

Mä meen niille sanoon, et älkää puhuko höpöjä!

Verbit ja lauserakenteet
lapsen kielenkehityksen kuvaajina iässä 1;8–3;8

Minna Antola
Pro gradu -tutkielma
Suomen kieli
Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen
kielentutkimus
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Turun yliopisto
Tammikuu 2014

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

ANTOLA, MINNA: *Mä meen niille sanoon, et älkää puhuko höpöjä!* Verbit ja lauserakenteet lapsen kielenkehityksen kuvaajina iässä 1;8–3;8

Pro gradu -tutkielma, 103 s., 17 liites.

Suomen kieli
Tammikuu 2014

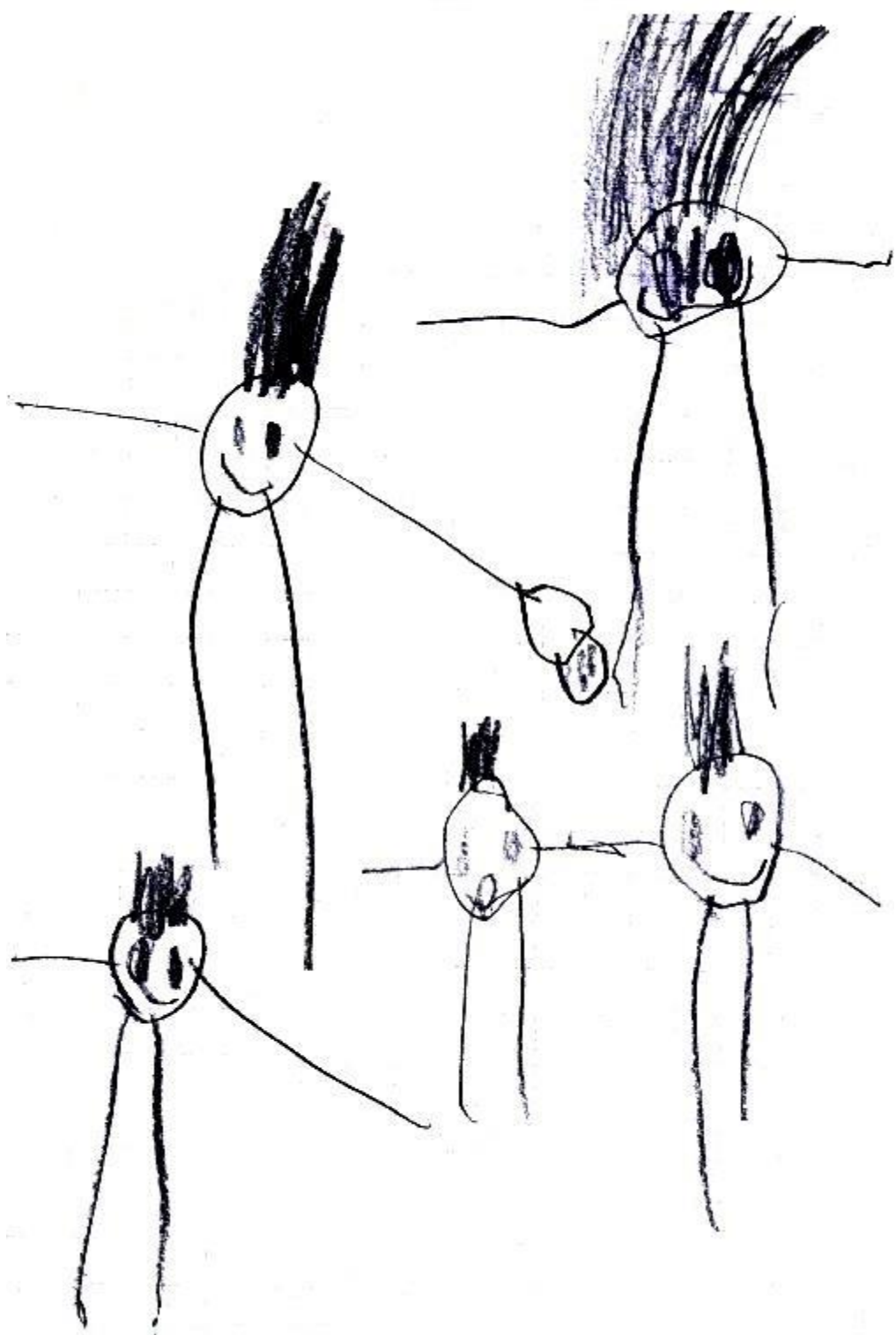
Tämän tutkimuksen aiheena on yhden lapsen kielenkehitys kahden vuoden tarkastelujakson aikana. Tutkimus on aloitettu lapsen ollessa vuoden ja kahdeksan kuukauden (1;8) ikäinen. Kielenkehitystä seurataan ikään kolme vuotta ja kahdeksan kuukautta (3;8). Tutkimusaineisto jakautuu neljään eri tarkastelujaksoon (ikä 1;8–2;0, 2;6–2;7, 3;0–3;1 ja 3;7–3;8). Olen seurannut informanttini kielenkehitystä syntymästä alkaen ja havainnut, että lapsen kielessä voi tapahtua jo hyvin lyhyessäkin ajassa huomattavaa edistymistä. Toisaalta jotkin lapsenkielelle tyypilliset piirteet, kuten ongelmat astevaihtelussa (*näkit* 'näit'), voivat säilyä vielä pitkäänkin lapsen puheessa.

Aineisto koostuu päiväkirjamerkinnoista ja lapsen puheesta tehdyistä nauhoituksista, jotka on litteroitu. Työn tavoitteena on selvittää, miten lapsen verbit ja lauserakenteet kehittyvät. Lisäksi tuon esiin jokaisena tarkasteltavana ikäkautena joitakin kyseiselle iälle tyypillisiä kielen piirteitä, kuten murteellisuutta ja uudissanvoja. Aineistoa analysoidaan sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti. Tutkimus kuuluu lapsenkielen tutkimuksen alaan.

Tutkimustulokset osoittavat, että informanttini kielenkehitys noudattelee suomalaislapselle tyypillisiä kehityspolkuja. Informanttini ensimmäisinä omaksumat verbinmuodot esimerkiksi ovat yksikön 2. persoonan imperatiivi (*iskä päisty* 'väisty') ja yksikön 3. persoonan indikatiivin preesens (*Aada tottaa* 'ottaa'). Persoonan-, modus- ja tempuskategoriat monipuolistuvat iän karttuessa. Esimerkiksi iässä 2;6 informantti käyttää jo kaikkia muita moduksia paitsi potentiaalia. Iässä 3;0 lapsi on omaksunut kaikki persoonamuodot. Ikään 3;8 mennessä lapsi käyttää myös kaikkia tempuksia. Infinitiivejäkin puheessa esiintyy jo varhain (*nykätä* 'tykätä', *nukkumassa*). Toisaalta variaatio voi olla samanikäistenkin lasten välillä varsin suurta, vaikka kehitys olisi täysin ikäkaudelle ominaista. Siksi jokainen lapsenkielen tutkimus antaa arvokasta tietoa kielenkehityksestä, joka on hyvin yksilöllistä.

Tutkimustulokset tuovat esiin monia lapsenkielelle tyypillisiä piirteitä, kuten analogiamuotojen (*hakes* 'haki') ja lapsenkielisten sanojen (*sylkky* 'syli') esiintymistä puheessa. Toisaalta lapsen puheessa esiintyy alusta asti aikuiskielelle ominaisesti esimerkiksi niin konkreettisia verbejä (*mennä, tulla*), mentaalisia verbejä (*haluta, puhua*) kuin sekundaariverbejäkin (*voida, täytyä*). Toisaalta verbin vaatimat pakolliset täydennykset voivat toisinaan erityisesti tutkittavan ajanjakson alussa olla vielä puutteellisia. Esimerkiksi subjekti saattaa puuttua sitä edellyttävästä lauseesta (*peekää tota* 'Aada pelkää tuota'). Toisaalta aikuistenkin puhekielille ovat ominaisia muun muassa yksisanaiset ilmaukset ja verbittömät lauseet. Puhekieli ja alueellinen variaatio tulisikin aina huomioida myös tutkittaessa lapsenkieltä. Nopeasti lapsen lauseet kuitenkin monipuolistuvat ja lauseissa alkaa täydennysten lisäksi esiintyä runsaasti vapaita määritteitä. Lapsen yhdyslauseet ja konjunktioiden käyttö lisääntyvät erityisesti iästä 2;6 alkaen. Lapsen lauserakenteet monipuolistuvat sanaston ja erilaisten verbilekseemien ja verbinmuotojen lisääntyessä.

Asiasanat: lapsenkieli, kielenkehitys, verbi, modus, tempus, infinitiivi, verbien semanttis-syntaktinen luokittelu, lauserakenne

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
1.1	Tutkimuksen tausta ja tavoitteet.....	3
1.2	Tutkimuskysymykset ja -hypoteesit.....	4
1.3	Tutkimusaineisto ja -metodit	5
1.4	Tutkimuksen rakenne	6
2	LAPSENKIELEN KEHITYS	7
2.1	Lapsenkielen tutkimuksesta ja teorioista	7
2.2	Lapsenkielen kehityskaudet	11
2.3	Esikielellinen kehitys ja ensimmäiset ilmaukset.....	11
2.4	Sanaston kehitys.....	13
2.5	Syntaksin ja kielen rakenteen kehitys	14
3	VERBIT	15
3.1	Persoonat, modukset ja tempukset	16
3.2	Infinitiivit ja partisiipit	18
3.3	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja argumenttirakenne.....	19
3.3.1	Primääri-A-verbit eli konkreettiset verbit	23
3.3.2	Primääri-B-verbit eli mentaaliset verbit.....	24
3.3.3	Sekundaariverbit	25
3.4	Verbit osana lauseita ja lausumia.....	26
4	AINEISTON ESITTELY.....	27
4.1	Informantti.....	27
4.2	Aineisto ja metodit	28
4.3	Tutkimuksessa käytettävät termit.....	29
5	LAPSEN VERBIT IÄSSÄ 1;8–3;8	31
5.1	Ikä 1;8.....	31
5.1.1	Persoonat	31
5.1.2	Modukset.....	33
5.1.3	Tempukset.....	35
5.1.4	Infinitiivit	36
5.1.5	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne.....	36
5.2	Ikä 1;9.....	38
5.2.1	Persoonat	38
5.2.2	Modukset.....	39
5.2.3	Tempukset.....	39
5.2.4	Infinitiivit	40
5.2.5	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne.....	41
5.3	Ikä 1;10.....	42

5.3.1	Persoonat	42
5.3.2	Modukset.....	43
5.3.3	Tempukset.....	44
5.3.4	Infinitiivit	45
5.3.5	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne.....	46
5.4	Ikä 1;11.....	47
5.4.1	Persoonat	47
5.4.2	Modukset.....	48
5.4.3	Tempukset.....	49
5.4.4	Infinitiivit	50
5.4.5	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne.....	51
5.5	Ikä 2;0.....	53
5.5.1	Persoonat	53
5.5.2	Modukset.....	54
5.5.3	Tempukset.....	55
5.5.4	Infinitiivit	56
5.5.5	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne.....	56
5.6	Muita huomioita lapsen puheesta iässä 1;8–2;0.....	57
5.7	Ikä 2;6–2;7	59
5.7.1	Persoonat	60
5.7.2	Modukset.....	62
5.7.3	Tempukset.....	63
5.7.4	Infinitiivit	65
5.7.5	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne.....	66
5.7.6	Muita huomioita lapsen puheesta.....	70
5.8	Ikä 3;0–3;1	72
5.8.1	Persoonat	72
5.8.2	Modukset.....	74
5.8.3	Tempukset.....	75
5.8.4	Infinitiivit	77
5.8.5	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne.....	78
5.8.6	Muita huomioita lapsen puheesta.....	81
5.9	Ikä 3;7–3;8	83
5.9.1	Persoonat	83
5.9.2	Modukset.....	84
5.9.3	Tempukset.....	85
5.9.4	Infinitiivit	87
5.9.5	Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne.....	88
5.9.6	Muita huomioita lapsen puheesta.....	90
6	LOPUKSI.....	92
	LÄHTEET	98
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Tutkimukseni selvittää yhden lapsen kielenkehitystä kahden vuoden ajalta. Tutkimus on aloitettu lapsen ollessa yhden vuoden ja kahdeksan kuukauden ikäinen (1;8)¹. Kielenkehitystä seurataan ikään kolme vuotta ja kahdeksan kuukautta (3;8). Tutkin työssäni lapsen käyttämiä verbejä ja verbien vaikutusta lauserakenteen monipuolistumiseen. Olen seurannut tutkittavan lapsen kielenkehitystä syntymästä alkaen ja havainnut, että lapsen kielenkehityksessä voi tapahtua muutamassa kuukaudessakin huomattavia muutoksia (ks. myös Kunnari–Savinainen-Makkonen 2004b: 72 ja Lieko 1993b: 539). Tutkin informanttini kielenkehitystä kandidaatintutkielmassani (2011), jolloin tarkastelin kielenkehitystä viiden kuukauden ajalta. Tässä tutkimuksessa olen halunnut laajentaa tutkimustani pidemmälle aikavälille. Tavoitteenani on tarkastella, miten lapsen kieli kehittyy kahdessa vuodessa ja miten erilaisista lapsen kieli on iässä 1;8 verrattuna ikään 3;8.

Suomen kielessä lauseen ytimen muodostaa finiittiverbi (ISK 2010: 827). Tutkimukseni selvittää lapsenkielen osalta, miten lapsi oppii verbejä ja miten verbi vaikuttaa lapsen lauseisiin. Koska finiittiset verbit taipuvat persoonissa, moduksissa ja tempuksissa (ISK 2010: 437), haluan selvittää, minkä ikäisenä ja missä järjestyksessä lapsi oppii nämä kieliopilliset kategoriat. Finiittiverbien lisäksi verbeillä on infiniittisiä muotoja (ISK 2010: 437). Tutkimuksessani tarkastelen, miten lapsi oppii infinitiivejä ja partisiippeja. Partisiippeja tarkastelen ainoastaan tempusten yhteydessä.

Tutkin myös, millaisia verbilekseemejä lapsi käyttää ja millaisista lauserakenteista lapsen lauseet muodostuvat. Esimerkiksi kaksivuotias lapsi käyttää suurimmaksi osaksi konkreettisia verbejä (*mennä*), vaikka osaakin jo tunnistaa tunteita ilmaisevia verbejä (*rakastaa*) (Lyytinen 2003: 52). Lapsen käyttämien verbien semanttis-syntaktista merkitystä tarkastelen jaottelemalla verbejä Anneli Pajusen (2001) verbiluokittelun mukaisesti. Tutkimukseni kuuluu lapsenkielen tutkimuksen alaan. Tutkimukseni tarkastelee lapsenkieltä kielenkehityksen näkökulmasta. Tutkimus painottuu morfologiseen, syntaktiseen ja semanttiseen tarkasteluun.

---

¹ Tässä tutkimuksessa lapsen ikä ilmaistaan muodossa vuodet;kuukaudet;viikot.

1.2 Tutkimuskysymykset ja -hypoteesit

Tutkin informanttini kielenkehitystä neljässä eri jaksossa: iässä 1;8–2;0, 2;6–2;7, 3;0–3;1 ja 3;7–3;8. Analysoin yksityiskohtaisemmin kuukausittain eriteltynä ikää 1;8–2;0. Tämän ensimmäisen ikäjakson jälkeen tarkastelen puolen vuoden välein lapsen kielessä tapahtuvaa kehitystä. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millaisia verbinmuotoja lapsi käyttää iässä 1;8–3;8? Tarkastelun kohteena ovat persoonat, modukset, tempukset ja infinitiivit.
2. Miten lapsen käyttämät verbilekseemit jakautuvat semanttis-syntaktisesti?
3. Millaisista lauserakenteista lapsen lauseet muodostuvat?
4. Miten verbiesiintymien monipuolistuminen vaikuttaa lauserakenteeseen?

Hypoteesini on, että tutkimuksen alkaessa (iässä 1;8) lapsi käyttää niin persoonien, modusten kuin tempustenkin osalta ainoastaan yhtä tai korkeintaan kahta muotoa. Tutkimuksen lopussa (iässä 3;8) lapsella on käytössään kaikki tai lähes kaikki muodot. Uskon yksikön 3. persoonan olevan lapsen puheessa hallitseva persoonamuoto. Moduksista oletan lapsen käyttävän tutkittavan ikäjakson alussa eniten imperatiivia ja myöhemmin indikatiivia. Preesens on hypoteesini mukaan koko kahden vuoden ajan hallitsevin tempus. Toinen hypoteesini on, että infinitiivejä ei lapsen puheessa tutkimuksen alkaessa esiinny, vaan ne ilmaantuvat puheeseen myöhemmin. Kolmanneksi uskon verbien kuvaavan aluksi ainoastaan konkreettista toimintaa. Näin ollen mentaalisia verbejä ei tutkimuksen alkaessa vielä esiinny puheessa. Oletan, että lapsen lauseet koostuvat aluksi pelkästään pakollisista verbin täydennyksistä². Toisaalta lause voi olla täydennysten osalta puutteellinenkin. Lauseesta voi esimerkiksi puuttua subjekti. Lauseen vapaat määritteet, kuten adverbiaalit, lisääntyvät lapsen puheessa kielenkehityksen edistyessä. Hypoteesini mukaan lapsen lauserakenteet monipuolistuvatkin sanaston ja erilaisten verbilekseemien ja verbinmuotojen lisääntyessä. Hypoteesini perustuvat aiempaan tutkimukseen (ks. esim. Toivainen 1980, Lieko 1992, Laalo 2011 ja Riionheimo 2002) sekä lapsen puheesta aiemmin tekemiini havaintoihin.

---

² Käytän verbin vaatimista pakollisista jäsenistä, kuten transitiivilauseen subjektista ja objektista, ISK:n termiä täydennykset. Lauseen vapaita jäseniä nimitän ISK:n määritelmän mukaan määritteiksi.

1.3 Tutkimusaineisto ja -metodit

Tutkimukseni informanttina on tyttärenti, josta käytän pseudonyymiä Aada. Aineslähteenäni ovat päiväkirjamerkinntät ja nauhoitukset informanttini puheesta. Tutkittavina ajanjaksoina puhetta on merkitty muistiin viikoittain ja nauhoituksia on tehty kaksi kuukaudessa lukuun ottamatta kuukausia 1;8 ja 2;0. Näinä kahtena kuukautena nauhoituksia on tehty ainoastaan yksi ja päiväkirjamerkintöjä on kahden viikon ajalta. Yhden nauhoituksen pituus on noin 15 minuuttia. Nauhoitukset on litteroitu. Nauhoitettua materiaalia on yhteensä 346,56 minuuttia. Käsittelem tutkimusaineistoani sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti.

Informanttini asuu Lounais-Suomessa, josta hänen vanhempansa ovat myös kotoisin. Informantin perheeseen kuuluu vanhempien lisäksi sisaruksia. Tutkimusaikana lapsi on ollut suurimmaksi osaksi kotihoidossa. Sanoja lapsi on alkanut tuottaa noin vuoden ikäisenä. Muutamia kuukausia ensisanojen ilmaantumisen jälkeen lapsen sanaston kasvu on ollut hyvin nopeaa.

Tutkittavan lapsen äitinä olen pystynyt muodostamaan hyvän kokonaiskuvan lapsen kielenkehityksestä. Toisaalta yleistyksiä on mahdotonta tehdä yhden tutkittavan lapsen perusteella (ks. lisää lapsenkielen tutkimuksen haasteista esim. Lieko 1993b: 538). Lapsenkielen tutkimuksessa ovat silti yleisiä tapaustutkimukset yhdestä, usein juuri omasta lapsesta (esim. Iivonen 1993, Laalo 1994, Lieko 1992 ja Riionheimo 2002). Lapsenkieli on haastava tutkimuskohde, sillä kielellinen variaatio samanikäistenkin lasten välillä voi olla varsin suurta. Esimerkiksi kaksivuotiaat lapset voivat erota paljonkin kielenkehityksessään. Toinen lapsi voi tuolloin tuottaa jo usean sanan pituisia ja hyvin ymmärrettäviä ilmauksia, kun taas toinen voi muodostaa ainoastaan vaikeasti ymmärrettäviä yksittäisiä sanoja. Variaatiota esiintyykin niin kielen elementtien omaksumisissä ja -järjestyksessä kuin elementtien kehittyneisyydessä. (Torvelainen 2007a: 11.) Keskimääräisen kielenkehityksen kuvaaminen on vaikeaa. Siksi jokainen tutkimus antaa arvokasta tietoa lapsenkielestä, olipa kyseessä suurempi aineisto tai tapaustutkimus yhden lapsen kielenkehityksestä.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni teoriaosuus jakautuu kahteen osaan. Luvussa 2 käsittelen lapsenkielen kehitystä. Tarkastelen aluksi lapsenkielen tutkimusta ja teorioita. Tämän jälkeen kuvailen lapsenkielen kehityskausia sekä kerron tarkemmin kehityksen etenemisestä niin sanaston, syntaksin kuin kielen rakenteenkin osalta. Luvussa 3 käsittelen verbejä. Tarkastelen ensin persoonia, moduksia ja tempuksia, minkä jälkeen käsittelen infinitiivejä ja partisiippeja. Lisäksi käsittelen verbien semanttis-syntaktista jakautumista ja argumenttirakennetta sekä kerron lyhyesti verbien merkityksestä osana lauseita ja lausumia.

Luvussa 4 esittelen tarkemmin tutkimusaineistoni. Luku 5 koostuu tutkimustulosteni käsittelystä. Aineiston analyysi jakautuu ikäkausien perusteella alalukuihin. Ikäkautta 1;8–2;0 käsittelen kuukausittain eriteltyinä (luvut 5.1, 5.2, 5.3, 5.4 ja 5.5). Lisäksi luvussa 5.6 kokoan yhteen ikäkaudelle 1;8–2;0 yhteisiä muita huomioita lapsen puheesta. Luvussa 5.7 analysoin iän 2;6–2;7 tutkimustuloksia, luvussa 5.8 käsittelen ikää 3;0–3;1 ja luvussa 5.9 tarkastelen ikäkautta 3;7–3;8. Käsittelen myös näiden ikäkausien yhteydessä muita huomioita tutkittavan lapsen kielestä, kuten puhekielisyyttä, lapsenkielisiä sanoja ja murteellisuutta lapsen puheessa. Tarkemmin käsittelen jokaisessa eri ikäkautta koskevassa luvussa persoonia, moduksia, tempuksia, infinitiivejä, verbien semanttis-syntaktista luokittelua ja lauserakennetta. Aineistoni sisältää runsaasti havainnollistavia esimerkkejä informanttini puheesta. Lopuksi pohdin, miten hyvin olen aineistoni avulla pystynyt vastaamaan johdannossa esittämiini tutkimuskysymyksiin, miten esittämäni tutkimushypoteesit ovat toteutuneet sekä mietin jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 LAPSENKIELEN KEHITYS

Kielenkehitys on monivaiheinen prosessi, jonka aikana lapsi omaksuu äidinkieltensä ja oppii sen äänteet, sanaston ja säännöt, joiden perusteella taivutetaan sanoja ja muodostetaan lauseita. Lapsen kieli alkaa kehittyä aivotoiminnan kehittymisen sekä lapsen ja hänen ympäristönsä vuorovaikutuksen tuloksena. (Lyytinen 2003: 48.) Kielen omaksuminen vaatiikin tiettyjä biologisia, psykologisia ja sosiaalisia edellytyksiä (Leiwo 1989: 53).

Lapsi on aktiivinen oppija, joka itse muokkaa käsityksiään ympäröivästä maailmasta ja kielestä. Kielenkehityksen varhaisvaiheet ovat kiinteässä yhteydessä lapsen tunteisiin, koska lapsi haluaa olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa ja jakaa heidän kanssaan asioita. Tämä voimistaa lapsen pyrkimystä ympäristönsä havainnointiin ja sen kielelliseen kuvaamiseen. Lapsella on synnynnäinen valmius reagoida kielellisiin ärsykkeisiin ja erotella kielellisiä piirteitä muista äänneistä. Perustana äänneiden oppimiselle on puheen kuuleminen. (Lyytinen 2003: 48–49.)

Puheen, kielen ja kommunikoinnin omaksumiselle onkin keskeistä biologisen ja neurologisen kypsymisen lisäksi vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus. Vuorovaikutuksen määrä ja laatu vaikuttavat jo varhaiseen ääntelyyn. Lisäksi vuorovaikutuksella on kauaskantoisia seurauksia, sillä nykytutkimusten mukaan vanhemman ja lapsen varhaisen vuorovaikutuksen laadun perusteella voidaan ennustaa varhaisen kielenkehityksen lisäksi niin sanaston kasvua kuin lukemaan oppimistakin. (Savinainen-Makkonen–Kunnari 2004b: 48, 51–52.)

Tarkastelen seuraavaksi lapsenkielen kehitystä tarkemmin. Kerron ensin lapsenkielen tutkimuksesta ja teorioista (2.1), tarkastelen lapsenkielen kehityskausia (2.2), kerron esikielellisestä kehityksestä ja ensimmäisistä ilmauksista (2.3) sekä kuvailen sanaston (2.4) ja syntaksin ja kielen rakenteen kehitystä (2.5).

2.1 Lapsenkielen tutkimuksesta ja teorioista

Lapsenkieltä alettiin tutkia 1800-luvulla. Saksassa ja Itävallassa lääkärit seurasivat tuolloin lasten ääntämyksen kehitystä. Varsinaisen lingvistisen lapsenkielen tutkimuksen voidaan kuitenkin katsoa ajoittuvan vasta 1900-luvulle. Esimerkiksi

Roman Jaksobsonin merkittävä lapsenkielen tutkimusta käsittelevä teos *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze* julkaistiin Ruotsissa vuonna 1941. Jakobsonin teos ilmestyi vielä 30 vuotta myöhemmin englanniksi nimellä *Child language, aphasia and phonological universals* (1968). Erityisesti 1900-luvun puolivälin jälkeen lapsenkielen tutkimuksen kehitys oli nopeaa. Tuolloin alettiin julkaista myös lapsenkielen tutkimusta käsitteleviä aikakauslehtiä, kuten lehteä *Journal of Child Language*. 1900-luvun alussa lapsenkielen tutkimusta sivuttiin Suomessa muutamissa *Virittäjän* artikkeleissa. (Toivainen, K. 1996: 11–12.)

Suomessa lapsenkielen tutkimuksen uranuurtajana voidaan pitää Jorma Toivaista. Toivainen perusti vuonna 1970 Oulun yliopistossa Lapsenkielen tutkimushankkeen, jossa tarkasteltiin 25 oululaislapsen kielenkehitystä. Jorma Toivaisen väitöskirja *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years* (1980) on merkittävä suffiksikielten näkökulmasta morfologian omaksumista käsittelevä teos. Lisäksi Toivainen on julkaissut artikkeleita ja teoksia morfologian lisäksi niin fonologian, sanaston, syntaksin, tekstiopin kuin keskustelunkin alalta (esim. 1961, 1976, 1980, 1990, 1993 ja 1999). (Toivainen, K. 1996: 13–14.)

1970-luvun puolivälistä alkaen useat muutkin suomalaistutkijat kiinnostuivat lapsenkielen tutkimuksesta. Ensimmäisiä lapsenkielen tutkijoita olivat Toivaisen lisäksi esimerkiksi Alpo Räisänen (1975) ja Terho Itkonen (1977) (Lieko 1992: 15.) Tutkijat ovat seuranneet yleensä oman lapsensa kielenkehitystä tekemällä päiväkirjamerkintöjä lapsen puheesta ja nauhoittamalla puhetta (Toivainen, K. 1996: 15). Suomalaislasten kielenkehitystä ovat myöhemmin tutkineet muun muassa Antti Iivonen (1993, 1996), Klaus Laalo (1994, 1995, 1997, 1998, 1999, 2011), Anneli Lieko (1992, 1993, 1994), Paula Lyytinen (1985, 1988, 2003), Helka Riionheimo (2002), Marita Mäkinen (2002), Päivi Torvelainen (2007) ja Lea Nieminen (2007).

Esimerkiksi Iivonen on tutkinut lapsen foneettis-fonologista kehitystä ja Laalo muun muassa kaksitavuvaihetta ja esi- ja varhaismorfologian vaiheita lapsen kielenkehityksessä. Lyytinen on tutkinut muun muassa lasten taivutusmuotojen hallintaa. Riionheimo on tarkastellut taivutuksen kehittymistä ja morfologisia poikkeamia lapsen puheessa. Mäkinen ja Torvelainen ovat tarkastelleet fonologista kehitystä. Mäkisen tutkimuskohteena on ollut fonologisen tietoisuuden yhteys alkavaan lukutaitoon ja Torvelainen on tarkastellut kaksivuotiaiden lasten fonologisen kehityksen

variaatiota. Nieminen on tutkinut lapsenkielen kompleksisuutta morfosyntaktisesta näkökulmasta. Monet tutkimukset lapsenkielestä, kuten Anneli Liekon (1992) yhdyslauseisiin perehtyvä tutkimus, käsittelevät yhden lapsen kielenkehitystä usean vuoden ajalta. Oma tutkimukseni tarkastelee myös yhden lapsen puheessa tapahtuvaa kehitystä.

Lapsenkielen tutkimusta voidaan lähestyä eri teorioiden pohjalta. Monet teoriat, kuten kielenomaksumisen kaksitasomalli, pohjautuvat lähinnä englannin kieleen, eikä teoria näin ollen sovellu suomen kieleen kielten erilaisuuden takia. Kaksitasomallissa lapsen kielenoppiminen jakautuu kahtia siten, että lapsi varastoi leksikkoonsa epäsäännöllisen taivutuksen muodot, ja säännölliset taivutusmuodot lapsi tuottaa aina erillisinä sääntöjen pohjalta (ks. myös *Overregularization in Language Acquisition*). Suomen tyyppisissä kielissä on paljon erilaisia taivutustyyppisiä. Taivutusjärjestelmää ei voidakaan jakaa englannin kaltaisesti yhteen hallitsevaan säännölliseen ja useisiin epäsäännöllisiin taivutustyyppisiin. Konnektionistisessa mallissa kehitys perustuu vaiheisiin, joissa tasaisen kasvun jälkeen lapsenkielellä tapahtuu laadullinen siirtyminen. Mallin mukaan esimerkiksi lapsen suffiksien käyttö vauhdittuu, kun hän on ensin omaksunut 50 verbilekseemiä. (Laalo 2011: 14–15, ks. myös Marchan–Bates 1994.)

Konstruktio pohjaisessa mallissa kielenoppiminen tapahtuu konstruktoiden ja leksikaalisten mallien avulla (Laalo 2011: 15, ks. myös Tomasello 2003, Wilson 2003). Varsinkin kielenoppimisen alussa mallien merkitys ja toisilta omaksutut rakenteet ovat tärkeitä. Lapsi omaksuu aluksi hyvin konkreettisia sanoja ja lausekokonaisuuksia abstraktien substantiivi- ja verbilausekkeiden sijaan. Abstraktit kielelliset kategoriat kehittyvät lapselle vasta vähitellen. (Tomasello 2000: 2.) Myöhemminkin lasten kielenkehityksessä ja osittain myös aikuisten kielessä opitaan joitakin valmiita konstruktioita. Konstruktio pohjaisen teorian heikkoutena voidaan kuitenkin pitää sitä, että lapsen oma aktiivinen panos ja luovat analogiamuodosteet jätetään huomiotta. Kielenkehityksen alun jälkeen lapsi alkaa itse aktiivisesti prosessoida kieltä esimerkiksi kokeilemalla löytämiään erilaisia kielen resursseja ja säännönmukaisuuksia. Konstruktio pohjainenkin malli perustuu vahvasti englannin kieleen, jolloin mallin sovellettavuus morfologialtaan rikkaisiin kieliin, kuten suomeen, on heikkoa. (Laalo 2011: 15–16.)

Laalon (2011: 16–17) mukaan lapsenkielen tutkimuksessa hyvänä teoriataustana voidaan pitää esi- ja varhaismorfologian teoriaa. Lähtökohtana tässä teoriassa on konstruktivistinen näkemys kielenoppimisesta (ks. myös Karmiloff-Smith 1992, Karpf 1990, Dressler–Karpf 1995). Kielenoppiminen pohjautuu itseorganisoituihin prosesseihin, joiden avulla lapsi huomioi valikoivasti erilaisia kielellisiä vaikutteita ollessaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Lapsen huomio kiinnittyy erityisesti usein esiintyviin sekä selvästi erottuviin, salientteihin kielen piirteisiin. Kielenomaksuminen nähdäänkin itseohjautuvana prosessina, jonka tuloksena lapsen kielisysteemi vähitellen muodostuu yhä kompleksisemmaksi ja alajärjestelmiin jakautuvaksi kokonaisuudeksi (Riionheimo 2002a: 59).

Lapsenkielen kehitys jaetaan esi- ja varhaismorfologian teoriassa kolmeen vaiheeseen, jotka ovat esimorfologinen vaihe, varhaismorfologinen vaihe ja morfologian jäsentymisvaihe. Esimorfologisessa vaiheessa lapsen sananmuodot ovat valmiina opittuja, analysoimattomia kokonaisuuksia. Lapsi ei vielä tässä vaiheessa hahmota taivutusjärjestelmää. Vaikka lapsen ilmaukset ovat vielä lyhyitä, usein yksisanaisia, niihin sisältyy silti paljon ilmaisuvoimaa. Yksi sana vastaakin usein kokonaista lausetta. Esimerkiksi lapsen muodostama illatiivi *kotiin* voi merkitä ’mennään kotiin’ ja ’tahdon kotiin’. Yksinään käytettäviin verbinmuotoihin tiivistyy yhtä lailla kokonaisten lauseiden merkityksiä. (Laalo 2011: 20–22.)

Varhaismorfologiseen vaiheeseen lapsi etenee, kun lapsi alkaa vähitellen muodostaa ensikielestään morfologista järjestelmää. Lapsi alkaa yksittäisten sananmuotojen sijaan yhdistellä eri muotoja, jolloin lapselle kehittyy miniparadigmoja. Miniparadigmojen avulla lapsi assosioi tiettyjä sanoja keskenään ja lapselle syntyy sanojen erilaisia muotoja hyödyntävä järjestelmä. Sananmuotojen välille muodostuvien suhteiden avulla lapsi alkaa prosessoida erilaisia kielenaineiksia. Tälle vaiheelle tyypillisiä ovatkin aikuiskielestä poikkeavat, lapsen muodostamat yksilölliset analogiamuodot. Lapsi alkaa muodostaa myös useampisanaisia ilmauksia. Kolmannessa kielenkehityksen vaiheessa lapsen kielioppi ja morfologia jäsentyvät. Tässä vaiheessa niin verbintaivutus, nominintaivutus kuin sananmuodostuskin alkavat jakautua omiksi alajärjestelmikseen. Morfologian jäsentymisvaiheessa lapsen kielioppi lähestyy aikuiskielen järjestelmää. Kielenoppimisen alussa toisilta saatu malli on merkittävää, mutta kehityksen edetessä lapsen oma aktiivisuus tulee yhä tärkeämmäksi. (Laalo 2011: 17–18, 22–23.)

2.2 Lapsenkielen kehityskaudet

Äänteellistä kehitystä kuvataan yleensä kausijaottelulla. Lapsen äänteellinen kehitys on kuitenkin kasautuvaa. Kehitysvaiheet eivät ole irrallisia, vaan uudet kehitysvaiheet rakentuvat edellisten vaiheiden varaan. Useat tutkijat ovat jaotelleet lapsen äänteellistä kehitystä. (Kunnari–Savinainen-Makkonen 2012: 66–67.) Esimerkiksi Iivonen (1993: 38–39) jakaa lapsen äänteellisen kehityksen viiteen kauteen. Äänteellisen kehityksen aloittaa prenataalinen kausi ennen syntymää, jota seuraa postnataalinen eli esikielellinen kausi syntymästä ennen ensimmäistä sanaa 10–12 kuukauden ikään. Kolmanneksi kaudeksi Iivonen määrittelee sanahahmojen eli protosanojen kauden 10–12 kuukaudesta noin 18 kuukauden ikään. Neljäs kausi käsittää systemaattisen fonologian kehityksen kauden noin 18 kuukaudesta 3–4-vuotiaaksi. Äänteellisen kehityksen viimeistelee fonologisen viimeistelyn kausi 3–4-vuotiaasta noin kaksitoistavuotiaaksi. Informanttini kehitys ajoittuu pääosin systemaattisen fonologian kehityksen kaudelle.

2.3 Esikielellinen kehitys ja ensimmäiset ilmaukset

Lapsen ensimmäisen ikävuoden kielellistä kehitystä voidaan nimittää esikielelliseksi eli esileksikaaliseksi kaudeksi. Esileksikaalinen kausi ennen varsinaista kielellistä vaihetta on merkittävä, sillä tuona aikana lapsi luo perustan monille kielen ja puheen rakenteille. (Kunnari–Savinainen-Makkonen 2004c: 57.) Varhaisen ääntelyn kehittymisen perustana ovat aivojen kypsyminen ja siihen liittyvä hermoverkkojen jäsentyminen (Lyytinen 2003: 50). Vastasyntyneelle tyypillistä ääntelyä ovat muun muassa itku, aivastelu, röyhtäily, maiskuttelu, haukottelu ja yskiminen. Noin kaksikuukautisena lapsi alkaa tuottaa ensimmäisiä mielihyvä-ääntelyjä, joita ovat kujertelu ja nauru. Lapsen oppiessa kontrolloimaan omaa äänentuottoaan ja erilaisia artikulaatioliikkeitä hän alkaa kokeilla äänen ääriominaisuuksia esimerkiksi kirkumalla, murisemalla ja päristelemällä. (Kunnari–Savinainen-Makkonen 2004c: 58–59.) Erilainen toistuva ääntely on tärkeää, sillä se voimistaa lapsen äänihuulia. Lapsi alkaa myös jäljitellä aikuisten puheessa esiintyviä ääniteitä. (Lyytinen 2003: 50.)

Lapsista suurin osa siirtyy äänen ääriominaisuuksien kokeilusta varsinaiseen jokelteluun keskimäärin 6–8 kuukauden iässä. Jokeltelu jaetaan kanoniseen ja varioivaan jokelteluun. Kanoninen jokeltelu koostuu yksinkertaisista toistetuista konsonanttien ja vokaalien tavusarjayhdistelmistä (*ma-ma-ma, pa-pa-pa*). Varioivassa jokeltelussa lapsi

yhdistää erilaisia tavuja (*mapa, paka*). Aluksi varioivat jokelteluilmaukset ovat lyhyitä, mutta vähitellen ne pitenevät lauseenomaisiksi jokeltelutarjoiksi. Biologisen kypsymisen lisäksi ympäristöllä on tärkeä merkitys jokeltelun kehittymisessä, sillä vanhemmat voivat omalla vahvistavalla vuorovaikutuksellaan lisätä lapsen jokelteluhalukkuutta. (Kunnari–Savinainen-Makkonen 2004c: 60–61.) Jokeltelu onkin tärkeä kehitysvaihe, sillä se luo perustan myöhemmälle puheen ja kielen kehitykselle (Oller 2000: 2). Jokelteluvaiheen seurauksena lapsi oppii esimerkiksi lauseyksikön olemassaolon. Tässä vaiheessa niin sanottu lause muodostuu tietyllä intonaatiolla muodostetusta äänneiden ketjusta. (Koppinen–Lyytinen–Rasku-Puttonen 1989: 38.)

Lapsi ymmärtää kuulemaansa kieltä ennen kuin pystyy sitä itse tuottamaan. Jo alle yksivuotias lapsi ymmärtää suuren määrän sanoja ja erilaisia ilmauksia. (Iivonen 1993: 34.) Alle kaksivuotiaat lapset ymmärtävät jo huomattavasti enemmän sanoja kuin pystyvät itse tuottamaan. Esimerkiksi toimintaa osoittavat ilmaukset, kuten *pane ovi kiinni* tai *avaa suusi*, ovat keskeisiä lapsen ymmärtämiä sanojen muodostamia kokonaisuuksia. (Lyytinen 2003: 51.) Lapsi kuulee myös moninaista kielellistä vaihtelua kuunnellessaan esimerkiksi vanhempiansa puhe- ja hoivakieltä ja mahdollisten sisarusten, leikkitoverien ja sukulaisten kieltä. Lasta ympäröikin muun muassa alueellinen puhekieli, murre ja yleiskieli. Lapsen haasteellisena tehtävänä on löytää kielen säännönmukaisuuksia tästä vaihtelun paljoudesta. (Iivonen 1993: 34.)

Noin vuoden iässä lapsi tuottaa ensimmäiset merkitykselliset sanansa. Kielen omaksumisessa voi kuitenkin olla suurta vaihtelua. Jotkut lapset sanovat ensisanansa 9–10 kuukauden iässä, toiset vasta puolitoistavuotiaina. Ensisanat ovat usein lyhyitä, tilannesidonnoisia ja ne liittyvät lapselle läheiseen kokemusmaailmaan. Ensimmäisten 50 tuotetun sanan aihepiirejä ovat muun muassa läheisten ihmisten nimet, eläinten äänet ja ruokailuun liittyvät sanat. Merkityksellisiä ovat myös sanat, joiden avulla lapsi pystyy ohjaamaan aikuisen toimintaa, kuten suomen kielessä sanat *anna*, *lisää* ja *pois*. Varhaiset sanat voivat lisäksi sisältää kokonaisten lauseiden merkityksiä. Esimerkiksi sana *kenkä* voi merkitä perusmerkityksensä lisäksi sitä, että lapsi haluaa mennä ulos. (Kunnari–Savinainen-Makkonen 2004b: 70–71.) Tomasellon (2003: 45) mukaan lapsen sanasto sisältää jo varhain sanoja kaikista suurista sanaluokista, kuten yleis- ja erisnimistä, verbeistä, pronomineista, adjektiiveista ja adverbeistä. Sen sijaan esimerkiksi konjunktiot opitaan viimeisinä, koska niiden käyttöfrekvenssi puheessa ei ole niin suurta kuin suurien sanaluokkien sanojen.

2.4 Sanaston kehitys

Sanojen oppimisen myötä lapsi alkaa jäsentää tapahtumia ja huomaa sanojen osoittavan asioiden välisiä yhteyksiä (Koppinen ym. 1989: 43). Omaksuttuaan noin 50 sanaa lapsi alkaakin yleensä omaksua sanoja nopeammin. Tätä nopeaa sanaston kasvun vaihetta kutsutaan sanapyräysvaiheeksi. Sanapyräysvaiheen mahdollistavat lapsen yleinen kognitiivinen kehitys ja fonologis-foneettisten taitojen muutokset. Kun lapsen puhemotoriikka kehittyy, hänellä on käytössään aiempaa enemmän äänteitä, joista muodostaa sanoja. Samoihin aikoihin sanaston runsaan kasvun kanssa lapsi alkaa usein myös taivuttaa ja yhdistää sanoja kaksisanaisiksi ilmauksiksi. Sanaston kehityksessä tärkeitä tekijöitä ovat muun muassa vanhempien käyttämä hoivakieli ja lapsen oma aktiivisuus sanojen omaksumisessa. (Kunnari–Savinainen-Makkonen 2004b: 72–73.) Hoivakielellä tarkoitetaan aikuisten pienille lapsille puhumaa hoivasävyistä kieltä, jolle tyypillisiä piirteitä ovat sanojen ja lauserakenteiden yksinkertaistaminen, toisto, prosodin liioittelu ja selkeä ääntäminen (Laalo–Kunnari 2004: 88).

Varhaisvaiheen sanaston laajuudella on havaittu olevan yhteys myös myöhempään kielenkehitykseen (Kunnari–Savinainen-Makkonen 2004b: 73, Torvelainen 2007b: 4). Torvelaisen (2007b: 4) mukaan vähäisen sanaston omaavat lapset ovat fonologisessa kehityksessään heikompia kuin laajan sanaston omaavat lapset. Lisäksi kaksivuotiaan fonologisella kehityksellä on selvä yhteys lukutaitoon 7- ja 8-vuotiaana (ks. myös Turunen 2003: 178). Toisaalta fonologisen, morfologisen ja syntaktisen kehityksen yhteydet eivät ole niin voimakkaita. Torvelaisen aineisto antaa silti viitteitä siitä, että lapset, jotka hallitsevat hyvin sananmuotojen pituuden, ovat edistyneitä myös morfologiassa ja syntaksissa.

Lapsen sanasto alkaa kasvaa nopeasti noin puolentoista vuoden iässä. Kaksivuotiaan sanastossa on jo keskimäärin 250 sanaa. Kahden ikävuoden jälkeen sanasto kasvaa noin kymmenellä sanalla päivässä. Kuusivuotiaan sanasto koostuu noin 14 000 sanasta. Kaksivuotiaiden suomalaislasten sanastossa substantiivit ja verbit ovat keskeisiä. Substantiivien avulla lapset nimeävät ihmisiä, eläimiä, esineitä ja asioita. Verbejä käytetään ilmaisemaan toimintaa. Yleisiä verbejä ovat esimerkiksi *antaa*, *ottaa*, *tulla*, *mennä* ja *keinua*. Kaksivuotias osaa myös tunnistaa tunteita ilmaisevia verbejä, kuten *halata*, *suukottaa* ja *itkeä*. Puolta vuotta myöhemmin lapsen puheessa esiintyy jo merkittävästi enemmän adjektiiveja, pronomineja ja partikkeleita. (Lyytinen 2003: 52.)

2.5 Syntaksin ja kielen rakenteen kehitys

Lapsi alkaa yhdistää kaksi sanaa lauseeksi noin 18–24 kuukauden ikäisenä (Koppinen ym. 1989: 51). Lapsi tarvitsee tiettyjä kognitiivisia taitoja pystyäkseen muodostamaan lauseita. Lapsen pitää pystyä esimerkiksi erottelemaan ilmauksessa tarvittavat sanat ja osata yhdistää ne edelleen merkityskokonaisuudeksi. Ensimmäisistä lauseista puuttuvat monet kieliopilliset elementit, kuten konjunktiot ja sijapäätteet. Kaksi kolmasosaa lapsen varhaisista lauseista ilmaisee nimeämistä, toimintaa, esineiden ominaispiirteitä ja omistusta. Lisäksi lapsi käyttää kieltomuotoa, kuten *ei syö*, ja asioiden uudelleen esiintymistä vaativaa ilmaisumuotoa, esimerkiksi *vielä* ja *lisää*. (Lyytinen 2003: 53.) Kaksijäsenisten ilmausten jälkeen lapsen tuottamien lauseiden pituus lisääntyy nopeasti. Merkittävä kehitysvaihe on subjektin, predikaatin ja objektin vakiintuminen lauseen pakollisiksi jäseniksi sekä muiden lauseenjäsenten kehittyminen. Silti esimerkiksi kopulan poisjääminen on yleistä, vaikka nelijäseninen ilmaus olisikin vakiintunut lapsen puheeseen. (Leiwo 1989: 84.)

Omaksuttuaan lauseen perusrakenteen ja riittävän perussanaston lapsi alkaa täydentää ilmaisujaan taivuttamalla sanoja. Suomen kielen taivutusjärjestelmää voidaan pitää laajana. Suomen kielelle onkin ominaista muun muassa verbien taivuttaminen eri persoonissa, sijamuotojen runsas käyttö ja astevaihtelu. Kaksivuotias lapsi taivuttaa sanoja monikossa, käyttää omistuksen ilmaisemiseen genetiiviä ja käyttää yksittäisiä sisä- ja ulkopaikallissijoja. Kaksivuotiaan ilmausten keskipituus on noin 5–6 morfeemia. Esimerkiksi astevaihtelu tuottaa suomenkielisille lapsille sanoja taivutettaessa vaikeuksia. Tavallisia astevaihtelusta johtuvia ilmauksia lapsilla ovat esimerkiksi muodot *käpyt* 'kävyt' ja *mäkin* 'mäen'. Sanojen taivuttamisessa ja johtamisessa esiintyy usein omatekoisia, yleiskielestä poikkeavia muotoja, kuten *uutiseita* 'uutisia' ja *puhtasi* 'puhdisti'. Virheelliset muodot ovat luonnollinen osa kielen oppimista. (Lyytinen 2003: 54–56, 61.) Lapset myös mukauttavat aikuiskielen sanoja omaa kielijärjestelmäänsä vastaavaksi eri tavoin. Eri lapset, mutta myös sama lapsi, voivat käyttää erilaisia kielen modifiointikeinoja. Esimerkiksi lapsen tavoittelema muoto *tippuu* voi esiintyä muodoissa *ippuu*, *pippuu*, *kikkuu* ja *hippuu*. (Torvelainen 2007b: 1.) Lyytisen (2003: 54, 56) mukaan taivutusmuotojen omaksuminen on nopeinta 2–4 vuoden iässä. Keskimäärin 5-vuotiaana lapsi hallitsee jo taivutusjärjestelmän perussäännöt ja sanojen yhdistämistä koskevat säännöt.

Kaksivuotias lapsi käyttää tempuksista eniten preesensia (*vauva nukkuu*). Preesensin käyttö johtuu lapsen kognitiivisesta kehitystasosta, sillä lapsi on vielä vahvasti sidoksissa välittömiin havaintoihin. Kaksivuotias osaa käyttää myös imperatiivia ja kieltomuotoja. 2–3-vuotiaana lapsen puheessa esiintyy preesens- ja imperfektimuotoja. Verbejä myös taivutetaan eri persoonissa. Yksikön ensimmäinen ja kolmas persoona ovat yleisimmin käytetyt persoonamuodot. Lapsen lauserakenteiden kehitys on nopeaa. Esimerkiksi kolmevuotias lapsi käyttää käsky-, kiello- ja kysymyslauseita, apuverbejä, erilaisia taivutusmuotoja sekä kysymys- ja kieltosanoja. (Lyytinen 2003: 53–56.)

Jorma Toivaisen (1980: 43–44, 83, 181) suomalaisilla lapsilla tekemän seuruututkimuksen mukaan ensimmäisenä verbien taivutusmuodoista opitaan imperatiivi keskimäärin iässä 1;7, yksikön kolmannen persoonan preesens (1;8), kieltoverbi (1;11) ja yksikön kolmannen persoonan imperfekti (1;11). Toivaisen tutkimuksessa infiniittisiä muotoja alkaa esiintyä lasten puheessa keskimäärin toisen ikävuoden jälkeen. MA-infinitiivin illatiivi ilmaantuu lapsen puheeseen keskimäärin 2;4-vuotiaana ja A-infinitiivi 2;7-vuotiaana. Kielitaidon perusta muodostuu jo ensimmäisten ikävuosien aikana, ja se suuntaa myös myöhempää kehitystä vaikuttamalla muun muassa lukutaitoon (Lyytinen, Poikkeus, Leiwo, Ahonen ja Lyytinen 1996: 183). Matti Leiwon (1989: 85) mukaan kolmen–neljän vuoden iässä lapsen puheeseen ilmaantuu paljon uusia syntaktisia rakenteita ja morfologisia muotoja. Tämän jälkeen nopea kehitys tasaantuu ja lapsen puheen tuotokset lähestyvät aikuisten puheen tuotoksia.

3 VERBIT

Suomen kielessä lauseen ytimen muodostaa predikaattina toimiva finiittiverbi. Finiittiset verbit taipuvat persoonissa, moduksissa ja tempuksissa. Finiittiverbin muodostaman lauseytimen ympärille rakentuvat muut lauseenjäsenet. Verbin keskeisyyttä kuvastaa sekin, että lause voi muodostua ainoastaan yhdestä finiittiverbistä, verbin liittomuodosta tai verbiketjusta. Finiittiverbien lisäksi verbeillä on infiniittisiä muotoja. (ISK 2010: 437, 827.) Verbin merkitys ja syntaksiset ominaisuudet vaikuttavat paljon koko lauseen merkitykseen ja dynamiikkaan. Verbien semantiikka kuvastaakin kielenkäyttäjän tekemiä valintoja. (Alho–Kauppinen 2008: 88–89.)

Verbeille on ominaista, että ne kuvaavat dynaamisia, muutoksen sisältäviä tilanteita. Muutos sisältyy esimerkiksi tekoihin (*ostaa*) tai tapahtumiin (*pelästyä*). Prototyypillisellä verbillä ilmaistaan tekoa, jonka elollinen tekijä suorittaa. Statiiviset verbit sen sijaan kuvaavat epädynaamisia tilanteita, kuten verbit *sisältää* ja *rakastaa*. Yleisimmät suomen kielen verbit ovat *olla* ja kieltoverbi *ei*. Muita yleisiä verbejä ovat *tulla*, *tehdä*, *pitää*, *jääda* ja *sanoa* sekä modaaliverbit *voida* ja *saada*. Verbit ovat avoin sanaluokka. Verbeihin tulee jatkuvasti uusia sanoja, erityisesti verbijohdoksia. (ISK 2010: 437.)

Tarkastelen seuraavaksi finiittisten verbinmuotojen taipumista persoonissa, moduksissa ja tempuksissa (3.1), kuvailen infiniittisiä verbinmuotoja, joita ovat infinitiivit ja partisiipit (3.2) sekä esittelen verbien semanttis-syntaktista luokittelua ja argumenttirakennetta (3.3). Koska omassa työssäni tarkastelen lauseen kokonaisuutta, johon voi kuulua myös vapaita määritteitä, käytän termiä *lauserakenne* argumenttirakenteen sijaan. Lopuksi käyn lyhyesti läpi verbin asemaa osana lauseita ja lausumia sekä käsittelen lauseen ja lausuman eroja (3.4).

3.1 Persoonat, modukset ja tempukset

Persoonat määritellään kieliopillisiksi kategoriaksi, joka erottaa osallistujarooleina puhujan (1. persoona), puhuteltavan (2. persoona) ja muun (3. persoona). Persoonat edustuu persoonapronomeineissa (*minä*, *sinua*), finiittisten verbien persoonapäätteissä (*menen*, *tulevat*) sekä possessiivisuffikseina nomineissa ja verbien infinitiivimuodoissa (*taloni*, *tehtyään*). (VISK, määritelmät.) Lapsi käyttää aluksi yksikön 3. persoonaa yleispersonana, jolla ilmaistaan myös muita persoonia (Toivainen 1999: 148). Toisaalta 3. persoonaa voidaan muutenkin pitää persoonajärjestelmän yleispersonana (ISK 2010: 1455). 2–3-vuotiaat käyttävät eniten yksikön 1. ja 3. persoonaa (Lyytinen 2003: 56).

Suomen kielessä täydellisesti taipuvista verbeistä voidaan muodostaa kaikissa moduksissa imperatiivia lukuun ottamatta seitsemän persoonamuotoa; aktiivissa kolme yksikön muotoa ja kolme monikon muotoa sekä passiivissa yksi muoto. Ainoastaan imperatiivista ei voida muodostaa yksikön 1. persoonan muotoa. Finiittiverbi kongruoi nominatiivissa olevan subjektin kanssa. Finiittiverbiin sisältyy näin ollen tieto subjektin kieliopillisesta persoonasta. Puhekielessä on kuitenkin yleistä esimerkiksi monikollisen

subjektin esiintyminen yksiköllisen verbinmuodon kanssa (*pojat tulee pro tulevat*) sekä passiivimuodon (*me mennään*) käyttö monikon 1. persoonan ilmaisijana. Persoonamuotoisen predikaattiverbin muoto eli sen morfologinen rakenne kuvaa myös lauseen tehtävää tekstissä. Predikaattiverbin avulla esimerkiksi kuvataan, miten asiointi suhteutuu puhehetkeen ajallisesti, miten puhuja suhtautuu kyseiseen asiointiin ja millaista puhetoimintaa esitetty lause edustaa. (ISK 2010: 133–135, 828.)

Modusten tehtävänä on suhteuttaa puheena oleva tilanne todellisuuteen. Tilanne voidaan esittää esimerkiksi varmana, todennäköisenä tai toivottavana. Suomen kielessä on neljä morfologista modusta, jotka ovat indikatiivi, konditionaali, potentiaali ja imperatiivi. Kaikilla moduksilla indikatiivia lukuun ottamatta on morfologinen tunnus. Indikatiivi esittää tekemisen todellisena ja taipuu kaikissa tempuksissa (*sanon, sanoin, olen sanonut, olin sanonut*). Potentiaalilla ilmaistaan tekemisen todennäköisyyttä (*valmistunee, lienee*). Potentiaali on käytössä melko harvinainen. Konditionaalilla ilmaistaan jonkin asian mahdollisuutta tai toteutumattomuutta (*tulisi, saataisiin*). Konditionaalin käyttö perustuu mahdollisen asiantilan esittämiseen suhteessa johonkin kuviteltuun tilanteeseen. Imperatiivi on käskylauseen verbinmuoto (*tule, tulkaa*). Käskylauseen avulla puhuja käskyy, pyytää, kehottaa, antaa luvan ja neuvoa. Modus- ja tempustaivutus kytkeytyvät vahvasti toisiinsa. Tempuksen ja moduksen tunnuksia ei voi sisältyä samanaikaisesti verbinmuotoon. (ISK 2004: 139, 1510–1512, 1515.) Toivaisen (1980: 44, 181) mukaan suomalaislapsi omaksuu ensimmäisenä yksikön 2. persoonan imperatiivin iässä 1;7 ja yksikön 3. persoonan indikatiivin preesensin iässä 1;8. Sen sijaan konditionaali omaksutaan keskimäärin vasta iässä 2;10.

Tempus ilmenee kieliopillisena kategoriana finiittisissä verbinmuodoissa. Tempuksen tehtävänä on suhteuttaa verbin tarkoittama tilanne ajan lausuman esittämisen ajankohtaan eli puhehetkeen. Tempus onkin deiktinen kategoria, koska tempusmuodosta näkyy viittaus puhujan nykyhetkeen. Suomen tempusjärjestelmän avulla erotetaan menemätön ja mennyt aika. Menemättömällä ajalla viitataan nykyhetkeen tai tulevaisuuteen puhehetken kannalta. Mennyt aika sen sijaan kuvaa puhehetkeä aiempaa aikaa. Aikasuhteisiin liittyy puhehetken ja tapahtuma-ajan lisäksi viittaushetki eli viittauksen suhteutuskohta tai tilanteen tarkastelun kiintopiste. Lauseen aspektin avulla sitä vastoin ilmaistaan tilanteen sisäistä aikarakennetta ja valittua tarkastelunäkökulmaa. Tilanne voidaan esittää yhtenä kokonaisuutena eli rajattuna (*Minä löysin hattuni*) tai keskeneräisenä tai jotakin vaihetta korostavana eli

rajaamattomana (*Minä etsin hattuani*). (ISK 2010: 1430, 1452–1453.) Jo viisivuotias lapsi pystyy käsittelemään puhe-, tapahtuma- ja vertausaikaa toisistaan erillisinä, mutta myös yhdistämään nämä kolme ajallista hetkeä keskenään. Tämä ilmenee esimerkiksi sanojen *ennen, jälkeen* ja *sitten* käyttönä lapsen puheessa. (Lyytinen 2003: 56–57.)

Suomen kielen tempukset ovat preesens, imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti. Preesens ja imperfekti eli preteriti ovat morfologisia tempuksia. Perfekti ja pluskvamperfekti ovat liittotempuksia. (ISK 2004: 1452.) Preesensin avulla ilmaistaan puhehetken aikaisia tai tulevia tapahtumia tai tapahtuma voidaan esittää ajattomana eli geneerisenä (Alho–Kauppinen 2008: 94). Preesens ei saa morfologista tunnusta. Vähärajoituksisin preesens on tempusjärjestelmässä yleistempus. Imperfektin avulla ilmaistaan puhehetken kannalta mennyttä aikaa. Imperfektillä viitataan nimenomaan tiettyyn menneisyyden ajankohtaan. Verbin imperfektimuodon tunnus on *i* tai *si*. Perfekti muodostetaan *olla*-apuverbin preesensistä ja aiemmuutta ilmaisevasta NUT- tai TU-partisiipista. Perfektiä käytetään päättyneen tapahtumisen kuvaamisessa. Tällöin tulkinnassa korostuu tilanteen tulos tai vaikutus. Perfektiä käytetään toisaalta myös ilmaistessa aiemmin alkanutta, mutta edelleen käynnissä olevaa toimintaa, jolloin kyseessä on jatkuvuuden perfekti. Pluskvamperfekti muodostetaan *olla*-apuverbin imperfektimuodosta ja NUT- tai TU-partisiipista. Pluskvamperfektin keskeisenä tehtävänä on esittää menneisyyden tilanteet ajallisesti järjestettyinä. Pluskvamperfekti onkin peräkkäistävä tempus. (ISK 2004: 1455, 1457–1461, 1466–1467.) Kaksivuotias lapsi käyttää eniten preesensia (Lyytinen 2003: 55), mutta imperfektikin omaksutaan yleensä jo hieman ennen kahden vuoden ikää. Ikään 2;6 mennessä lapsi käyttää yleensä myös perfektiä. (Toivainen 1980: 75, 181.)

3.2 Infinitiivit ja partisiipit

Verbien infiniittisillä muodoilla on sekä verbeille että nomineille ominaisia piirteitä. Infiniittisiltä muodoilta puuttuvat finiittiverbeille ominaiset modus ja tempus. Persoonaa ilmaistaan osassa infiniitivimuotoja substantiiveille ominaisella possessiivisuffiksilla. Lisäksi infiniittisillä muodoilla on sijataivutus ja partisiipeilla lisäksi lukutaivutus. Infiniittinen verbinmuoto koostuu nominaalistavasta infiniitivin tai partisiipin tunnuksesta, jonka jäljessä ovat nominin taivutustunnukset. Infiniittiset muodot jaetaan infiniitiveihin ja partisiippeihin. (ISK 2010: 487.)

Infinitiivejä ovat A-infinitiivi (*laulaa, laulaakseni*), E-infinitiivi (*laulaessa, laulettaessa, laulaen*) ja MA-infinitiivi (*laulamassa, laulamasta, laulamaan, laulamalla ja laulamatta*). Infinitiivien muodostamat lausekkeet toimivat lauseessa subjektina, objektina ja adverbiaalitäydennyksenä tai -määritteenä. (ISK 2010: 487.) Esimerkiksi A-infinitiivi täydentää useimmiten lauseessa finiittiverbiä (*halusin lähteä*). A-infinitiivin perusmuoto (*ajatella*) on myös verbin hakusana sanakirjoissa. (Visapää 2008: 15.) Muutenkin A-infinitiivin perusmuoto on monikäyttöinen. Se on verbiketjujen tavallisin infiniitivimuoto ja osana myös nesessiivirakennetta (*minun täytyy lähteä*). (ISK 2010: 490–491.) Toivaisen (1980: 88–91) aineistossa lapsi alkaa käyttää infiniitivejä kahden ikävuoden aikoihin. Esimerkiksi A-infiniitiveä alkaa esiintyä iässä 2;1. Keskimääräinen A-infinitiivin omaksumisikä on 2;7. MA-infinitiivin illatiivia lapsi alkaa käyttää yleensä iässä 2;4. Ensimmäisten infiniitivien jälkeen niiden käyttö kuitenkin lisääntyy nopeasti.

Partisiipeja ovat VA-partisiippi (*laulava, laulettava*), NUT-partisiippi (*laulanut, syönyt*) ja TU-partisiippi (*laulettu, syöty*) sekä agenttipartiippi (*äidin tekemä*) ja kieltopartiippi (*lehtiä lukematon*). Partisiipit taipuvat nominien tavoin. Partisiipit toimivat lauseessa adjektiiveille ominaisissa tehtävissä substantiivin määritteinä, predikatiiveina ja predikatiiviadverbiaaleina. Keskeisillä partisiipeilla on passiivimuodot. Infinitiiveillä passiivimuoto on ainoastaan E-infinitiivillä. NUT- ja TU-partisiipit muodostavat yhdessä *olla*-apuverbin kanssa perfektin ja pluskvamperfektimuodot. (ISK 2010: 487, 515, 1460, 1466.) Lapsi käyttää partisiipeja kielteisessä imperfektissä sekä liittotempuksissa perfektissä ja pluskvamperfektissä. Muunlainen partisiippien käyttö on lasten puheessa harvinaista. (Toivainen 1980: 91.)

3.3 Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja argumenttirakenne

Koska verbi on lauseessa keskeisessä asemassa, on verbejä myös tutkittu paljon. Fennistiikassa kattavimpana suomen kielen verbien kuvauksena voidaan pitää Pajusen (2001) tutkimusta. (Kotilainen–Herlin 2012: 8.) Pajusen (2001: 22) aineistona on Nykysuomen sanakirjan noin 16 000 verbiä. Esimerkiksi Jari Sivonen (2005) tutkii myös verbileksikkaa, mutta tarkastelun kohteena on Pajusen aineistoa suppeampi verbiryhmä. Tunneverbien konstruktioita tarkastelee muun muassa Mari Siironen (2001). Tutkimuksessa käyttämäni Pajusen verbiluokittelu pohjautuu verbien ontologis-semanttiseen kuvaukseen, joka määrittelee verbien syntaktista käyttäytymistä. Samaan

luokkaan kuuluvilla verbeillä on samanlainen argumenttirakenne. Verbiluokitus perustuu asiointiloihin ja semanttisiin kenttiin, joiden jäsenien eli lekseemien tehtävänä on kielentää asiointiloja. Verbillä on yhtä monta argumenttia kuin sen ilmaisemassa asiointilassa on osallistujia. (Pajunen 2001: 19–20, 33.)

Pajunen (1999: 14–15) toteaa lausesyntaksin ytimen muodostuvan argumenttirakenteesta. Argumenttirakenteella tarkoitetaan verbiä ja sen kanssa esiintyviä pakollisia jäseniä, joita verbin merkitys edellyttää. Verbillä on lauseessa keskeinen asema, koska se määrittelee argumenttirakenteeseensa kuuluvat jäsenet. Valinnat koskevat sekä muotoa että merkitystä. Argumenttirakennetta voidaan pitää melko rajattuna rakenteena, koska sen jäsenten määrä vaihtelee nolasta neljään. Todellisuudessa monet puhekielen lauseet koostuvat vain muutamista jäsenistä. Puhekieli koostuukin paljolti yksinkertaisista peruslauseista ja niitä sitovista ainesosista. Lapset kokeilevat innovatiivisesti erilaisten sanojen lisäksi myös erilaisia lauserakenteita (Koppinen ym. 1989: 52).

Pajunen (1999: 14–15, 17, 23) mukaan argumenttirakenteen jäseniä ovat osallistuja-argumentit (*lapsi leikkii, äiti laittaa ruokaa*), asiointilaa ilmaisevat niin sanotut propositioargumentit (*Matti harkitsi lähtemistä*) ja muun muassa verbin merkityksen edellyttämät lokaaliset määritteet eli erilaiset kehysmääritteet (*poika löi naulan seinään*). Osallistuja-argumentit ovat nominilausekkeita (NP). Tyypillisimmät lausemuotoiset määritteet (LM) ovat *että*-lauseita, mutta myös partisiippirakenteita, infinitiivejä tai alisteisia kysymyslauseita esiintyy määritteinä. Argumenttirakenteeseen voi kuulua myös adverbityyppisiä määritteitä, kuten *käyttäytyä hyvin*, mutta niitä esiintyy vain satunnaisesti. Kaikilla verbeillä ei ole lainkaan argumentteja (*ukkostaa*). Lapsen ensimmäiset kaksisanaiset ilmaukset koostuvat ydinsanasta ja jostakin muusta senhetkiseen sanavarastoon kuuluvasta sanasta, kuten *äittä tuu* 'äiti tule', jotka yhdistämällä lapsi onnistuu välittämään haluamansa merkityksen toisille (Lyytinen 2003: 53). Toisaalta lapsen varhaiset sanat voivat pitää sisällään kokonaisten lauseidenkin merkityksiä (Kunnari–Savinainen–Makkonen 2004b: 71). Näin ollen lapsen ilmauksista voi varsinkin aluksi puuttua argumentteja.

Iso suomen kielioppi (ISK 2010: 829–830, 832) määrittelee verbin vaatimat pakolliset argumentit täydennyksiksi, joita ovat subjekti, objekti ja adverbialitäydennys. Finiittiverbi, jolla on keskeinen kieliopillinen funktio lauseessa, sekä sen täydennykset

ovatkin lauseen ydinjäseniä. Lauseessa voi olla täydennysten lisäksi valinnaisia jäseniä eli määritteitä. Esimerkiksi aikaa tai paikkaa ilmaisevat puiteadverbiaalit (*Eilen huoneessa oli kylmä*) ovat valinnaisia määritteitä. Leiwon (1989:84) mukaan lapsen lauseet kehittyvät siten, että ensin lapselle muodostuu subjekti-predikaatti-objekti - rakenne. Tämän jälkeen lapsi alkaa muodostaa lauseen pääjäsenten ympärille valinnaisia määritteitä. Lapsi voi esimerkiksi laajentaa objektin määritteitä (*Pekka näkee auton, Pekka näkee ison auton, Pekka näkee yhden ison auton*). Pajusen (1999: 14) mukaan varsinaisen lauseytimen ulkopuolelle jäävät tekstin rakentamiseen liittyvät asiat ja lauseiden yhdistäminen. Lieko (1993a: 169, 184) toteaa, että lapset aloittavat lauseiden yhdistämisen liittämällä propositioita ensin peräkkäin (*äiti avaa, ei saa*). Vasta myöhemmin lapsi alkaa osoittaa lauseiden välisiä semanttisia suhteita esimerkiksi konjunktiolla.

Lauseen finiittiverbin lauseenjäsentehävänä on toimia predikaattina. Yksinkertaisen finiittiverbin (*kasvaa*) lisäksi predikaattina voivat olla erilaiset liittomuodot (*en olisi tehnyt*), verbiliitot (*on selitettävissä*), verbiketjut (*voi muuttua*), koloratiivirakenne (*puhua pälättivät*) sekä *ja*-kiteymä (*otti ja lähti*). Subjekti on verbin ensisijainen täydennys. Finiittiverbi kongruoi subjektin persoonan ja luvun kanssa. Subjektina toimii yleensä substantiivilauseke, kuten *Me tulimme ajoissa*. Infiniittinen lauseke (*Häntä pelottaa puhua vieraita kieliä*) tai lause (*On parasta, että lähdette nyt*) voivat myös toimia subjektina. Objektin sijalle on tyypillistä vaihtelu kieliopillisten sijojen partitiivin, genetiivin, nominatiivin ja *t*-päätteisen akkusatiivin välillä (*Ranska vastusti englannin käyttöä, Kirjailija poltti viimeisen käsikirjoituksensa*). Subjektin ja objektin sijamuodon valinnan määritteleekin osittain verbi ja lauserakenne. Adverbiaalitäydennyksiä (*En välitä koko asiasta*) muodostetaan muilla kuin kieliopillisilla sijoilla. Infiniittinen lauseke tai lause voi myös olla yhtä lailla objektina tai adverbiaalina. Verbien *olla* ja *tulla* syntaktisena täydennyksenä on predikaatiivi. Predikaatiivi luonnehtii subjektin tarkoitetta (*Sinä olet aivan ihana*). (ISK 2010: 442, 829–830, 832, 1173.) Lapsen kielenkehitykselle on merkittävää subjektin, predikaatin ja objektin vakiintuminen lauseen pakolliseksi jäseniksi sekä myös muiden lauseenjäsenten kehitys (Leiwo 1989: 84).

Leksikaalinen semantiikka ja syntaksi pohjautuvat nykyisin näkemykseen, jonka mukaan verbien syntaktiset ominaisuudet johtuvat pitkälti semanttisista ominaisuuksista. Ominaisuuksien koodaus eli tiedon siirto asiointilamallista

verbilekseemiin ja sen edellyttämiin argumentteihin vaihtelee eri kielissä. Koodaus tulee esiin muun muassa verbileksikosta. Tyypillisesti argumenttiin koodataan osallistujia koskeva ja verbiin tekoa koskeva semanttinen tieto. Verbien semanttinen kuvaus perustuu asiointilamalleihin, joiden avulla abstrahoidaan ja esitetään kielellisiä vastaavuuksia reaali maailman teoille, tapahtumille ja tiloille. (Pajunen 2001: 19–21.) Pajunen verbiluokittelussa muotoa pyritään selittämään merkityksen perusteella. Leiwon (1989: 111) mukaan pienille lapsille muodon ja merkityksen erottaminen voi kuitenkin tuottaa vaikeuksia. Esimerkiksi vielä 4–5-vuotias voi pitää sanaa *palikka* lyhyenä sanana ja sanaa *juna* pitkänä sanana.

Pajunen (2001: 51–53) määrittelee primääreiksi semanttisiksi asiointilatyypeiksi eli verbaalityypeiksi tilan, teon ja tapahtuman. Tila on neutraali lähtökohta. Teko ja tapahtuma ovat prosesseja, jotka voidaan edelleen jakaa aktiviteetteihin, suorituksiin ja saavutuksiin. Lisäksi liike on keskeinen semanttinen tyyppi. Esimerkkeinä tilaa leksikalisoivista verbeistä Pajunen mainitsee verbin *asua*, tekoa leksikalisoivista verbin *tappaa*, tapahtumaa leksikalisoivista verbin *syntyä* ja liikettä leksikalisoivista verbin *kävellä*. Pajunen määrittelee myös ei-primäärit eli sekundaariset semanttiset verbaalityypit. Niihin lukeutuu verbejä, joiden avulla asiointiloja joko suhteutetaan tai kvalifioidaan toisiinsa. Sekundaariverbit eivät kuitenkaan koodaa varsinaisia asiointiloja. Sekundaariverbejä ovat suomen kielessä esimerkiksi mahdollisuutta ja pakkoa ilmaisevat verbit, kuten *mahtaa* ja *voida*, sekä aspektuaaliset verbit, kuten *alkaa* ja *jatkaa*. Rajat primääri- ja sekundaariverbien välillä ovat toisinaan liukuvia.

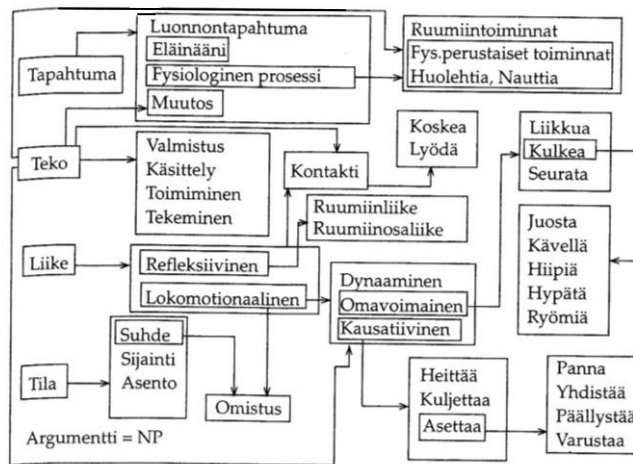
Primäärit semanttiset verbaalityypit Pajunen jakaa edelleen primääri-A-verbeihin ja primääri-B-verbeihin. Erot näkyvät argumenttirakenteessa. Primääri-A-verbit saavat ainoastaan osallistuja-argumentteja. Sitä vastoin primääri-B-verbit sallivat argumenttirakenteeseensa sekä osallistuja- että propositioargumentteja. (Pajunen 2001: 53.) Lapsi omaksuu ensin lähinnä primääri-A-verbejä eli konkreettisia verbejä, mutta primääri-B-verbejä eli mentaalisia verbejäkin kaksivuotias lapsi osaa jo tunnistaa (Lyytinen 2003: 52). Toisaalta lapsi voi ilmaista kokonaisia lauseita myös ilman verbiä. Esimerkiksi ilmaus *kirja pöytä* voi merkitä 'kirja on pöydällä'. (Tomasello 1992: 148.) Verbin argumenttirakenne voi pienellä lapsella vaikuttaa myös esimerkiksi päätteiden esiintymiseen. Tämä johtuu lapsen prosessointirajoituksesta. Ilmauksen lingvistinen kompleksisuus, kuten lapsen ilmauksessa *tynä pussi Aisa panee* 'Kaisa panee kynän pussiin', voi aiheuttaa sen, että päätteet jäävät reaalistumatta. (Leiwo 1989: 88.)

ISK (2010: 437) luokittelee verbit konkreettisiin, mentaalisiin ja abstrakteihin verbeihin. ISK:n luokittelu korreloi Pajusen luokittelun kanssa, sillä konkreettiset verbit vastaavat Pajusen primääri-A-verbejä, mentaaliverbit primääri-B-verbejä ja abstraktit verbit sekundaariverbejä (Niiranen 2008: 112). ISK:n (2010: 437–438) mukaan konkreettisilla verbeillä kuvataan havaittavia tiloja, tekoja ja toimintoja, kuten liikettä ja valmistamista. Tilanteiden osallistajat ovat konkreettisia elollisia tai elottomia olioita. Verbin täydennykset ovat nominaalisia lausekkeita. Mentaalisilla verbeillä kuvataan erilaisia mielen sisäisiä tiloja, tekoja ja toimintoja. Mentaaliset verbit edellyttävät elollista osallistujaa. Mentaaliverbeillä onkin usein elollistarkoitteinen täydennys, yleensä subjekti. Mentaaliset verbit jaetaan tunnetta, havaintoa ja tiedontilaa ilmaiseviin verbeihin. Mentaalisille verbeille tyypilliset täydennykset ovat lauseita tai infiniittisiä lausekkeita. Abstraktien verbien tehtävänä on suhteuttaa asiointiloja keskenään. Modaalisten verbien, kuten *voida* ja *täytyä*, lisäksi abstrakteja verbejä ovat esimerkiksi asioiden suhteita ilmaisevat verbit, kuten *aiheuttaa* ja *johtua*. Tällaiset verbit saavat myös infinitiivilauseke- ja lausetäydennyksiä.

3.3.1 Primääri-A-verbit eli konkreettiset verbit

Primääri-A-verbien tehtävänä on leksikalisoida konkreettisia, kielen ulkoisia asiointiloja. Näiden verbien osallistuja-argumentit viittaavat ensisijaisesti olioihin. Primääri-A-verbien merkitys voi silti abstraktistua, jolloin näiden verbien avulla kielennetään myös abstrakteja asiointiloja. Monet suomen kielen yleiset verbit ovatkin usein monimerkityksisiä, jolloin niitä voidaan käyttää erilaisissa syntaktisissa rakenteissa. Verbien argumenttirakenne voi myös vaihdella merkityksen mukaan. Toisaalta merkityksen abstraktistuminen ei välttämättä aina näy syntaksista (vrt. *potkaista palloa* ja *potkaista tyhjää* 'kuolla'). (Pajunen 1999: 21, 2001: 94.) Lapsi ei pysty hyödyntämään merkitysten tulkinnassa ilmausten syntaktista rakennetta samalla tavoin kuin aikuinen (Leiwo 1989:112).

Primääri-A-verbit jaetaan tapahtuma-, teko-, liike- ja tilatyyppeihin. Nämä primäärit semanttiset verbaalityypit eivät ole kielikohtaisia, joten niitä löytyy suomen kielen lisäksi muistakin kielistä. Eri kielissä tosin on leksikalisointieroja ja syntaktisia eroja. Primääri-A-verbien jaottelua semanttis-leksikaalisiin luokkiin havainnollista kuvio 1. (Pajunen 2001: 53–56.)

KUVIO 1. Primäärit semanttis-leksikaaliset luokat: A-verbit (Pajunen 2001: 55).

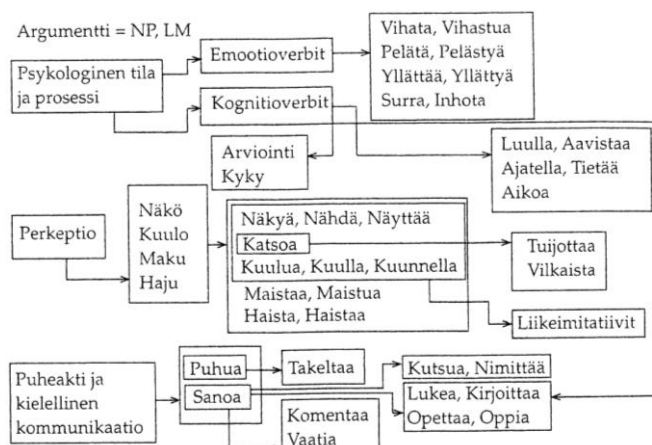
Tapahtumatyyppi sisältää verbejä, jotka kuvaavat luonnontapahtumia, muutosta ja fysiologisia prosesseja. Tekotyyppiin lukeutuu verbejä, joilla ilmaistaan aiheutettua muutosta, valmistamista, käsittelyä ja toimimista. Liiketyyppi pitää sisällään sekä lokomotionaalista että refleksiivistä liikettä ilmaisevia verbejä. Tilatyyppin verbit koodaavat olion lokaatiota tai positiota sekä kahden olion välistä suhdetta. Primääri-A-verbeihin lukeutuvat myös *olla*-verbi ja possessiiviset verbit. (Pajunen 2001: 55–56.)

Lapsen varhaisimmat verbit kuvaavat tyypillisesti konkreettisia fyysisiä tai psyykkisiä toimintoja (Tomasello 1992: 220). Lapsi myös pyrkii jo varhain ilmaisemaan esimerkiksi omistusta. Konteksti ratkaisee, milloin lapsi tarkoittaa kahdella perusmuotoisella sanalla omistusta. Esimerkiksi ilmaus *äiti sukka* voi olla merkitykseltään toimintaan kehottava 'äiti, laita sukka jalkaan' tai omistussuhdetta ilmaiseva 'äidin sukka'. Lapsen puheessa keskeisiä ovat toimintaa kuvaavat ilmaukset, kuten *isi ajaa*. Lapsen puheessa voi jäädä argumentteja ilmaisematta niitä edellyttävissä lauseissa, kuten ilmauksessa *ajaa auto*, jossa subjektia ei ole ilmipantu. Ilmaus kokonaisuudessaan tuotettuna olisi *Pekka ajaa autoa*. (Koppinen ym. 1989: 52.)

3.3.2 Primääri-B-verbit eli mentaaliset verbit

Primääri-B-verbien tehtävänä on leksikalisoida sitä, miten primääri-A-verbeihin leksikalisoitua konkreettista tietoa koetaan tai tulkitaan. Primääri-B-verbit ovat mentaaliverbejä. B-verbit jaetaan psykologisiin, perkeptiivisiin ja puheaktiverbeihin. Psykologiset verbit jaetaan lisäksi emotionaalisiin ja kognitiivisiin. Emootioverbien

tehtävänä on leksikalisoida tunnetiloja ja -tapahtumia. Kognitioverbeillä kuvataan esimerkiksi päättelyä, asenteita ja aikomuksia. Emootioverbeillä leksikalisoidaan yleensä välitöntä ja kognitioverbeillä välillistä kokemusta. Perkeptioverbeillä ilmennetään näkö-, kuulo-, maku-, haju- ja tuntoaistimuksia. Puheaktiverbit kuvaavat kielellistä toimintaa. Kuviossa 2 on jaoteltu primääri-B-verbit semanttis-leksikaalisiin luokkiin. (Pajunen 2001: 296–297.)

KUVIO 2. Primäärit semanttis-leksikaaliset luokat: B-verbit (Pajunen 2001: 56).

A- ja B-verbien välille sijoittuvat metakielellistä tekoa, kuten kirjoittamista ja ohjaamista, ilmaisevat verbit. Tällaiset verbit edellyttävät kognitiivisia kykyjä, mutta yhtä lailla kielellistä toimintaa ja tietynlaista aktiviteettia. Tällaiset verbit ovatkin semanttisesti muita B-verbistä kompleksisempia, koska niillä on sekä A- että B-verbien ominaisuuksia. Paikkaluku B-verbillä on yhdestä kolmeen. Esimerkiksi psykologiset ja perkeptiiviset verbit ovat yleensä kaksipaikkaisia, jolloin verbin ohella lauseen pakollisina jäseninä ovat kokija ja stimulusargumentti. (Pajunen 2001: 297, 299.)

3.3.3 Sekundaariverbit

Sekundaariverbit eivät koodaa varsinaisia asiointiloja. Tällaisia verbejä ovat suomen kielessä esimerkiksi pakkoa ja mahdollisuutta ilmaisevat verbit, kuten *voida* ja *täytyä*, sekä aspektuaaliset verbit, kuten *alkaa* ja *jatkaa*. Sekundaariverbeille on tyypillistä esiintyminen yhdessä infinitiivin kanssa (*ruveta satamaan*). (Pajunen 2001: 52.) Modaaliverbit muodostavat tärkeimmän sekundaariverbien ryhmän suomen kielessä (Niiranen 2008: 112). Lapset käyttävät modaaliverbejä, kuten *pitää* ja *voida*, eniten

A-infinitiivien kanssa (Toivainen 1980: 88–90). Keskeisimmät välttämättömyyttä ilmaisevat modaaliverbit ovat *täytyä, pitää, tarvita* ja *joutua*. Mahdollisuutta ilmaistaan erityisesti modaaliverbeillä *voida, saattaa, taitaa* ja *mahtaa*. (ISK 2004: 1488.) Velvollisuutta tai pakkoa ilmaisevia modaaliverbejä kutsutaan nesessiiviverbeiksi. Nesessiiviverbeillä voidaan osoittaa myös todennäköisyyden arvioimista tai päättelyä. Nesessiivirakenteessa subjekti on genetiivissä (*Sinun pitäisi auttaa muita*). (VISK, määritelmät.)

3.4 Verbit osana lauseita ja lausumia

Lause määritellään sanojen ja lausekkeiden muodostamaksi rakenteelliseksi kokonaisuudeksi, jonka ytimen muodostaa finiittiverbi. Kirjoitetussa tekstissä ja puhutussa kielessä lauseet ovat erilaisessa asemassa. Puheessa vain osa puheen sisältämistä kokonaisuuksista tai jaksoista on finiittiverbin sisältäviä lauseita. Puheen jaksot voivat koostua esimerkiksi pelkästään yhdestä sanasta tai lausekkeesta. Lausumalla tarkoitetaan keskusteluun kuuluvaa puhetoiminnon kokonaisuutta. Monentyypiset ja -rakenteiset ilmaukset ovat lausumina hyväksyttäviä ja toimivia. Lausumassa on olennaista, että se edustaa jotakin puhetoimintoa, kuten käskyä, reaktiota edeltävään vuoroon tai vastausta kysymykseen. (ISK 2004: 827.)

Tässä tutkimuksessa lapsen puheesta käyttämäni termi *lause* voi tarkoittaa pelkästään yhdestä sanasta koostuvaa kokonaisuutta, ja tämä sana voi olla myös muu kuin verbi. Lapsen puheessa ei aluksi välttämättä edes ole paljon verbejä. Silti lapsen puhe on, ainakin lapsen kanssa paljon tekemisissä olevalle, yleensä ymmärrettävää.

4 AINEISTON ESITTELY

Esittelen tässä luvussa tarkemmin informanttini (4.1) sekä kerron aineistosta ja metodeista (4.2). Lisäksi kerron lyhyesti tutkimuksessa käyttämistäni termeistä (4.3). Tutkimusaineistoni koostuu yhden informantin puheen tuotoksista iässä 1;8–3;8. Tutkimusaineisto jakautuu neljään tarkasteltavaan ikäkauteen, jotka ovat ikä 1;8–2;0, 2;6–2;7, 3;0–3;1 ja 3;7–3;8. Kyseessä on tutkimus oman lapseni kielenkehityksestä. Olen koonnut aineiston päiväkirjamenetelmällä eli tekemällä merkintöjä lapsen puheesta sekä nauhoittamalla puhetta.

4.1 Informantti

Informanttini on tyttö, ja nimitän häntä Aadaksi. Nimi Aada on pseudonyymi. Aadan perheeseen kuuluvat vanhemmat, pikkuveli ja sisarpuoli, joka on ensimmäisen tutkittavan jakson (1;8–2;0) ajan asunut perheessä joka toinen viikko. Aadan iästä 2;0 alkaen sisarpuoli on asunut perheessä joka toinen viikonloppu. Hän on Aadaa neljä vuotta vanhempi. Pikkuveli on syntynyt Aadan ollessa kolme vuotta. Sisaruksista on myös käytetty pseudonyymejä (Emmi ja Aleks). Aada on asunut Turussa kolmevuotiaaksi asti, minkä jälkeen perhe on muuttanut Paraisille. Hänen vanhempansa puhuvat lounaismurretta. Lapsen isä on kotoisin Uudestakaupungista ja äiti Särkisalosta. Lapsen isä on koulutukseltaan sähköasentaja ja lapsen äiti tradenomi. Äiti opiskelee parhaillaan ylempää korkeakoulututkintoa.

Aada on aloittanut päivähoidon vuoden ja kahden kuukauden ikäisenä. Hän on ollut päivähoidossa yksityisessä päiväkodissa 12 päivää kuukaudessa lukuun ottamatta kesäkuukausia. Iästä 2;9 alkaen Aada on ollut jälleen kokonaan kotihoidossa. Tutkimusaineiston keruuaikana lapsi on ollut suurimmaksi osaksi äitinsä kanssa kotona. Neuvolassa on todettu, että niin lapsen kielenkehitys kuin muukin kehitys on ikätason mukaista (Neuvolakortti). Sanoja Aada on alkanut tuottaa noin vuoden ikäisenä. Huomattavasti lapsen sanavarasto alkoi kasvaa vuoden ja neljän kuukauden ikäisenä. Tämän jälkeen sanaston kasvu on ollut nopeaa. Esimerkiksi 1-vuotisneuvolakäynnillä terveydenhoitaja on kirjannut lapsen käyttävän sanoja *äittä* 'äiti' ja *anna*. Puoli vuotta myöhemmin 1,5-vuotistarkastuksessa lapsen on todettu puhuvan useita sanoja. 3-vuotistarkastuksessa lapsen kielenkehitystä on kuvailtu hyväksi. (Neuvolakortti.)

4.2 Aineisto ja metodit

Merkinnät ja nauhoitukset lapsen puheesta on aloitettu iässä 1;8;3 ja lopetettu iässä 3;8;4. Merkintätapa 1;8;3 viittaa vuosiin, kuukausiin ja viikkoihin (v;kk;vk). Tutkittavina ajanjaksoina puhetta on merkitty muistiin viikoittain. Kuukausina 1;8 ja 2;0 puhetta on merkitty muistiin ainoastaan kahden viikon ajalta, ja nauhoituksia on tehty yksi. Muina kuukausina päiväkirjamerkintöjä on tehty koko kuukauden ajalta, ja puhetta on nauhoitettu kaksi kertaa kuukaudessa. Yhden nauhoituksen pituus on noin 15 minuuttia. Nauhoitukset on litteroitu. Nauhoitettua materiaalia on yhteensä 349,56 minuuttia eli lähes kuusi tuntia. Nauhoitukset koostuvat luonnollisista lapsen ja äidin välisistä puhetilanteista. Näin ollen nauhoitettu materiaali sisältää lapsen puheen lisäksi myös äidin puhetta.

Nauhoitustilanteista saatuun aineistoon voi vaikuttaa se, mitä nauhoituksen aikana tehdään. Jos esimerkiksi piirretään, on todennäköistä, että *piirtää*-verbi esiintyy useasti lapsen puheessa. Laalo (2011: 68) toteaa samoin, että nauhoitusten puheenaiheet voivat vaikuttaa merkittävästi siihen, mistä verbeistä esiintyy nauhoituksissa erilaisia muotoja. Jos katsellaan kuvakirjaa yhdessä lapsen kanssa, on luontevaa, että lapsi käyttää preesensmuotoja imperfektin sijaan selostaessaan, kuvatessaan ja nimetessään kirjasta erilaisia asioita. Puheenaiheista johtuen verbilekseemien runsaus voikin vaihdella paljon eri nauhoitustilanteissa.

Informanttini puhe on merkitty muistiin lapsen ääntämyksen mukaisesti. Lapsen puheesta mahdollisesti poikkeava sanojen oikeakielinen asu on myös kirjattu. Merkintöihin lapsen puheesta on pyritty kirjaamaan ylös selvästi lapsen itsensä tuottamat lauseet. Esimerkiksi aikuisen puheesta suoraan toistetut ilmaukset on jätetty pois aineistosta. Aineisto on koottu lapsen vapaasti tuottamasta puheesta arjen jokapäiväisissä tilanteissa. Päiväkirja-aineistoa on kerätty päivittäin, joten sitä voidaan pitää monipuolisena. Aineisto käsittää silti vain pienen murto-osan kaikista lapsen puheen tuotoksista, koska kaikkea lapsen puhetta ei ole ollut mahdollista merkitä ylös.

Lieko (1993b: 538–539) toteaa, että tutkittaessa omaa lasta etuna on muun muassa varmuus ilmausten tulkinnasta sekä lapsen luonnollinen toiminta läheisen ihmisen kanssa. Liekon mukaan kielenkehityksen vilkkaimmassa vaiheessa jopa muutaman päivän aikana voi tapahtua kielellistä edistymistä, jolloin säännöllinen aineiston keruu on tärkeää. Toisaalta saatavaan aineistoon voi jäädä satunnaisia aukkoja. Päiväkirjametodi on myös aikaa vievä, eikä sen perusteella voida tehdä yleistyksiä.

Tutkimuksessani hyödynnän sekä puheesta tehtyjä päiväkirjamerkintöjä että nauhoituksia. Esimerkiksi Tomasello (1992: 30) perustelee päiväkirjametodin käyttöä sillä, että sitä on käytetty menestyksekkäästi jo pitkään lapsen puheen omaksumista tutkittaessa. Tomasellon mukaan metodi soveltuukin erityisen hyvin yhden lapsen puheen tutkimiseen. Informanttini koki erityisesti ensimmäisen tutkittavan jakson (ikä 1;8–2;0) aikana nauhoitustilanteet hieman jännittäviksi tutusta ympäristöstä huolimatta, eikä puheen tuottaminen aina antanut luotettavaa kuvaa lapsen todellisesta kielenkäytöstä. Lisäksi nauhoitetun materiaalin äänenlaatu on osittain huonoa. Nauhoituksista olen koonnut kvantitatiiviset tilastotiedot kielenkehityksestä. Päiväkirjamerkinnät antavat sitä vastoin arvokasta tietoa esimerkiksi lapsen puheen harvinaisemmista esiintymistä.

Esimerkeissä lapsen puheesta on käytetty merkintätapaa 1;8;4. Esimerkit ovat tällöin lapsen puheesta tehdyistä päiväkirjamerkinnöistä. Mikäli esimerkki on nauhoituksesta, lapsen iän eteen on merkitty kirjain N, esimerkiksi N1;8;4. Esimerkeistä on korostettu tarkasteltava kielen aines. Mikäli esimerkki kuvastaa yleisesti lapsen puhetta, korostusta ei ole käytetty. Äänteellinen selvennys on tarvittaessa merkitty hakasulkeisiin kyseisen sanan tai lauseen jälkeen. Viittauksella lapsi tarkoitan tästä eteenpäin tutkimukseni informanttia, johon viitataan joko sanalla *lapsi* tai nimellä *Aada*.

4.3 Tutkimuksessa käytettävät termit

Käytän tässä tutkielmassa lapsen puheen ilmauksista termiä *lause*. Lapsen puheen tuotokset voitaisiin tulkita myös *lausumiksi*, koska kyse on puhutusta kielestä. Lausuma onkin keskeinen puheen yksikkö. Lausuma on tiettyä tehtävää, kuten toteamista, tervehtimistä tai kysymistä edustava puhetoiminto. Puheenvuoro sisältää aina vähintään yhden lausuman. Lausuma voi edustua monenlaisina eri muotoina, kuten yhtenä sanana,

lausekkeena tai lauseena. Puheenvuoro voi sisältää rakenneominaisuuksia, joita lauseella ei ole, kuten verbittömiä konstruktioita (*kiva kiitti hei*). Puheen rakenneyksiköt eivät myöskään ole riippuvaisia siitä, mistä alueellisesta variantista on kysymys. (Kieli ja sen kieliopit 1996: 79.) Valitsin lauseen ja lausuman eroista huolimatta käytettäväksi termiksi *lauseen*, koska lähdekirjallisuudessani lapsen puheen tuotoksia nimitetään myös termillä *lause*, vaikka termillä viitataan puhuttuun kieleen. Näin pientä lasta tutkittaessa kirjoitetun kielen tutkimus ei olisi edes mahdollista, vaan kyseessä on luonnostaan puhutun kielen tutkimus.

Lapsen lauseita tarkastellessani käytän termiä *lauserakenne*, koska käsittelen verbin edellyttämien pakollisten jäsenten lisäksi lauseessa esiintyviä mahdollisia vapaita määritteitä. Käytän lauserakennetta tarkastellessani ISK:n määritelmiä, jotka eroavat hieman Pajusen (1999, 2001) käyttämistä määritelmistä (ks. luku 3.3). Verbin pakollisia argumentteja nimitän *täydennyksiksi* ja vapaita jäseniä *määritteiksi*. Tarkastellessani verbien semanttis-syntaktista käyttäytymistä hyödynnän Pajusen (2001) verbiluokittelua. Primääriverbien sijasta käytän kuitenkin termejä *konkreettiset verbit* (primääri-A-verbit) ja *mentaali-verbit* tai *mentaaliset verbit* (primääri-B-verbit) sekä käytän Pajusen termiä *sekundaariverbit*. Lauseet voivat olla yksinkertaisia tai kompleksisia eli yhdyslauseita (ISK 2010: 841). Omassa tutkimuksessani nimitän kahden lauseen muodostamaa kokonaisuutta *yhdyslauseeksi*. Lähdekirjallisuudessani yhdyslauseista käytetään myös termejä *lauseyhdistys* (Lieko 1993a) ja *kompleksinen lause* (Lieko 1992, ISK 2010).

5 LAPSEN VERBIT IÄSSÄ 1;8–3;8

Käsittelen tässä luvussa lapsen kielenkehitystä erityisesti verbien ja lauserakenteiden osalta neljässä jaksossa iässä 1;8–2;0, 2;6–2;7, 3;0–3;1 ja 3;7–3;8. Iässä 1;8–2;0 tarkastelen kielenkehitystä kuukausittain eriteltynä, koska havaitsin kehityksen olevan varsin nopeaa tässä ikävaiheessa (ks. myös Lieko 1993b: 539). Seuraavissa ikävaiheissa, iässä 2;6–2;7, 3;0–3;1 ja 3;7–3;8, käsittelen kielenkehitystä kahden kuukauden jaksoissa yhtenä kokonaisuutena. Jokaisessa luvussa tarkastelen persoonien, modusten, tempusten ja infinitiivien esiintymistä puheessa. Yksittäisten verbien käytön lisäksi tarkastelen lapsen verbileksikkaa luokittelemalla verbejä semanttis-syntaktisesti Pajusen (2001) luokittelun mukaisesti. Lisäksi tarkastelen verbien vaikutusta lapsen lauserakenteeseen. Jokaisen ikäkauden lopuksi käsittelen joitakin muita huomioita lapsen kielenkehityksestä. Tarkoituksena ei ole tuolloin antaa kattavaa kuvaa esimerkiksi lapsen äänteellisestä kehityksestä, vaan nostaa jokaiselta tarkasteltavalta ajanjaksolta esiin joitakin kyseiselle iälle tyypillisiä puheen piirteitä. Nämä piirteet voivat vaihdella eri ikäkausina.

Tässä luvussa käsittelemäni lauseet ovat pääsääntöisesti yksinäislauseita, vaikka lapsen puheessa alkoi esiintyä runsaasti myös yhdyslauseita erityisesti iästä 2;6 alkaen. Jotkut esimerkit ovatkin yhdyslauseita, mutta tässä yhteydessä en erittele tarkemmin esimerkiksi yhdyslauseiden semanttisia suhteita. Tutkielman liitteinä löytyvät kaikki lapsen nauhoituksissa käyttämät verbit iässä 1;8–3;8 ikäkausittain jaoteltuina. Aineiston analysoinnissa hyödynnän sekä päiväkirja- että nauhoitusmateriaalia. Näin ollen esimerkiksi jokin esitelty verbi ei välttämättä löydy liitteenä olevasta nauhoitusaineistosta, mutta lapsi on silti käyttänyt sitä päiväkirja-aineistossa.

5.1 Ikä 1;8

5.1.1 Persoonat

Aadan lauseille iässä 1;8 on tyypillistä, että lauseista puuttuu subjekti tai subjektina on yksikön 3. persoona, vaikka lauseella viitattaisiin itseen. Toivaisen (1999: 148) mukaan lapsenkielelle on tyypillistä, että yksikön 3. persoonaa käytetään aluksi ilmaisemaan

myös muita persoonia. Subjektitonta ilmaisua ilmentävät esimerkit 1 ja 2. Esimerkissä 2 Aada viittaa itseensä. Mikäli lapsen lauseissa esiintyy subjekti puhujaan viittaamassa, se onkin oman nimen muodossa, eikä persoonapronominia *minä* käytetä (esimerkki 3, jatkossa esimerkit merkitty sulkeisiin numeroin). Aikuisten lapsille suunnatussa hoivakielessä on myös yleistä lapsen nimen käyttö persoonapronominin sijasta tai rinnalla (Toivainen 1999: 147). Laalon (2011: 111) mukaan lapsenkielen verbimorfologian kannalta on merkittävää, että pienille lapsille puhuttaessa yksikön 3. persoonaa käyttämällä korvataan myös muita yksikkömuotoja. Ilmaisemalla subjekti nimen tai appellatiivin avulla (*ottaako Mari lisää pro otatko lisää, annahan kun äiti auttaa pro minä autan*) vältetään persoonadeiksiksen käyttö.

- (1) **Ikkee** [itkee]. (N1;8;4)
- (2) **Peekää** [pelkää] tota. (1;8;3)
- (3) **Aada** maalas. (N1;8;4)

Sitä vastoin 1. persoonan persoonapronominin käyttöä esiintyy Aadan puheessa muuten kuin subjektina (4, 5).

- (4) Anna **mulle** eppu [reppu]. (1;8;3)
- (5) Auta **miaa** [minua]. (1;8;4)
- (6) **Pappa** tulee, **mamma** tulee. (N1;8;4)

Yksikön 3. persoona on ainoa subjektina käytetty persoona. Se esiintyy useasti lapsen puheessa ja kaikissa lauseissa, joissa persoona on ilmaistu (6). Silloinkaan lapsi ei käytä yksikön 3. persoonan persoonapronominia, vaan substantiiveja, kuten *Emmi, äiti, lintu* ja *auto*. Yksikön 2. persoonaa Aada käyttää imperatiivi-ilmauksissaan. Persoonamuotojen käyttöä Aadan puheessa havainnollistaa taulukko 1.

	Yks. 1. p.	Yks. 2. p.	Yks. 3. p.	Mon. 1. p.	Mon. 2. p.	Mon. 3. p.	Passiivi	Yht.
Määrä		4 (17 %)	20 (83 %)					24 (100%)

TAULUKKO 1. Persoonamuodot Aadan puheessa nauhoituksesta poimittuina iässä 1;8.

ISK:n (2010: 871) mukaan imperatiivin 2. persoona on yleensä ilman subjektia. Imperatiivi edellyttää silti subjektiargumenttia, jolla tarkoitetaan puhuteltavaa. Subjektiksi imperatiivin yhteydessä voikin katsoa ainoastaan persoonapronominin (*Älkää te siihen tunkeko*), mutta ei muunlaista puhutteluilmausta (*Älä viitsi äiti*).

5.1.2 Modukset

Suomenkielisten lasten ensimmäiset verbinmuodot ovat yleensä yksikön 3. persoonan indikatiivin preesens (*nukkuu*) ja yksikön 2. persoonan imperatiivi (*anna*) (Toivainen 1980: 44, Laalo 2011: 111). Toivaisen (1980: 33, 44, 181) 25 lapsen aineistossa imperatiivi omaksutaan keskimäärin iässä 1;7 ja indikatiivi iässä 1;8. Silti jo iässä 1;0–1;2 lapsista 40 prosenttia käyttää imperatiivin kaltaisia ilmaisuja puheessaan. Oman tutkimuksen informanttikin käyttää imperatiivia *anna* jo iässä 1;0 (Neuvolakortti). Lapsen omaksumat ensimmäiset imperatiivit ovat yleensä *anna* tai *katso*. Imperatiivi *katso* lyhentyä tavallisesti muotoon *kato*. (Toivainen 1980: 34, Laalo 2011: 47).

Perusteena juuri imperatiivin ja indikaativin omaksumiselle ensimmäisinä verbinmuotoina on muun muassa se, että molempien muotojen rakenne on yksinkertainen ja lyhyt. Lisäksi sekä indikatiivia että imperatiivia esiintyy runsaasti pienille lapsille puhuttaessa. Indikatiivi ja imperatiivi ovat myös kielenkäytön kannalta merkittäviä. Indikatiivin 3. persoonaa voidaan pitää tuntomerkitsemänä ja yleiskäyttöisenä perusmuotona. Sen sijaan imperatiivin 2. persoonan avulla lapsi pystyy esimerkiksi saavuttamaan sellaista, mihin ei itse vielä pysty. Jo hyvin pienikin lapsi oppii käyttämään muutamia imperatiivimuotoja juuri pragmaattisista syistä. Indikatiivin ja imperatiivin avulla lapsi alkaa rakentaa verbintaivutustaan. (Laalo 2011: 111–112.)

Suomalaislapselle tyypillisesti Aada käyttää puheessaan moduksista indikatiivia ja imperatiivia. Laalo (1997: 190) toteaa, että lapsi ilmaisee ensimmäisillä imperatiiveillaan yleensä tekemistä, joka on hyvin selvärajaista ja tiettyyn tulokseen johtavaa, kuten imperatiivit *anna* ja *kato* (ks. myös Toivainen 1980: 33–34). Kielto muoto ilmaisee myös usein rajattua toimintaa. Ensimmäisiin indikatiiveihin sitä vastoin kuuluu yleensä verbejä, joiden ilmaisema tekeminen on rajaamatonta, kuten verbit *istuu* ja *nukkuu*. Rajatun ja rajaamattoman toiminnan eron voi havaita myös Aadan puheesta. Esimerkiksi imperatiivilauseessa *Anna mulle eppu* [reppu] (1;8;3) tekeminen on rajattua ja tiettyyn tulokseen johtavaa. Sitä vastoin tekeminen on rajaamatonta esimerkiksi lauseessa *Emmi osaa* (1;8;3). Aada myös käyttää kieltomuotoa puheessaan, kuten lauseessa *Ei halua vaippaa* (1;8;3).

Indikatiivi on Aadan puheessa hallitsevin modus iässä 1;8. Kuten taulukosta 2 voidaan havaita, nauhoitetussa aineistossa indikatiivia esiintyy 83 % (20 verbiesiintymää) ja imperatiivia 17 % (4 verbiesiintymää) puheen tuotoksista. Päiväkirja-aineistossa indikatiivia esiintyy myös eniten.

	Indikatiivi	Imperatiivi	Konditionaali	Potentiaali	Yhteensä
Määrä	20 (83 %)	4 (17 %)			24 (100 %)

TAULUKKO 2. Modukset Aadan puheessa nauhoituksesta poimittuina iässä 1;8.

Esimerkit 7 ja 8 ilmentävät indikatiivin käyttöä. Yleensä verbi on merkittävässä asemassa lauseessa, sillä verbin avulla lapsi kertoo, mitä tapahtuu. Toisinaan lause voi muodostua ilman verbiäkin, kuten esimerkkilauseen 8 alku *Taas pallo tonne* (1;8;4). Konteksti auttaa tulkintaa. Kyseinen lause on ymmärrettävä, koska lapsi samalla osoittaa sohvan alle mennyttä palloa, jonka hän toivoo isän ottavan sieltä pois. Monet lapsen ilmaukset koostuvatkin pelkästään esimerkiksi yhdestä tai useammasta substantiivista (*Aada lapio*) tai substantiivin ja esimerkiksi numeraalin yhdistelmästä (*kas [kaksi] tyttöö*). Läheskään kaikissa ilmauksissa ei näin ollen esiinny lainkaan verbiä.

(7) Äiti **aittaa** [laittaa]. (N1;8;4)

(8) Taas pallo tonne, isi **auttaa**. (1;8;4)

Käskymuotojen tehon lapsi omaksuu jo varhain. Kaksivuotiaat lapset osaavat käyttää imperatiivisia ilmaisuja, kuten *anna* ja *ota*. (Lyytinen 2003: 55–56). Sitä todistavat myös Aadan puheen imperatiivimuodot (9–11). Aada käyttää sujuvasti imperatiivia halutessaan toisen henkilön toimivan tietyllä tavalla.

(9) **Istu** vauva. (N1;8;4)

(10) Äiti **lukee** [lue] toi. (1;8;3)

(11) Iskä **päistyi** [väistyi]. (1;8;4)

Esimerkki 10 poikkeaa kuitenkin kahdesta muusta esimerkistä muodoltaan, koska verbi *lukee* on imperatiivimuodon (*lue*) sijaan morfologinen indikatiivimuoto. Lausetta voidaan pitää eräänlaisena sulaumana indikatiivimuotoisesta väitelauseesta (*Äiti lukee ton*) ja imperatiivimuotoisesta käskylauseesta (*Äiti, lue toi*). Esimerkissä 10 lapsi onkin voinut käyttää imperatiivisesti indikatiivimuotoa, jolloin morfologinen muoto ja funktio eroavat. Kontekstin perusteella olen kuitenkin tulkinnut lauseen imperatiiviksi. Lisäksi

nominatiivimuotoinen objekti tukee imperatiivitulkitta. Toisaalta puhekieli nojautuu muutenkin vahvasti kontekstiin. Puheen vastaanottaja tulkitsee aina sekä itse puhetta että sen ympärillä olevaa kontekstia. Puheen prosodiikka, kuten painottaminen, sekä eleet ja ilmeet helpottavat merkitysten tulkitusta. (Kieli ja sen kielioipit 1996: 76.)

5.1.3 Tempukset

Tempuksista Aada käyttää lähes ainoastaan preesensia. Nauhoiteaineiston 24 verbiesiintymästä imperfektejä on ainoastaan neljä muiden verbiesiintymien ollessa preesensissä. Lyytinen (2003: 55) toteaa, että kaksivuotiaalla lapsella vallitsevana aikamuotona on preesens johtuen lapsen kognitiivisesta kyvystä havainnoida lähinnä välittömiä havaintoja. Lisäksi Toivaisen (1999: 138) mukaan yksikön 3. persoonan preesensin omaksumista ensimmäisinä verbinmuotoina edesauttaa säännöllisyys verbin vartalon vokaalin pidennyksessä, kuten verbeissä *ottaa, menee ja leikkii*. Äännöksen pituus vastaa tapahtuman kestoa, jatkuvuutta ja keskeneräisyyttä.

Laalo (1997: 190–191) olettaa myös, että aspekti näkyy lapsen puheessa lyhyen ja pitkän loppuvokaalin vaihteluna. Hänen mukaansa verbinmuodon V-loppuisuus (*kato, tippu*) yhdistyy lapsella rajattuun ja VV-loppuisuus (*istuu, nukkuu*) rajaamattomaan aspektiin. Aspekti on lapsenkielen näkökulmasta ikoninen ja yksinkertainen verbikategoria, joka auttaa lasta erottamaan V- ja VV-muotoja ensimmäisissä verbinmuodoissa. Muita muotoryhmiä, joissa ilmenee Laalon mukaan ikonisuuutta, ovat esimerkiksi passiivi (*mennää*) ja illatiivi (*kotiin, syömään*). Passiivilla ilmaistulla toiminnalla ei ole selvää rajaa ja illatiivimuodolla ilmaistaan yleensä suuntaa johonkin määränpäähän tai tavoitteeseen, mutta tavoitteen saavuttaminen jää usein avoimeksi.

Imperfektiksi tulkiten muutamia lapsen lauseita (12, 13). Lisäksi lause *Aada maalas* (N1;8;4 ja 1;8;4) toistuu Aadan puheessa sekä nauhoite- että päiväkirja-aineistossa. Imperfektitulkitusta tukee verbien erilainen muoto muihin verbeihin verrattuna. Verbin perässä on konsonantti *s*, kun muut käytetyt verbit päättyvät vokaaliin. Martti Rapolan (1990: 113) mukaan lounaismurteille on tyypillistä imperfektissä esiintyvä *si*-tunnus, jolloin yleiskielinen imperfekti *istui* muuttuu muotoon *istus* (ks. myös Laalo 2011: 93). Aada käyttää puheessaan tätä *s*-loppuista imperfektiä. Toisaalta Laalon (2011: 92) mukaan jokin lapsen käyttämistä imperfektityypeistä voi kehittyä ekspansiiviseksi ja alkaa vaikuttaa myös muihin imperfekteihin. Esimerkiksi juuri *s(i)*-aineellinen

imperfekti voi alkaa vaikuttaa *i*-imperfekteihin, jolloin lapsi muodostaa sellaisia analogiamuotoja kuin *auttas* 'auttoi' ja *ikkes* 'itki'. Itse olen tulkinnut lapsen käyttämät *s*-loppuiset imperfektit, kuten imperfektin *kaatus*, sekä lapsen kuuleman lounaismurteen vaikutukseksi että myös muiden imperfektityyppien vaikutukseksi.

(12) Yyny **ippus** [tyyny tippui]. (1;8;3)

(13) **Kaatus, kaatus** [kaatui, kaatui]. (N1;8;4)

Lisäksi lauseen *Mamma ostau* [ostanut] (1;8;4) voisi tulkita merkitsevän perfektiiä, tosin ilman *olla*-verbiä. Todennäköisesti käytetty muoto on kuitenkin sattumanvarainen, eikä vielä todiste perfektin käytöstä. Muussa yhteydessä lapsen puheessa esiintyy kerran *olla*-verbi, vastauksena kysymykseen lapsi käyttää muotoa *ei oo* (N1;8;4). Lapsi myös toistaa kerran äidin puheen perusteella perfektimuodon *piitäny* [piirtänyt] (N1;8;4), mutta olen jättänyt muodon huomioimatta, koska ilmaus on toistoa äidin lausumasta *onks äiti piirtäny sen*.

5.1.4 Infinitiivit

Aadan puheessa ei esiinny infinitiivejä iässä 1;8. Yksikön 2. persoonan imperatiivi ja yksikön 3. persoonan indikatiivin preesens ovat suomen kielessä varhaisimpia verbinmuotoja. Sen sijaan esimerkiksi germaanisissa kielissä ensimmäisiin verbinmuotoihin kuuluu runsaasti infinitiivejä. Tällaisissa kielissä infinitiivit ovat yksinkertaisia, jolloin niiden muodostaminen on lapselle helppoa. Suomen kielessä infinitiivit ovat monimuotoisia. Siksi lapsi käyttää aluksi vain yksittäisiä, viestimisen kannalta olennaisia muotoja, kuten *syömään*. Infinitiivit yleisemmin käytettynä vakiintuvat lapsen kielenkäyttöön vasta myöhemmin. (Laalo 2011: 112–113.)

5.1.5 Verbiin semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne

Nauhoiteaineistossa semanttisesti hallitsevia verbileksemejä ovat konkreettiset verbit, kuten *istua, kaatua, maalata, mennä ja tulla*. Erilaisia konkreettisia verbejä esiintyy nauhoitetussa aineistossa 10 kaikista 13 verbilekseemistä. Kieltoverbiä ei ole tässä yhteydessä huomioitu. Päiväkirja-aineistossa esiintyy lisäksi 8 muuta konkreettisia verbejä edustavaa verbilekseemiä, kuten *keinua, napata ja tippua*. Päiväkirja-aineistossa on yhteensä 18 erilaista verbilekseemiä. Suurin osa lapsen lauseista muodostuu

subjektista ja predikaatista (14, 15). Muutamassa lauseessa esiintyy subjektin ja predikaatin lisäksi myös objekti tai adverbiaali (16, 17).

- (14) Ovava enee [orava menee]. (N1;8;4)
- (15) Äiti tulee, Emmi tulee, iskä tulee. (1;8;3).
- (16) Anna mulle **eppu** [reppu]. (1;8;3).
- (17) Lintu tulee **sisälle**. (1;8;4)

Mentaaliverbien käyttö on lapsen puheessa vähäistä. Nauhoiteaineiston 13 verbilekseemistä kaksi on mentaaliverbejä. Lapsi käyttää mentaaliverbejä *katsoa* ja *pelätä*. Päiväkirja-aineiston 18 verbilekseemistä 5 on mentaaliverbejä. Nämä verbit ovat *haluta*, *huutaa*, *lukea*, *osata* ja *pelätä*. Lauseessa, jossa lapsi käyttää mentaaliverbiä, on useimmiten predikaatti ja objekti (18), mutta siitä puuttuu subjekti. Lause voi koostua myös pelkästään predikaatista (*Peekää*) (1;8;3). Lisäksi yhdessä mentaaliverbin sisältävässä lauseessa on subjekti, predikaatti ja objekti (19). Lausetta ei voi kuitenkaan pitää kuvaavana esimerkkinä eri lauseenjäsenten käytöstä, koska kontekstin perusteella olen tulkinnut lauseen imperatiiviksi (ks. luku 5.1.2). Kyseisessä lauseessa indikatiivimuotoisella *lukee*-muodolla kyllä esiintyy subjekti, jollaista imperatiivimuoto *lue* ei saisi. Imperatiivin yhteydessä ilmaus *äiti* on tulkittava enemmänkin puhutteluilmaukseksi (*Äiti, lue tuo*). Iässä 1;8 lapsi käyttää ainoastaan yhtä sekundaariverbiä (*voida*).

- (18) Ei halua **vaippaa**. (1;8;3)
- (19) Äiti lukee **toi** [lue tuo]. (1;8;3)

Koska noin kaksivuotias lapsi on vielä vahvasti sidoksissa välittömiin havaintoihin, on mielestäni luonnollista, että lapsen käyttämät verbitkin kuvaavat lapsen elämän jokapäiväisiä asioita. Verbeillä Aada ilmaisee havainnoimiaan asioita, kuten lauseissa *Yyny ippus* [tyyny tippui] (1;8;3) ja *Emmi huutaa, Emmi ikkee* [itkee] (1;8;3). Verbien avulla Aada myös pyrkii tiettyyn tavoitteeseen, kuten lauseessa *Äiti lukee* [lue] *toi* (1;8;3), jolloin Aada haluaa äidin lukevan kirjaa hänelle. Tahdon ilmaisua kuvastaa Aadan käyttämä verbi *haluta*.

Kaikki lapsen nauhoituksessa käyttämät verbit sekä verbiesiintymien määrä iässä 1;8 löytyvät liitteestä 1. Verbiesiintymien määrää laskettaessa on huomioitu kaikki lauseessa esiintyvät verbit omana verbilekseeminsä. Esimerkiksi lauseessa predikaattina toimiva liittomuoto *en ole tehnyt* olisi laskennallisesti katsottu kolmeksi eri verbiksi; kieltoverbiksi *ei*, *olla*-verbiksi sekä *tehdä*-verbiksi.

5.2 Ikä 1;9

5.2.1 Persoonat

Aadan puheessa esiintyy ensimmäisen kerran muutamia passiivimuodoiksi tulkittavia ilmauksia, joita esimerkki 20 havainnollistaa. Suurin osa Aadan lauseista (21–23) on edelleen preesensissä olevia yksikön 3. persoonan indikatiivin muotoja.

(20) Tästä **mennää**. (N1;9;1)

(21) Una [juna] **tulee**. (N1;9;1)

(22) Äiti **siivoo**. (1;9;3)

(23) Aada **tottaa** [ottaa] lääkettä. (1;9;2)

Aadan passiivi-ilmaukset on kuitenkin tulkittava semanttisesti imperatiiviksi, eikä passiiviksi. Toisaalta puhekielessä on muutenkin tyypillistä ilmaista monikon 1. persoonan käskymuotoa morfologisella passiivimuodolla, kuten lauseissa *Lähdetään* ja *Ei lähdetä*. Varsinainen monikon 1. persoonan imperatiivimuoto *lähtekäämme* on sekin mahdollinen, mutta jokseenkin harvinainen. Ero indikatiivisesti käytettävään passiivimuotoon (*Me mennään jo sisälle*) näkyy esimerkiksi siinä, että imperatiivisesti käytetystä passiivista puuttuu yleensä 1. persoonan pronomini tai jos pronominia käytetään, se sijoittuu verbin jälkeen (*Mennään (me) jo sisälle*). (ISK 2010: 1566.)

Toivaisen (1980: 55–59, 181) mukaan suomalaislapsi omaksuu passiivimuodon keskimäärin iässä 2;2 eli yleensä melko samoihin aikoihin yksikön 1. persoonamuodon kanssa. Monikon persoonamuodot ovat lapsen puheessa tuolloin vielä harvinaisia. Passiivimuotoa käytetäänkin poikkeuksetta monikon 1. persoonan tilalla, ja usein juuri imperatiivina. Laalo (1997: 190–191) sen sijaan toteaa, että lapsen ensimmäiset passiivimuodot voivat olla hyvinkin varhaisia. Hänen tutkimuksessaan lapsi käytti passiivimuotoa *mennää* jo iässä 1;4, Aikuispuheellekin tyypillisesti myös lapsen puheessa passiivin loppu-*n* voi usein ääntyä heikkona tai se ei äänny lainkaan, jolloin muodon lopussa on pelkkä vokaalinpidentymä. Tämän voi havaita myös Aadan puheesta (20). Lisäksi Laalon (1997: 191) mukaan passiivimuodon lopussa oleva pitkä vokaali ilmaisee lapsen puheessa puheena olevan toiminnan rajaamattomuutta.

5.2.2 Modukset

Indikatiivi on hallitsevin modus Aadan puheessa, mutta imperatiiviakin puheessa esiintyy, erityisesti ilmaisussa *Anna mulle* (N1;9;1). Imperatiivilla *anna* on pragmaattinen, tiettyyn tavoitteeseen pyrkivä tehtävä, jonka lapsi saavuttaa aikuisen avulla. Imperatiivia Aada käyttää käskiessään toista henkilöä toimimaan tietyllä tavalla. Toisinaan lapsi käyttää imperatiivia painokkaasti haluten näin korostaa käskynsä tehoa (24, 25), toisinaan taas imperatiivi on tulkittavissa pyynnöksi tai kehotukseksi (26). Aadan imperatiivien käytössä onkin jo varhain havaittavissa sävyeroja. Lapsenkielen joustavan semantiikan ansiosta lapsen käyttämät imperatiivimuodot voivat olla hyvin monipuolisessa käytössä erilaisista käskyistä toivomuksiin (Laalo 2011: 22).

- (24) **Tule** tänne! (1;9;1)
- (25) **Lopeta** Emmi! (1;9;1)
- (26) **Tato** [kato] äiti! (N1;9;1)

Lapsen ilmaukset ovat pidempiä kuin kuukautta aiemmin, ja niissä saattaa olla kaksikin finiittiverbiä (27, 28). Toisaalta lauseissa ei ole välttämättä lainkaan verbiä. Tästä huolimatta lauseet ovat täysin ymmärrettäviä. Puheelle onkin ominaista, että siitä voi puuttua finiittiverbi, ja puheen jaksot voivat muodostua pelkästään yhdestä sanasta (ISK 2004: 827).

- (27) Ovava [orava] **menee**, Aada **kattoo** [katsoo]. (1;9;3)
- (28) Pappa **nukkuu**, **kuusaa** [kuorsaa]. (1;9;3)
- (29) Jano Aadalla. (1;9;3)
- (30) Puhelin pois! (1;9;3)

Verbittömiä lauseita ovat esimerkit 29 ja 30. Esimerkki 30 on mielestäni myös tulkittava imperatiivisesti käytetyksi, vaikka siinä ei olekaan verbiä. Kontekstin perusteella lause on tulkittavissa ilmaisuksi *laita puhelin pois*.

5.2.3 Tempukset

Preesens on yleisin Aadan käyttämä tempus. Preesensin lisäksi puheessa esiintyy jonkin verran myös imperfektimuotoja. Lauseen ilmaisema tapahtuma tukee imperfektitulkintaa. Aada esimerkiksi kertoo jonkin tapahtuman, jonka seurauksena tapahtui jotakin muuta (31). Toisaalta lapsi voi kertoa jostakin aivan hetki sitten tapahtuneesta ja nyt päättyneestä asiasta, kuten esimerkissä 32, jossa Aada kertoo leivän

nousseen leivänpaahtimesta, tai esimerkissä 33, jossa Aada kertoo tervehtineensä ohiajanutta venettä. Imperfektin käyttö on tällöin luonnollista, ja se tekee eron menneen tapahtuman ja nykyhetken välille. Jotkut imperfektissä kerrotut asiat ovat hieman kaukaisempia, kuten esimerkissä 34, mutta silti vielä hyvin lähellä nykyhetkeä.

- (31) Aada **kaatus**, pipi **tuli**. (1;9;1)
- (32) Leipä **pomppis** mulle. (1;9;3)
- (33) Aada **poikkas** [moikkasi]. (1;9;3)
- (34) Isi **koojas** [korjasi]. (1;9;2)

Tomasellon (1992: 18–19) mukaan verbien oppiminen eroaa substantiivien oppimisesta. Substantiivit ilmaisevat yleensä pysyviä esineitä ja asioita. Sitä vastoin varhain opitut verbit ovat hetkellisiä ja muuttuvia. Verbien avulla kuvataan yleensä toimintaa tai olotilan muutosta. Näin ollen toiminta, johon verbi viittaa, on usein ohi lapsen kuvatessa sitä verbin avulla. Tätä substantiivien ja verbien eroa ilmentää muun muassa esimerkki 32. Lapsen pitää pystyä verbin avulla kuvaamaan tapahtumaa, joka on jo tapahtunut.

Esimerkit 35 ja 36 tulkitsen perfekteiksi. Perfektit ovat yksittäisiä esiintymiä yli 50 lauseen joukossa, joten niiden käytöstä ei voida tehdä laajempia päätelmiä. Mielestäni selvää on ainakin se, että esimerkki 35 viittaa ensin menneisyyteen, ja sitten nykyhetkeen ikään kuin toimenpiteenä menneisyyden tapahtumaan.

- (35) Hyttyllä **pullu**, asvaa päälle [Hyttynen on purrut, rasvaa päälle]. (1;9;2)
- (36) **Maalattu** vaapaat [varpaat]. (1;9;4)

Kuten kuukautta aiemmin, perfekteistä puuttuu *olla*-verbi. Muutenkaan *olla*-verbiä ei juuri esiinny Aadan puheessa. Ainoastaan muutamissa ilmauksissa, kuten *Toi o* [tuo on] ja *On jo* (N1;9;1), *olla*-verbi on ilmipantu. Näin ollen *olla*-verbin poisjääminen myös perfektissä on odotuksenmukaista. Perfekteissä lapsi käyttää NUT- ja TU-partisiippeja. TU-partisiippi on passiivin imperfektin muoto (ISK 2004: 515), mutta en usko, että lapsi olisi tietoisesti käyttänyt passiivia, vaan muoto on sattumanvarainen.

5.2.4 Infinitiivit

Ässä 1;9 aineistosta nousee esiin yksi infinitiivi. Lapsi on käyttänyt ilmaisua *attastaan* [ratsastamaan] (1;9;1), joka aikuiskielen mukaisesti, mutta puhekielellä ilmaistuna olisi *ratsastaan*. Kyseessä on ensimmäinen esiintymä MA-infinitiivistä.

5.2.5 Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne

Aadan sanasto kasvaa jatkuvasti. Jo kuukauden aikana lapsen ilmaukset ovat monipuolistuneet. Esimerkiksi kieltomuotojen käyttö on lisääntynyt. Toisaalta puhetta leimaavat monet samat piirteet kuin iässä 1;8. Lauseet esimerkiksi ovat sekä subjektillisiä että subjektittomia. Lapsi viittaa itseensä edelleen *minä*-persoonapronominin sijasta omalla nimellään. Sijamuotojen käyttö sen sijaan on lisääntynyt huomattavasti (ks. sijamuodoista tarkemmin luvusta 5.6). Sijamuotojen monipuolistuminen vaikuttaa myös lauseiden monipuolistumiseen, koska lapsi pystyy ilmaisemaan itseään aiempaa ymmärrettävämmin.

Lyytisen (2003: 52) mukaan kaksivuotias lapsi käyttää verbejä toiminnan ilmaisemiseen. Yleisiä verbejä ovat esimerkiksi *antaa*, *tulla* ja *mennä*. Lapsi osaa myös tunnistaa tunteita ilmaisevia verbejä, kuten *itkeä* ja *halata*. Aadankin käyttämiä verbejä kuvastaa toiminnallisuus, sillä suurimmaksi osaksi verbeillä ilmaistaan jotakin konkreettista toimintaa. Aadan käyttämiä konkreettisia verbejä ovat esimerkiksi *kävellä*, *leikata*, *maalata*, *nostaa*, *pukea*, *putsata*, *pyyhkiä* ja *uida*. Toisaalta päiväkirja-aineistossa esiintyy tunteiden ilmaisua osoittava uusi mentaalinen verbi *tykätä*. Tahtoa ja haluamista Aada ilmaisee runsaasti mentaaliverbillä *haluta*, joka esiintyy sekä myönteisessä että kielteisessä muodossa. Aada käyttää myös muun muassa mentaaliverbejä *katsoa*, *lukea* ja *näkyä* sekä sekundaariverbiä *voida*. Aadan käyttämät verbit kuvastavat tyypillisiä noin kaksivuotiaan käyttämiä verbejä.

Aadan lauseet ovat pidentyneet edelliseen kuukauteen verrattuna. Lapsen sanasto on kasvanut ja verbit ovat monipuolistuneet, mikä mahdollistaa uusien ja erilaisten ilmaisujen tuottamisen. Aada on myös alkanut yhdistää aiempaa enemmän kaksi lausetta yhtenäiseksi puheen kokonaisuudeksi, kuten ilmaisuissa *Ei osaa*, *auta miua* [minua] (1;9;1) ja *Aada kaatus hoidossa*, *miäli* [paha mieli] *tulee* (1;9;1). Vastaavanlaista toistoa kuin edellisenä kuukautena esiintyy nytkin. Esimerkiksi iässä 1;8 ilmaistu lause *Pappa tulee*, *mamma tulee* (N1;8;4) ja iässä 1;9 ilmaistu lause *Aada tulee*, *äiti tulee*, *kaikki tulee* (1;9;2) ovat lähes identtiset lukuun ottamatta eri subjekteja. Verbien keskeisestä asemasta huolimatta Aadan puheessa esiintyy iässä 1;9 myös verbittömiä lauseita, kuten *Hiloo päälle* (1;9;1) ja *Aadalle kans asvaa* [rasvaa] (1;9;3). Tällaiset verbittömät lauseet ovat tyypillisiä aikuiskielessäkin, sillä puhekieli ei edellytä täydellisiä persoonaverbillisiä lauseita. Puheen lausumat voivat koostua esimerkiksi vain yhdestä sanasta (ISK 2004: 827).

Kopulan poisjääminen on yhdenmukaista *olla*-verbiä vaativissa lauseissa. *Olla*-verbiä ei Aadan puheessa muutamaa ilmausta lukuun ottamatta esiinny, vaan lause ilmaistaan esimerkiksi muodossa *oska alassa* [roska jalassa] (1;9;3), eikä *roska on jalassa*. Suomen kielessä tavallisimmat verbit ovat *olla* ja kieltoverbi *ei* (ISK 2004: 437). Siksi onkin mielenkiintoista, että Aadan verbivalikoimasta puuttuu lähes kokonaan *olla*-verbi. Kuukautta aiemmin *olla*-verbi esiintyy puheessa kerran, iässä 1;9 muutamia kertoja. Kenties sen käytölle ei vielä ole riittävää perustetta, koska lauseet ovat ymmärrettäviä ilman *olla*-verbiäkin. Kieltoverbi *ei* sitä vastoin esiintyy useasti lapsen puheessa.

Kaikki lapsen nauhoituksissa käyttämät verbit sekä verbiesiintymien määrä iässä 1;9 löytyvät liitteestä 2. Verbiesiintymien määrää laskettaessa on huomioitu kaikki lauseessa esiintyvät verbit omana verbilekseminään.

5.3 Ikä 1;10

5.3.1 Persoonat

Persoonapronominien käyttö on lisääntynyt. Iässä 1;8 ja 1;9 lapsi käyttää puheessaan muutamaa passiivi-ilmausta lukuun ottamatta yksikön 2. ja 3. persoonan verbinmuotoja. Iässä 1;10 lapsi käyttää nauhoiteaineistossa prosentuaalisesti jo hieman enemmän yksikön 1. kuin yksikön 2. persoonan muotoja. Persoonamuotojen jakautumista iässä 1;10 havainnollistaa taulukko 3.

	Yks. 1. p.	Yks. 2. p.	Yks. 3. p.	Mon. 1. p.	Mon. 2. p.	Mon. 3. p.	Passiivi	Yhteensä
Määrä	19 (13 %)	16 (11 %)	100 (70 %)				8 (6 %)	143 (100 %)

TAULUKKO 3. Persoonamuodot Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 1;10.

Aadan puheessa esiintyy muutaman kerran yksikön 1. persoonaan viittaava pronomini. Yksikön 3. persoona on silti hallitsevin persoonamuoto lapsen puheessa. Pääsääntöisesti Aada edelleen viittaa itseensä omalla nimellään aiempien kuukausien mukaisesti.

Puheessa esiintyy ensimmäistä kertaa 1. persoonan verbinmuotoja. Lapsi käyttää verbeissä yksikön 1. persoonaa ilmaisevaa persoonapäätettä *n* (37–39).

(37) **Vien**, tonne **vien**. (N1;10;4)

(38) Tonne **ajan** paakkiin [parkkiin]. (N1;10;4)

(39) **Haluan** nukkuu pikkupäikkälit [pikkupäikkärit 'päiväunet']. (1;10;2)

Passiivia esiintyy lapsen puheessa aiempaa enemmän. Muutamat aiemmin esiintyneet passiivimuodot olenkin tulkinnut sattumanvaraisiksi. Nyt Aadan puheeseen vaikuttaa ilmaantuneen tietoisesti käytetty passiivimuoto. Passiivimuoto ei kuitenkaan ole semanttisessa mielessä passiivi, vaan imperatiivi. Passiivimuotoa käytetään aineistossa useita kertoja, yleensä sellaisessa tilanteessa, jossa Aada haluaa hänen ja jonkun toisen henkilön tekevän jotakin (40–42).

(40) **Mennää** sisälle, kyymä [kylmä] mulla. (1;10;2)

(41) **Pestää** kälet [pestään kädet]. (N1;10;2)

(42) **Syödää** aamupalaa! (1;10;4)

Voidaan sanoa, että lapsi on omaksunut passiivimuodon, mutta ei käytä sitä passiivin funktiossa. Toisaalta passiivimuodon käyttö monikon 1. persoonan merkityksessä on lapselle luontevaa, koska hän varmasti kuulee vastaavanlaista käyttöä myös aikuisten puheessa. Toivainen (1999: 148) toteaa lapsenkielelle olevan tyypillistä, että puhekielen mukaisesti lapsi viittaa passiivilla yleensä monikon 1. persoonaan, johon myös puhuja aina kuuluu. Lapsen passiivi voi viitata myös pelkkään puhujasubjektiin eli itseensä. Aikuistenkin puhekielessä on yleistä passiivin käyttö ilmaisemassa monikon 1. persoonaa (ISK 2004: 135).

5.3.2 Modukset

Preesensissä olevia yksikön 3. persoonan indikatiivin muotoja esiintyy eniten Aadan puheessa iässä 1;10 (43, 44).

(43) Äiti **akastaa** [rakastaa]. (1;10;1)

(44) Auva **äky** [vauva näkyy] tuolla. (N1;10;2)

Imperatiiveja esiintyy lapsen puheessa jonkin verran, erityisesti verbileksemeissä *antaa*, *tulla* ja *katsoa*. Imperatiivimuodot *antaa* ja *katsoa* ovatkin yleisimmät lasten ensimmäisinä omaksumat verbinmuodot (Toivainen 1980: 33, Laalo 2011: 47). Verbiä *antaa* Aada käyttää imperatiivissa halutessaan esimerkiksi toisen henkilön antavan

jonkin tavaran hänelle, kuten lauseessa *Anna mulle!* (N1;10;2). Toisaalta Aada käyttää *antaa*-verbiä myös abstraktimmassa merkityksessä, kuten lauseessa *Anna mun olla* (N1;10;2). Modusten esiintymistä Aadan puheessa iässä 1;10 kuvastaa taulukko 4.

	Indikatiivi	Imperatiivi	Konditionaali	Potentiaali	Yhteensä
Määrä	127 (89 %)	16 (11 %)			143 (100 %)

TAULUKKO 4. Modukset Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 1;10.

Imperatiivien esiintyminen suhteessa indikatiiveihin on vähäistä. Indikatiivien osuus nauhoiteaineistossa on 89 % ja imperatiivien 11 %. Hallitseva modus onkin indikatiivi.

5.3.3 Tempukset

Aadan imperfektimuodot ovat lisääntyneet ja monipuolistuneet kuukauden aikana. Osa imperfektimuodoista ei ole vielä aikuiskielen mukaisia (45). Silti ne voidaan tulkita imperfekteiksi lapsen aiempien verbinmuotojen ja kontekstin perusteella. Aada myös käyttää aiemmalle puheelleen tyypillisesti paljon konsonanttiin *s* päättyvää imperfektiä (46, 47). Lapsi tuntuukin omaksuneen lounaismurteille ominaisen *si*-imperfektin. Tämä on luonnollista, koska lapsen lähiympäristö todennäköisesti käyttää melko paljon murteellisia muotoja puheessaan. Toisaalta myös muut imperfektityypit vaikuttavat muodostukseen. Esimerkiksi esimerkissä 46 murteen vaikutuksen sijasta lienee enemmänkin kyse toisen imperfektityypin vaikutuksesta, jolloin Aada muodostaa virheellisiä analogiamuotoja muiden imperfektityyppien perusteella (*auttas* pro *auttoi*).

(45) Pappa **hakes** [haki] isin. (1;10;4)

(46) Emmi **auttas** Aadaa. (1;10;1)

(47) Isi **seisos** tossa. (1;10;1)

Murteellisten ja aikuiskielen näkökulmasta virheellisesti muodostettujen imperfektien lisäksi Aadan puheessa esiintyy aiempaa enemmän täysin yleiskielen mukaisia imperfektejä (48, 49). Aada käyttääkin yleiskielistä imperfektiä yhdessä lapsenkielelle tyypillisten muotojen (*hakes*) ja murteellisten muotojen (*kaatus*) kanssa sekaisin.

(48) Uus ylitys [uusi yritys], huonosti **meni**. (1;10;4)

(49) Isi **tuli** paatilla. [1;10;4]

Eniten käytetty tempus iässä 1;10 on silti preesens. Tempusten tarkemmat määrät on luettavissa taulukosta 5.

	Preesens	Imperfekti	Perfekti	Pluskvamperfekti	Yhteensä
Määrä	121 (85 %)	17 (12 %)	5 (3 %)		143 (100 %)

TAULUKKO 5. Tempukset Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 1;10.

Aineistossa esiintyy myös muutama perfektiksi tulkittava ilmaus (50, 51).

(50) Emmi [Emmin] kanssa **piitäny** [on piirtänyt]. (N1;10;2)

(51) Ikki **menny** toi [rikki on mennyt tuo]. (1;10;2)

Esimerkiksi lause *Ikki* [rikki] *menny* *toi* (1;10;2) voitaisiin tulkita muodoksi *Rikki on mennyt tuo*. Kaikki perfektit on muodostettu ilman *olla*-verbiä. Lisäksi nauhoituksissa esiintyy perfektia ainoastaan verbistä *piirtää* (muodot *piitäny* ja *pöötäny*). Esiintymien vähäisyydestä johtuen perfektin käytöstä ei vielä voida tehdä laajempia päätelmiä.

5.3.4 Infinitiivit

Aiemmin Aadan puheessa on ollut yksi esiintymä MA-infinitiivistä. Iässä 1;10 aineistossa on useampia A- ja MA-infinitiivejä. Nauhoiteaineistossa on A-infinitiivejä 14 ja MA-infinitiivejä 7. Esimerkit 52–54 kuvastavat Aadan käyttämiä infinitiivejä.

(52) Isi tule **attomaa** [katsomaan]. (N1;10;2)

(53) Haluan **mennä** tonne mökkii **nukkuu** [mökkiin nukkumaan]. (1;10;2)

(54) Ei saa vielä **tottaa** [vielä ottaa]. (N1;10;4)

Lapsen käyttämät infinitiivit eivät välttämättä ole aina täysin aikuiskielen mukaisia, mutta tämä on tyypillistä kaikelle lapsen puheelle. Lisäksi lapsi, kuten aikuinenkin, käyttää puhuessaan yleensä puhekieltä. Siksi on luonnollista, että esimerkiksi MA-infinitiivi *nukkumaan* voi puhuttaessa lyhentyä muotoon *nukkuun* (53). Toivaisen (1980: 84) mukaan on tyypillistä, että MA-infinitiivi ilmaantuukin aluksi lapsen puheeseen ilman *-ma*-tunnusta (*nukkuun*, *kattoon*). Yksitavuisissa verbivartaloissa tunnus kuitenkin säilyy (*syömään*). Tämä lienee tyypillistä myös aikuisten puhekielessä. Kaikki Aadan puheessa esiintyneet MA-infinitiivit ovat illatiivissa. A-infinitiiviä esiintyy erityisesti ilmaisun *ei saa* yhteydessä (54).

5.3.5 Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne

Monet lapsen käyttämät verbit kuvaavat edelleen konkreettista toimintaa, mutta mukaan on tullut esimerkiksi verbi *rakastaa*, joka kuvastaa tunteiden ilmaisua. Huomattavin muutos on *olla*-verbin käytössä. Aiemmin *olla*-verbistä on ollut ainoastaan muutama esiintymä Aadan puheessa, mutta iässä 1;10 *olla*-verbi on eräs lapsen eniten käyttämistä verbeistä. *Olla*-verbi toimii lauseessa kopulana (55). Huomattavasti yleisempää on silti edelleen kopulan poisjääminen (56). Leiwon (1989: 84) mukaan kopulan poisjääminen onkin yleistä lapsen puheessa, vaikka lapsi muuten käyttäisi sujuvasti nelijäsenisiä ilmauksia.

(55) Nytte [nyt] Aada **on** nakupelle. (1;10;4)

(56) Äitin ahvi [kahvi] kuumaa, lämmintä. (1;10;3)

(57) Äitillä pettä [vettä], **ei oo** kahvii. (1;10;4)

Esimerkki 57 on mielenkiintoinen, koska ilmaisussa *Äitillä pettä* [vettä] ei ole *olla*-verbiä, mutta kielteisessä ilmaisussa *ei oo kahvii*, *olla*-verbi on ilmipantu. Voikin olla mahdollista, että Aada on oppinut ilmaisun *ei oo* eräänlaisena valmiina konstruktiona. Ilmausta *ei oo* Aada käyttää jo iässä 1;8, vaikka muuten *olla*-verbiä alkaa esiintyä lapsen puheessa runsaammin vasta iässä 1;10. *Olla*-verbin käyttö on vielä horjuvaa. Aadan puheessa esiintyy lauseita, joissa toisinaan on ja toisinaan ei ole *olla*-verbiä.

Muutamaa lyhyttä ilmaisua lukuun ottamatta Aadan lauseet ovat usein vähintään kolmisanaisia. Puheeseen on tullut mukaan kuvailua. Aada esimerkiksi kuvailee subjektin tarkoitteen ominaisuutta adjektiivilla, kuten lauseessa *Äitin maha kuuma!* (1;10;1) tai käyttää kuvaamiseen adverbia, kuten lauseessa *Itte saa hyvin* (1;10;2). Puheen tuotokset voivat koostua jo monesta osasta muodostaen yhdyslauseita (58, 59). Esimerkiksi esimerkissä 58 on kerrottu ensin tapahtuma eli tuolilla kaatuminen. Tämän jälkeen on kuvailtu tapahtuman seurauksia, sekä pahaa mieltä että fyysistä kipua varpaassa. Yhdyslauseet voivat silti koostua vain yhdestä finiittiverbistä (59).

(58) Aada kaatus tuoli kanssa, paha mieli, vaapaaseen [varpaaseen] sattus. (1;10;3)

(59) Peluutan [peruutan] pois täältä vessasta, ovi kiinni. (1;10;4)

Lasten yhdyslauseiden on todettu kehittyvän vaiheittain. Yhdyslauseet muodostavat hierarkian, joka perustuu yhdyslauseiden keskinäiseen kumulatiiviseen semanttiseen kompleksisuuteen. Yhdyslauseet, jotka ovat semanttisesti ja kognitiivisesti

yksinkertaisempia, opitaan ensiksi. Hierarkia on kumulatiivinen, koska ylemmät yhdyslausetyypit sisältävät aina alempien tasojen yhdyslausetyyppien piirteitä sekä lisäksi jotakin muuta. Yhdyslauseet voidaan jakaa kuuteen semanttiseen ryhmään, jotka ovat additiivinen, adversatiivinen, temporaalinen, kausaalinen, spesifioiva ja kehysliitos. Aluksi lapsi käyttää implisiittisiä yhdyslauseita eli ilman konjunktiota tai konnektiivia muodostettuja yhdyslauseita. Tällöin lapsi ainoastaan liittää erilaisia propositioita peräkkäin toisiinsa. Silti lauseiden välinen semanttinen suhde on tulkittavissa kontekstista. (Lieko 1993a: 165–167.)

Implisiittisiä yhdyslauseita alkaa ilmaantua myös Aadan puheeseen erityisesti iässä 1;10. Aiemminkin Aadan puheessa on esiintynyt implisiittisiä yhdyslauseita, kuten lauseet *Taas pallo tonne, isi auttaa* (1;8) ja *Pappa nukkuu, kuusaa* [kuorsaa] (1;9;3). Iässä 1;10 yhdyslauseiden määrä kuitenkin kasvaa huomattavasti. Päiväkirja- ja nauhoiteaineistoissa on iässä 1;8 yhdyslauseita 4, iässä 1;9 yhdyslauseita on 13 ja iässä 1;10 yhdyslauseiden määrä on jo 30. Luvut eivät ole kuitenkaan täysin verrannollisia, koska myös kokonaisilmausten määrä jonkin verran vaihtelee eri kuukausina. Lisäksi iässä 1;8 materiaalia on ainoastaan kahdelta viikolta, eikä koko kuukaudelta.

Kaikki lapsen nauhoituksissa käyttämät verbit sekä verbiesiintymien määrä iässä 1;10 löytyvät liitteestä 3. Verbiesiintymien määrää laskettaessa on huomioitu kaikki lauseessa esiintyvät verbit omana verbilekseminään.

5.4 Ikä 1;11

5.4.1 Persoonat

Aiemmin lapsi on käyttänyt paljon yksikön 3. persoonan verbinmuotoja (60). Nyt rinnalle ovat tulleet yksikön 1. persoonan muodot, joita esiintyy jo runsaasti lapsen puheessa (61, 62). Yksikön 1. persoonan verbinmuotoja on esiintynyt ensimmäisen kerran Aadan puheessa kuukautta aiemmin iässä 1;10. Aiempien kuukausien tapaan Aadan puheessa esiintyy myös imperatiivisesti käytettyä passiivia (63). Passiivimuotoa esiintyy Aadan puheessa erityisesti *mennä*-verbin yhteydessä, kuten ilmaisussa *Mennää kauppa* (N1;11;4).

- (60) Isi **menee** tontille. (1;11;2)
 (61) **Minä menen** yssin [yksin]. (1;11;3)
 (62) **Minä lakastan** [rakastan] sua. (1;11;3)
 (63) Omassa kotissa **aitetaan** asvaa [kodissa laitetaan rasvaa]. (1;11;3)

Yksikön 1. persoonaan viittaavan persoonapronominin käyttö on yleisempää kuin kuukautta aiemmin. Aada käyttää usein ilmaisuja *minä*, *mun*, *mulla* ja *mulle*, kuten lauseessa *Anna mulle pyyhe* (N1;11;4). Monikon 1. persoonaan hän viittaa myös kerran persoonapronominilla ilmaisussa *Laula meille* (1;11;1). Silti Aadan puheessa esiintyy edelleen oman nimen käyttöä persoonapronominin sijasta.

5.4.2 Modukset

Aiempien kuukausien tapaan moduksista yleisin on indikatiivi. Indikatiivimuodot ovat suurimmaksi osaksi täysin aikuiskielen mukaisia, kuten lauseissa *Minä tulen kans* (1;11;1) ja *Täti ostaa, täti ostaa* (N1;11;4). Toisaalta indikatiiveissa, kuten tietysti lapsen käyttämissä ilmauksissa yleensäkin, esiintyy toisinaan myös morfofonologista horjuvuutta (64). Sanajärjestys voi myös aikuiskielen näkökulmasta olla poikkeava (65). Yleensä subjektiin paikka tunnusmerkittömässä väitelauseessa on finiittiverbin edessä ja finiittiverbin jäljessä seuraavat objekti ja muut nominaaliset jäsenet (ISK 2010: 833). Esimerkin 65 odotuksenmukainen sanajärjestys olisi *Aada meinaa kaatuu*. Toisaalta sanajärjestys voi suomen kielessä vaihdella varsin vapaasti. Erilaisia sanajärjestysvaihtoehtoja on paljon esimerkiksi juuri yksinkertaisella ja itsenäisellä päälauseella. Verbiä voidaan painottaa ja lauseen sisällön paikkansapitävyyttä korostaa sijoittamalla verbi lauseen alkuun. (ISK 2010: 833, 1303.) Näin ollen esimerkkilauseesta 65 ei voidakaan täysin varmasti sanoa, onko kyseessä tietoinen sanajärjestysvalinta vai sattumanvarainen järjestys. Puhutussa kielessä sanajärjestyksen lisäksi myös lauseen prosodisilla piirteillä, erityisesti painotuksella, voidaan korostaa erilaisia asioita (ISK 2010: 1303).

- (64) Pikkunen poni **mahuu** [mahtuu], tämä poni **mahuu** [mahtuu].
 (N1;11;4)
 (65) Meinaa kaatuu Aada. (1;11;3)

Aadan puheessa esiintyy paljon myös imperatiiveja. Uutena imperatiivin käyttömuotona ilmenee lapsen käsky itselleen (*Valo* [varo] *Aada kuuraa* [kulmaa]!) (1;11;3). Lapsi jäljittelee usein vanhempiensa puhetta. Sellaisissa ilmauksissa kuin *älä kävele*, jonka

lapsi on tuottanut kävellessään kielletyssä paikassa, lapsi ohjaa ääneen omaa toimintaansa vanhemmilta saadun hoivakielen mallin mukaisesti. (Niemi–Niemi 1985: 170.) Modusten esiintymismäärät Aadan puheessa iässä 1;11 löytyvät taulukosta 6.

	Indikatiivi	Imperatiivi	Konditionaali	Potentiaali	Yhteensä
Määrä	65 (66 %)	33 (34 %)			98 (100 %)

TAULUKKO 6. Modukset Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 1;11.

Imperatiivivia käyttäessään Aada usein toistaa imperatiivin vahvistaakseen sanomaansa, kuten lauseissa *Laita tähä* [tähän], *laita äiti tähä* [tähän] (N1;11;3) ja *Auta mua, auta* (N1;11;4). Nauhoiteaineistossa lapsi käyttää erityisesti verbiä *auttaa* paljon imperatiivimerkityksessä. Imperatiivimuoduksen tehtävänä onkin toimia käskylauseen verbinmuotona, jonka avulla puhuja kääkee, kehottaa, antaa luvan, pyytää tai neuvoo (ISK 2010: 1511). *Auttaa*-verbin avulla Aada pyytää jotakin toista henkilöä, useimmiten äitiä, tekemään jotakin. Yleensä pyyntö kohdistuu häneen itseensä, mutta *auttaa*-verbin avulla Aada voi myös pyytää apua jollekin toiselle, kuten lauseessa *Auta pikkujä* [pikku, pikkuisia] *poneja* (N1;11;4).

Iässä 1;11 Aada käyttää ensimmäisen kerran kielteistä imperatiivivia *älä* yhdessä toisen verbin kanssa. Indikatiiveissa Aada on käyttänyt kielteistä muotoa jo iässä 1;8. Iässä 1;10 lapsi käyttää myös kerran muotoa *älä* (N1;10;4) yksinään. Kielteistä imperatiivivia kuvastaa ilmaus *Älä huuda mulle* (1;11;1). Suomen kielessä kielteistä imperatiivivia voidaan pitää helppona rakenteena, koska imperatiivimuodon eteen täytyy lisätä ainoastaan sana *älä*. Silti lapset alkavat keskimäärin käyttää kielteistä imperatiivivia *älä* vasta iässä 2;5, vaikka joillakin lapsilla ensiesiintymiä onkin jo iässä 1;8 ja 1;9. Kielteinen muoto on silti yleinen ja jo varhain omaksuttu kielen piirre lapsen puheessa. Negaatio ilmenee lapsen puheessa imperatiivimuodon *älä* sijaan erilaisina variantteina, kuten *ei, eikä, en ja enkä*. (Toivainen 1980: 34–36.)

5.4.3 Tempukset

Aada käyttää puheessaan paljon sekä preesensia että imperfektiä. Yksikön 1. persoonaa Aada käyttää ainoastaan preesensissä. Yksikön 1. persoonan käyttö on vielä lapselle vieraampaa, koska aiemmin hän on käyttänyt pääsääntöisesti yksikön 3. persoonaa.

Uuden, kieliopillisen asian yhdistäminen onkin luontevinta tuttuun ja eniten käytettyyn aikamuotoon eli preesensiin. Toisaalta, yksikön 1. persoonan muodossa käytettyä verbiä Aada on taivuttanut yleensä asianmukaisesti. Esimerkiksi muodot *tulen*, *laitan*, *haluan* ja *menen* esiintyvät Aadan puheessa useasti. Konsonanttiin *s* päättyvät imperfektimuodot, kuten esimerkissä 66, näyttäisivät hieman vähentyneet. Sitä vastoin yleiskieliset imperfektimuodot ovat lisääntyneet lapsen puheessa (67, 68).

(66) Äiti **laittas** kas [laittoi kaksi] leipää. (1;11;2)

(67) Nukke **meni** toho [tuohon]. (1;11;3)

(68) Siimissä [silmissä] **oli** loska [roska]. (1;11;3)

Aineistosta iässä 1;11 nousee esiin kaksi mahdollista perfektiiä. Lauseessa *Itte pelittäny* [itse levittänyt] voitaisiin tulkita lapsen tavoitelleen ilmaisua *Itse olen/on levittänyt*. Esimerkki 69 voitaisiin myös tulkita perfektiksi.

(69) Kato tyhjä! **Pakattu** tavavat [tavarat] pois täältä lepusta [repusta]. (1;11;2)

Ilmaus voitaisiin tulkita tällöin indikatiivin perfektin passiiviksi, tosin ilman *olla*-verbiä. Oikeakielinen muoto olisi *on pakattu*. Mahdollisesta perfektistä on jälleen ainoastaan muutama esiintymä, joten ei edelleenkään voida sanoa lapsen käyttävän perfektiiä puheessaan. Käytetyt aikamuodot ovat preesens ja imperfekti.

5.4.4 Infinitiivit

Kuukautta aiemmin lapsen puheessa on jo esiintynyt infinitiivejä. Iässä 1;11 nauhoiteaineiston infinitiiviesiintymät ovat itse asiassa vähäisempiä kuin edeltävänä kuukautena. Päiväkirja-aineistossa kuitenkin esiintyy useampia sekä A- että MA-infinitiivejä. Kuukautta aiemmin nauhoiteaineistossa on ollut 14 A-infinitiiviä, iässä 1;11 A-infinitiivejä on ainoastaan 2. Vastaavasti MA-infinitiivejä lapsi on käyttänyt iän 1;10 nauhoiteaineiston puheessaan 7 kertaa. Iän 1;11 nauhoiteaineistossa MA-infinitiivejä on 5. Infinitiivien voidaan silti olettaa vakiintuneen lapsen puheeseen. Lapsen käyttämiä A-infinitiivejä kuvaavat esimerkit 70–72. Suurimmaksi osaksi Aada käyttää A-infinitiiviä yhdessä mentaaliverbin *haluta* kanssa.

(70) Aada ei halua **nykätä** [tykätä] tomaatista. (1;11;2)

(71) Koita **pistaa** tonne. (N1;11;4)

(72) Aada halua mammalle **äyttää** hianon kolun [näyttää hienon korun]. (1;11;3)

MA-infinitiivejä Aada käyttää sijamuodoissa inessiivi ja illatiivi (73–75).

(73) Ei oo kummitäti **siivoomassa**. (1;11;1)

(74) Pappa meni **auttama** [auttamaan] isiä. (1;11;2)

(75) Kaikki ponet mulla syykyssä [ponit mulla sylkyssä], **nukkumassa**. (1;11;4)

Esimerkin 73 olen tulkinut muotoon *auttamaan*, vaikka sanan loppu puuttuu. Muulloinkin lapsi on käyttänyt *mennä*-verbin yhteydessä illatiivia, kuten lauseessa *Aada menee hoitoon* (1;11;4). MA-infinitiivin illatiivi korrekstisti ilmaistuna esiintyy myös lapsen puheessa, kuten lauseessa *Sitte mennää syämää* [syömään] (N1;11;4). Infinitiivejä Aada käyttää puheessaan jokseenkin aikuiskielen mukaisesti, vaikka toisinaan muodot ovatkin lapsenkielisessä asussa (*nykätä* [tykätä]).

5.4.5 Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne

Iässä 1;11 lapsen nauhoituksista poimitussa aineistossa on 29 verbilekseemiä. Verbiä *mennä* Aada käyttää eniten, 18 kertaa. Toiseksi eniten Aada käyttää kieltoverbiä *ei*, joka toistuu puheessa 14 kertaa. Jos huomioidaan myös päiväkirja-aineisto, verbiä *olla* esiintyy myös paljon puheessa. Verbit *mennä*, kieltoverbi *ei* ja *olla* ovat esiintyneet myös kuukautta aiemmin eniten Aadan puheessa. Verbit *auttaa*, *laittaa*, *mahtua* ja *pistaa* 'laittaa' esiintyvät myös useasti lapsen puheen nauhoiteaineistossa. Laalon (2011: 80–81) tutkimalla Mari-tytöllä iässä 1;8–2;0 *mennä*-verbi on myös yleinen.

Kuukautta aiemmin Aadan puheeseen on ilmaantunut useasti käytetty *olla*-verbi. Verbin jääminen pois lauseesta on silti ollut vielä sen ilmipanoa yleisempää. Iässä 1;11 *olla*-verbi näyttää vakiintuneen Aadan puheeseen. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta *olla*-verbi esiintyy sitä vaativissa lauseissa. *Olla*-verbin avulla lapsi kuvaa yleensä subjektin ominaisuutta (76, 77). Tällaisissa lauseissa on näin ollen kopulana toimivan predikaatin lisäksi subjekti ja predikatiivi. Aada osaa käyttää *olla*-verbiä myös kysymyksessä (78). Aada käyttää *olla*-verbiä yksikön 3. persoonan muodossa, myös viitatessaan monikolliseen subjektiin, kuten lauseessa *Tosi pikku ponet* [pikkusia ponit] *on* (1;11;4). Lisäksi *olla*-verbi esiintyy Aadan puheessa lähes pelkästään preesensissä.

(76) Äiti **on nainen**, Aada **on tyttö**. (1;11;2)

(77) Tämä **on hiano** [hieno]. (1;11;3)

(78) **Missä** toine [toinen] **on**? (1;11;3)

Tomasello (1992: 153–154) on tehnyt samanlaisen havainnon tutkiessaan englanninkielisen lapsensa kielenkehitystä 1–2 vuoden iässä. Lapsi ei ennen ikää 1;10 käyttänyt juuri koskaan kopulaa lauseissaan. Iästä 1;11 alkaen kopulan käyttö lisääntyi nopeasti, ja lapsi alkoi käyttää sitä runsaasti.

Aadan puheessa on aiempaa enemmän adverbiaalimääritteitä. Adverbiaalien keskeisenä tehtävänä on toimia verbi-ilmausten määritteinä. Adverbiaalilla tarkoitetaan muita lauseenjäseniä kuin subjektia, objektia tai predikatiivia. Adverbiaalimääritteitä ovat esimerkiksi ilmaukset *Pidän hänestä kovasti* ja *Näyttely on siirtynyt Turusta Helsinkiin*. Adverbilauseke toimii tyypillisesti lauseen tai verbi-ilmauksen adverbiaalina. (ISK 2004: 638, 914–915.) Aada ilmaisee adverbiaalimääritteillä yleensä paikkaa (79, 80) tai aikaa (81). Adverbiaaleja on esiintynyt lapsen puheessa aiemminkin, mutta nyt niiden käyttö on säännönmukaisempaa. Adverbiaalien avulla lapsi pystyy ilmaisemaan paremmin asiansa, esimerkiksi määrittelemään, missä jotakin tapahtuu.

- (79) Ei oo amppali **täällä** [amppari 'ampiainen' täällä] **sisällä**. (1;11;3)
- (80) Minä mene vauva [menen vauvan] kanssa **kauppaa**. (1;11;1)
- (81) Mee vaa [mene vaan] Emmi majaa [majaan], tulen **kohta**. (1;11;1)

Aada taivuttaa runsaasti sanoja ja kaikkia sijamuotoa käytetään pääsääntöisesti oikeassa merkityksessä. Aada esimerkiksi käyttää inessiiviä olosijamerkityksessä (82), elatiivia erosijamerkityksessä (83) ja illatiivia tulosijamerkityksessä (84). Toisinaan taivutuksessa on myös morfofonologista horjuvuutta (82, 85). Molemmissa esimerkkilauseissa on ongelmia astevaihtelussa (*kotissa pro kodin* ja *nukken pro nuken*). Lisäksi genetiivin *n*-päätte on jäänyt pois sanasta *tämmöse*. Varsinainen sijanvalinta on kuitenkin oikein. Sijamuotojen runsas käyttö tuo lapsen puheeseen sujuvuutta.

- (82) **Omassa kotissa** aitetaan asvaa [kodissa laitetaan rasvaa]. (1;11;3)
- (83) Äiti tuli **lääkälistä** [lääkäristä] pois. (1;11;1)
- (84) Pappa aittaa iimälasit [laittaa silmälasit] **päähän**. (1;11;3)
- (85) Haluan **tämmöse nukken** mukaa [tämmöisen nuken mukaan]. (1;11;2)

Lyytinen (2003: 55) toteaa, että suomen kielessä muun muassa astevaihtelu tuottaa sanoja taivutettaessa lapsille ongelmia. Virheet sanavartaloiden taivutuksessa ovat 2–3-vuotiailla ikäkauteen kuuluvia. Virheet kertovat lapsen halusta muodostaa kieliopillisia muotoja luomalla omia sääntöjä, jotka eivät aina vastaa aikuiskielen sääntöjä.

iässä 1;11 lapsen puheessa esiintyy ensimmäistä kertaa kysymyssana. Lapsi on käyttänyt muutaman kerran *missä*-sanana avulla muodostettua kysymystä (86). Monet puheen tuotokset myös koostuvat useammasta osasta ja niissä esiintyy useampi persoonamuotoinen verbi (87, 88).

(86) **Missä** pappa **iipyy** [viipyy]? (1;11;2)

(87) **Mee** vaa [mene vaan] Emmi majaa [majaan], **tulen** kohta. (1;11;1)

(88) Aada **oli** kiitisti [kiltisti] päivähoitossa, **ei uutanu** [huutanut] äitiä, **ei ikkeny** [itkenyt]. (1;11;4)

Kaikki lapsen käyttämät verbit sekä verbiesiintymien määrä iässä 1;11 löytyvät liitteestä 4. Verbiesiintymien määrää laskettaessa on huomioitu kaikki lauseessa esiintyvät verbit omana verbilekseminään.

5.5 Ikä 2;0

5.5.1 Persoonat

iässä 2;0 Aada käyttää kaikkia yksikön persoonamuotoja ja passiivia. Aada myös käyttää passiivimuotoa aineistossa muutamia kertoja todellisessa passiivisessa merkityksessä (89), eikä pelkästään semanttisesti imperatiivina. Monikon persoonamuotoja lapsen puheessa ei vielä esiinny.

(89) **Laulettii** onnea vaan. (2;0;1)

Persoonamuotojen käyttöä iässä 2;0 kuvastaa taulukko 7.

	Yks. 1. p.	Yks. 2. p.	Yks. 3. p.	Mon. 1. p.	Mon. 2. p.	Mon. 3. p.	Passiivi	Yhteensä
Määrä	2 (10 %)	5 (25 %)	10 (50 %)				3 (15 %)	20 (100 %)

TAULUKKO 7. Persoonamuodot Aadan puheessa nauhoituksesta poimittuina iässä 2;0.

Täytyy kuitenkin huomioida, että iässä 2;0 on tehty ainoastaan yksi nauhoitus. Lisäksi nauhoitemateriaalin laatu on osittain huonoa. Näin ollen iässä 2;0 nauhoitemateriaalin verbiesiintymiä on kaiken kaikkiaan hyvin vähän, eikä materiaali ole täysin vertailukelpoista aiempiin tutkittuihin ikäkausiiin.

5.5.2 Modukset

Aiempien tarkasteltujen kuukausien tapaan indikatiivi on yleisin modus Aadan puheessa iässä 2;0. Indikatiivin käyttöä kuvastavat esimerkiksi lauseet *Haluan oven kiinni* (N2;0;1), *Minä menen ostamaa hilloa* (2;0;1) ja *Äiti auttaa mua* (N2;0;1). Iässä 1;11 olen kiinnittänyt huomiota lapsen käyttämään sanajärjestykseen, joka aikuiskielen näkökulmasta tarkasteltuna on voinut toisinaan vaikuttaa epäloogiselta. Iässä 2;0 Aada esimerkiksi käyttää täysin samaa lausetta *Aada meinas kaatuu* (2;0;1) kuin kuukautta aiemminkin, mutta nyt sanajärjestys on tunnusmerkitön. Tällöin subjekti edeltää verbiä. Kuukautta aiemmin lapsi on muodostanut saman ilmaisun muodossa *Meinaa kaatuu Aada* (1;11;3). Ilmauksissa on eri tempus, mutta sisältö on muutoin täysin sama.

Imperatiivia lapsi myös käyttää paljon. Nauhoite- ja päiväkirja-aineistossa esiintyy useammin kuin yhden kerran imperatiivimodus verbeistä *auttaa*, *katsoa* ja *tulla*. Esimerkiksi iässä 1;10 verbit *katsoa* ja *tulla* ovat myös olleet yleisimpiä imperatiivissa esiintyviä verbileksemejä verbin *antaa* lisäksi. Muita iässä 2;0 nauhoite- ja päiväkirja-aineistossa imperatiivissa käytettyjä verbileksemejä ovat *silittää*, *nousta* ja *pukea*. Modusten jakautumista Aadan puheessa iässä 2;0 havainnollistaa taulukko 8.

	Indikatiivi	Imperatiivi	Konditionaali	Potentiaali	Yhteensä
Määrä	15 (75 %)	5 (25 %)			20 (100 %)

TAULUKKO 8. Modukset Aadan puheessa nauhoituksesta poimittuina iässä 2;0.

Toisinaan lapsen käyttämissä verbinmuodoissa voi olla ikään kuin sulaumia eri moduksista. Esimerkiksi iässä 1;8 lapsi käyttää ilmaisua *Äiti lukee toi* (1;8;3), jossa morfologisesti tarkasteltuna verbi on indikatiivissa, mutta lauseen funktio onkin imperatiivinen. Iässä 2;0 nousee esiin vastaavanlainen esimerkki. Aada käyttää ilmaisua *Puke äiti tän* (2;0;2). Verbinmuotoa voidaan pitää joko imperatiivina, jota lapsi taivuttaa astevaihtelun takia virheellisesti, tai verbi voitaisiin tulkita indikatiiviksi, josta tosin puuttuu loppu-*e*. Objektin sijanvalinta on myös mielenkiintoinen, sillä imperatiivissa odotuksenmukainen sijanvalinta olisi nominatiivi (*tämä*). Nyt indikatiivitulkintaa tukeekin objektin sija, joka on väitelauseeseen sopivasti genetiivissä (*tän*). Tulkitsen lauseen silti kontekstin ja muiden vastaavanlaisten verbien taivutuksen perusteella imperatiiviksi. Esimerkiksi verbeistä *pukea* ja *hakea* Aada ilmaisee imperatiivit muodossa *puke* ja *hake*. Astevaihtelu tuottaakin näitä verbejä taivutettaessa ongelmia.

5.5.3 Tempukset

Aada käyttää sekä preesens- että imperfektimuotoja runsaasti. Preesens on silti Aadan eniten käyttämä aikamuoto. Aada myös käyttää kerran preesensia futuurisessa merkityksessä viittaamassa tulevaan, vaikka kyse onkin muutaman minuutin kuluttua tapahtuvasta asiasta (90). Imperfektissä esiintyy edelleen sekä konsonanttiin *s* päättyviä muotoja (91) että yleiskielen mukaisia muotoja (92, 93).

(90) Äiti **tulee kohta** tuolta uihkusta [suihkusta]. (2;0;2)

(91) Setä **venyttäs** jaakaa ääkäriissä [venytti jalkaa lääkäriissä]. (2;0;1)

(92) Isi **söi** jo kokonaa [kokonaan]. (2;0;1)

(93) Äiti **oli** koulussa. (2;0;2)

Aiemmin olen tulkinut muutamat yksittäiset perfektimuodot sattumanvaraisiksi, mutta nyt lapsen puheeseen näyttää ilmaantuneen tietoisemmin käytetty perfekti. Täytyy kuitenkin huomioida, että aineisto on hyvin suppea ja antaa vain viitteitä perfektin tulosta lapsen puheeseen. Esimerkit 94 ja 95 ovat nähdäkseni perfektejä, vaikka niistä puuttuu jälleen *olla*-verbi. Aikuiskielen mukaiset muodot olisivat *on ollut* ja *on tuonut*. Esimerkissä 96 lapsi käyttää pluskvamperfektiä, mutta tämä lienee sattumaa, eikä tietoista perfektin ja pluskvamperfektin erottamista. Kyseisessä esimerkissä Aada kuitenkin käyttää *olla*-verbiä, vaikka se perfekteistä puuttuu.

(94) Aada **ollu** pankissa. (2;0;2)

(95) Aada **tuanu** [tuonut] äitille kukkasen. (2;0;2)

(96) Nytte [nyt] **oli paistunu**. (2;0;1)

Toisaalta esimerkkilauseet 94 ja 95 voitaisiin tulkita myös ilman *olla*-verbiä ilmaistuiksi pluskvamperfekteiksi. Oletan lapsen kuitenkin omaksuvan ensin perfektin, joka muodostetaan preesensissä olevasta *olla*-verbistä ja pääverbinä olevasta NUT- tai TU-partisiipista (VISK, määritelmät). Perustelen tätä sillä, että lapsi käyttää huomattavasti enemmän puheessaan preesensia kuin imperfektiä. Näin ollen tuntuisi luontevalta, että uusi muoto eli perfektin partisiippimuoto yhdistettäisiin tuttuun verbinmuotoon eli preesensissä olevaan *olla*-verbiin. Aineisto ei kuitenkaan anna tälle olettamukselleni vielä vahvistusta.

5.5.4 Infinitiivit

Infinitiivien voidaan olettaa vakiintuneen lapsen puheeseen, sillä niitä esiintyy edellisen tarkastellun ikäkauden tapaan tämänkin iän aineistossa. Tosin iän 2;0 nauhoiteaineistossa ei esiinny lainkaan MA-infinitiiviä. A-infinitiivistäkin on nauhoiteaineistossa ainoastaan yksi esiintymä (97). Sen sijaan päiväkirja-aineistossa lapsi käyttää infinitiivejä tarkasteltaessa suurimmaksi osaksi MA-infinitiiviä (98, 99). Muutama A-infinitiivikin päiväkirja-aineistossa silti esiintyy. Aada käyttää iässä 2;0 MA-infinitiivejä sijamuodoissa inessiivi ja illatiivi.

(97) Ei saa **helättää** [herättää] tätä. (N2;0;1)

(98) Aada on tuolla **istumassa**. (katsoi omaa valokuvaansa) (2;0;2)

(99) Tule äiti mun kanssa **pyöläilemää** [pyöräilemään]. (2;0;2)

Esiintymien määrät näyttävätkin vaihtelevan kuukausittain. Esimerkiksi iän 1;10 nauhoiteaineistossa lapsi käyttää A-infinitiiviä 14 kertaa ja MA-infinitiiviä 7 kertaa. Silti kahta kuukautta myöhemmin nauhoiteaineistosta nousee esiin ainoastaan yksi infinitiiviesiintymä. Näyttäisikin siltä, että esiintymien määrä puheessa ei välttämättä kasva, vaikka jonkin kielen piirteen voidaan katsoa vakiintuneen lapsen kielenkäyttöön. Toisaalta nauhoitustilanteiden aineisto voi vaihdella paljonkin esimerkiksi puheenaiheiden takia.

5.5.5 Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne

Iässä 2;0 materiaalia on iän 1;8 aineiston mukaisesti ainoastaan kahdelta viikolta. Aineisto ei näin ollen ole täysin vertailukelpoinen kolmeen aiempaan kuukauteen. Kahden viikon aikana lapsen puheen nauhoiteaineistossa on 13 verbilekseemiä. Jos huomioidaan myös päiväkirja-aineisto, lapsella on käytössään kolmisenkymmentä eri verbiä. Verbien määrän voidaankin olettaa koko ajan kasvavan. Monet aiemmin esitellyt kieliopilliset elementit ovat vahvistuneet lapsen puheessa, ja lauseet ovat entistä monipuolisempia. Erityisesti kysymyssanat ovat lisääntyneet (ks. tarkemmin luku 5.6).

Lapsen käyttämiä verbejä kuvastaa edelleen eniten toiminnallisuus. Monet verbit, kuten *istua*, *pukea* ja *syödä*, liittyvät lapsen jokapäiväiseen toimintaan. Mentaaliverbejä, kuten verbejä *haluta*, *huutaa*, *katsoa* ja *tykätä*, esiintyy jonkin verran Aadan puheessa.

Suurimmassa osassa aineistoon poimituissa lauseissa esiintyy verbi. Aadan lauseet ovatkin selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Toisaalta myös verbittömiä lauseita, kuten lause *Peitto päälle* (N2;0;1), esiintyy puhekielelle tyypillisesti myös Aadan kielenkäytössä. Yhdyslauseissa toinen finiittiverbi voi myös puuttua (100). Esimerkin 100 yhdyslauseessa Aada käyttää jälleen mahdollisesti valmiina kokonaisuutena omaksumaansa konstruktiota *ei oo*, joka on esiintynyt aiemminkin vastaavanlaisissa ilmauksissa (ks. luku 5.3.5). Tällöin myönteisestä *olla*-verbiä vaativasta lauseesta *olla*-verbi puuttuu, mutta kielteisessä lauseessa *olla*-verbi on ilmipantu.

(100) Mulla hiano kolu tämmöne [hieno koru tämmöinen], **ei oo** Emmin.
(2;0;2)

Kaikki lapsen nauhoituksessa käyttämät verbit sekä verbiesiintymien määrä iässä 2;0 löytyvät liitteestä 5. Verbiesiintymien määrää laskettaessa on huomioitu kaikki lauseessa esiintyvät verbit omana verbilekseminään.

5.6 Muita huomioita lapsen puheesta iässä 1;8–2;0

Lyytisen (2003: 55) mukaan kaksivuotiaalle lapselle on ominaista genetiivin ja yksittäisten sisä- ja ulkopaikallissijojen käyttö. Iässä 1;8 Aada käyttää ainoastaan sijamuotoja partitiivi ja adessiivi. Iässä 1;9 Aadan käyttämien sijamuotojen määrä lisääntyy. Aada käyttää tuolloin partitiivia *Auaa iisikakkuu* [haluaa riisikakkua] (1;9;1), allatiivia *Putos leunalle* [reunalle] (1;9;1), inessiiviä *Isi hommissa* (1;9;1), elatiivia *Aada ykkää eiusta* [tykkää keinusta] (1;9;3), adessiivia *Jano Aadalla* (1;9;3) ja genetiiviä *Aada ostaa ynän* [nostaa kynän] (1;9;2). Kuukautta myöhemmin lapsen puheeseen ilmaantuu illatiivi *Ei menny iekkaa kenkii* [hiekkaa kenkiin] (1;10;1). Seuraavina kuukausina eri sijamuotoja käytetään monipuolisesti. Toivaisen (1980: 181) tutkimuksessa suomalaislasten varhaisimmat substantiivien sijamuodot ovat partitiivi ja illatiivi iässä 1;11, adessiivi iässä 2;1 sekä genetiivi ja inessiivi iässä 2;2.

Ikään 2;0 asti Aada on käyttänyt muutaman kerran kysymyssanaa *missä*. Iässä 2;0 kysymyssanat monipuolistuvat, ja Aada käyttää kysymyssanoja *missä*, *mistä*, *mikä*, *mitä* ja *mihin*. Aineistossa esiintyykin useita kysymyksiä iässä 2;0 (101, 102).

(101) **Mihin** laitan tämän? (2;0;2)

(102) **Mikä** Aada **on**? (vastaa oman sukunimensä) (2;0;2)

Samantyyppisiä tutkimustuloksia kysymyssanojen lisääntymisestä on saanut myös Tomasello (1992: 179–181, 184). Hänen tutkimansa englanninkielinen lapsi alkaa käyttää kompleksisia kysymyksiä iässä 1;11. Tällöin lapsen kysymyssanat lisääntyvät selvästi aiemmin käytettyjen *'missä'*- ja *'mikä tämä on'*-kysymysten lisäksi. Tomasello on luokitellut lapsen käyttämät kompleksiset lauseet kieltolauseisiin, kompleksisiin kysymyksiin ja kaksi verbiä sisältäviin lauseisiin. Lauseita, joissa esiintyy kaksi verbiä, alkaa ilmaantua Tomasellon tutkiman lapsen puheeseen iässä 1;8–2;1. Tomasellon tulokset lapsen kielenkehityksestä ovat monelta osin hyvin samansuuntaisia omien tuloksieni kanssa, vaikka kyseessä ovatkin erikieliset lapset.

Lapsen puheelle on tyypillistä, että ilmaukset eivät ole aina aikuiskielen mukaisia, vaan lapsi helpottaa sanojen ääntämystä yksinkertaistamalla niitä (Koppinen ym. 1989: 45). Tämä tulee selkeästi esille Aadankin puheessa. Monien sanojen ääntämystä on yksinkertaistettu, kuten sanoissa *yssin* [yksin] (1;11;3) ja *ovava* [orava] (1;9;3). Konsonanttiyhtymät, kuten *ykki* 'yksi', voivatkin olla lapselle pitkään haasteellisia. Lapset myös korvaavat foneemin /r/ usein muilla äänneillä. (Savinainen-Makkonen-Kunnari 2004c: 100, 109.) Suurimmaksi osaksi Aadan käyttämät ilmaukset ovat silti helposti ymmärrettäviä, vaikka äänneasua onkin yksinkertaistettu. Aadan yksinkertaistamat sanamuodot kuvastavat ikäkaudelle tyypillistä kehitystä.

Lasten puheessa ovat yleisiä myös omatekoiset muodot, kuten *teketään* 'tehdään', *söitiin* 'syötiin' ja *kukkeja* 'kukkia'. Lapsilla on oma säännöstönsä, jonka mukaan he yleistävät oppimiaan päätteitään välillä aikuiskielen näkökulmasta virheellisesti (Lyytinen 2003: 61) eli lapsi muodostaa omia analogiamuotoja. Aadan puheessa esiintyy sellaisia verbinmuotoja kuin *hakes* [haki] (1;10;4) ja *puke* [pue] (2;0;2) ja esimerkiksi monikkomuotoa *ponet* [ponit] (1;11;4). Lyytisen (2003: 61) mukaan sanojen taivuttamisessa ja johtamisessa esiintyvät omatekoiset, yleiskielestä poikkeavat muodot ovat osa kielen oppimista, ja ne syntyvät kullekin ikäkaudelle tyypillisten ajattelu- ja päättelytaitojen tuloksena. Jotkut Aadan puheessa esiintyvät sanat ovat myös siinä mielessä lapsenkielisiä, että ne ovat aikuistenkin puheessa tyypillisiä lapsen kanssa puhuttaessa. Esimerkiksi *pipi*, *pupu*, *pomppia*, *päikkärit* 'päiväunet', *pisu*, *pikkunen* ja *sylkky* 'syli' kuvastavat tällaisia sanoja.

Lapsi ei voi vielä tehdä eroa puhekielen ja kirjoitetun kielen välillä. Lapsen puhe onkin puhekieltä, jota hän myös jatkuvasti kuulee ympärillään puhuttavan. Kirjakieltä Aada kuulee lähinnä silloin, kun hänelle luetaan kirjoja. Aadan puheessa puhekielelle tyypillisiä sanoja ovat esimerkiksi *putsata*, *tykätä*, *moikata*, *tippua* ja *meinata*. Laalo (1997: 202–203) toteaa, että suhteutettaessa lapsenkieltä aikuiskieleen on lähtökohdaksi otettava puhekieli, jossa esiintyy paljon variaatiota. Puhekielen alueellisen vaihtelun merkitys onkin syytä ottaa lapsenkielen tutkimuksessa huomioon.

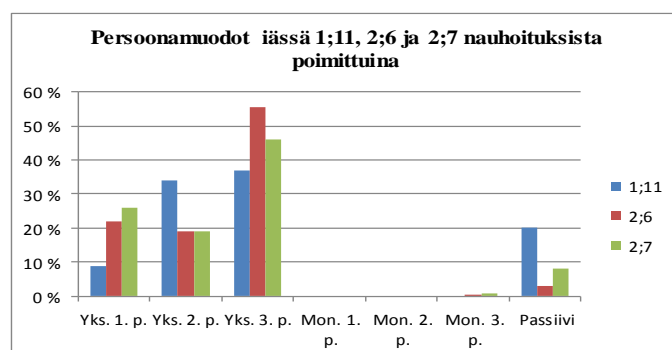
Aadan lähipiirissä puhutaan suurimmaksi osaksi lounaismurretta, joka heijastuu myös lapsen puheeseen. Erityisesti murteen vaikutus näkyy lapsen käyttämissä imperfekteissä, joissa esiintyy paljon *si*-tunnuksellista imperfektiä, kuten verbeissä *seisos* [seisoi] ja *kaatus* [kaatui]. Lounaismurteille on ominaista myös konsonanttien *k*, *t*, *p* ja *s* kahdentuminen supistumavokaalisen tavun alussa vokaalin tai soinnillisen konsonantin jäljessä, kuten sanassa *oikke* 'oikein' tai *linttu* 'lintua' (Rapola 1990: 109). Konsonanttien kahdentumista ilmenee jonkin verran lapsen puheessa, kuten lauseessa *Puttoo*, *puttoo* [putoaa, putoaa] (1;11;1). Muutamia murteellisia sanoja, kuten sana *paatti* (1;10;4), esiintyy myös lapsen puheessa.

5.7 Ikä 2;6–2;7

Käsittelen tässä luvussa lapsen kielenkehitystä iässä 2;6–2;7. Iässä 1;8–2;0 tarkastelin jokaista kuukautta omana kokonaisuutenaan, koska tutkimusta tehdessäni havaitsin, että lapsen kielenkehityksessä voi jo hyvin lyhyessäkin ajassa tapahtua huomattavaa kehitystä. Iästä 2;6 alkaen tarkastelen kielenkehitystä yhtenä kokonaisuutena kahden kuukauden jaksoissa. Mikäli näiden kahden kuukauden välillä on kuitenkin havaittavissa huomattavia eroja kielenkehityksessä, huomioin nämä eroavaisuudet. Iästä 2;6 eteenpäin en käsittele yhtä laajasti esimerkiksi indikatiivin ja imperatiivin esiintymistä lapsen puheessa, koska näiden modusten voidaan olettaa vakiintuneen lapsen kielenkäyttöön. Lisäksi kieliopillisista kategorioista, joita on esiintynyt runsaasti aiemmin, on jo annettu aiempien tarkasteltujen ikäkausien yhteydessä paljon esimerkkejä. Pyrinkin jatkossa tarkastelemaan enemmän uusien kieliopillisten kategorioiden, kuten konditionaalien tai aiemmin esiintymättömien persoonamuotojen ilmenemistä, huomioiden silti myös kieleen vakiintuneet piirteet.

5.7.1 Persoonat

Kuten aiempinakin tarkasteltuina ikäkausina, yksikön 3. persoona on lapsen eniten käyttämä persoonamuoto iässä 2;6–2;7. Yksikön 1. persoonaa esiintyy kuitenkin aiempaa enemmän puheessa. Kuviosta 3 näkyy lapsen käyttämien persoonamuotojen jakautuminen nauhoiteaineistossa iässä 1;11, 2;6 ja 2;7³.

KUVIO 3. Persoonamuotojen prosentuaalinen osuus nauhoituksista poimittuina iässä 1;11, 2;6 ja 2;7.

Kuten kuviosta 3 voidaan havaita, yksikön 1. persoona on ainoa persoonamuoto, jonka käyttö kasvaa joka kuukausi. Muiden persoonamuotojen käytössä on enemmän vaihtelua, mikä voi osin selittyä myös nauhoitusten puheenaiheista. Toisaalta monikkomuodoista voidaan pitää lähinnä 2. persoonan muotoja (*menette*) odotuksenmukaisina, koska monikon 1. persoonan (*menemme*) ja monikon 3. persoonan (*menevät*) muodot ovat varsin kirjakielisiä. Aikuistenkin puhekielessä monikon 1. ja 3. persoonan muotoja vastaavat usein muodot *mennään* ja *menee* (ISK 2010: 135). Verbiesiintymien kokonaismäärä kuitenkin kasvaa jokaisena tarkasteltavana kuukautena verrattuna aiempiin kuukausiin. Esimerkiksi iässä 2;7 verbiesiintymiä on 36 prosenttia enemmän kuin iässä 1;11.

Iässä 2;6–2;7 lapsi käyttää yksikön 3. persoonaa korrektisti eli viitatessaan johonkin muuhun henkilöön. Aada esimerkiksi leikkiessään kertoo, kuinka *Kohta äiti-nukke tulee, iskä-nukke ei tuu* (N2;6;4). Iässä 1;11 Aada vielä käyttää sekä yksikön 1. persoonan verbinmuotoa että viittaa itseensä omalla nimellään. Tällöin verbikin taipuu

³ Ikä 2;0 on kuviossa jätetty huomioimatta, koska nauhoitemateriaali ei vastannut määrältään ja laadultaan muita vertailtavia kuukausia.

yksikön 3. persoonan mukaan. Toivaisen (1999: 147–148) mukaan myös sellaisille lapsille, jotka käyttävät yksikön 1. persoonan päätettä jo varhain (iässä 1;4 ja 1;8), on tyypillistä, että 1. persoonan verbinmuodon ja *minä*-pronominin rinnalla käytetään yksikön 3. persoonan verbinmuotoa ja omaa nimeä vähintään ikään 2;3 saakka. Iässä 2;6–2;7 Aadalla ei ole enää yhtään esiintymää yksikön 3. persoonan käytöstä itsestä puhuessaan, vaan hän käyttää yksikön 1. persoonaa viitattaessaan itseensä (103). Toivaisen (1980: 51) tutkimuksessa yksikön 1. persoonaa omaksutaan keskimäärin iässä 2;2. Passiivista Aada käyttää puheessaan jonkin verran sekä myönteisenä että kielteisenä. Kyseessä on kuitenkin passiivimuoto yleensä imperatiivisesti käytettynä (104).

(103) **Mä en haluu** mennä päivähoitoon. (2;7;2)

(104) **Otetaan** pikkalut [pikkarit 'pikkuhousut'] pois! (N2;6;2)

Aiemmin Aada on käyttänyt ainoastaan yksikkömuotoja ja yksipersonaista passiivista. Nyt päiväkirjamerkinnöissä on ensimmäisen kerran esiintymiä monikon 1. persoonan verbinmuodon käytöstä, vaikka nauhoituksissa tätä persoonaa ei esiinnykään. Tässä tutkimuksessa materiaalia on kuitenkin kerätty puolen vuoden välein, joten ensiesiintymistä ei voida saada täysin tarkkaa tietoa. Lapsi yhdistää monikon 1. persoonan persoonapronominin lisäksi kerran uuteen modukseen, konditionaaliin, joka myös taipuu monikon 1. persoonan mukaan (105). Monikon 3. persoonan verbinmuoto esiintyy myös ensimmäisen kerran lapsen puheessa (106). Esimerkeissä 105 ja 106 Aada käyttää yleiskielisiä muotoja, vaikka aikuistenkin puhekielellä vastaavat ilmaisut voisivat olla muodossa *voitais*, *leikkii* ja *tappelee*. Tällaisiin yleiskielisiin muotoihin voivat vaikuttaa lapselle luetut kirjat, sillä yleensä kirjoissa käytetään yleiskieltä. Lapsi myös yhdistää persoonapronomineja eri moduksiin ja tempuksiin (107–108).

(105) Äiti, mitä **me** nyt **voisimme** tehdä? (2;6;3)

(106) Ne pikkuötököt **leikkivät**, **tappelevat**. (N2;7;4)

(107) Mitä **mä vois**in tehdä? (2;6;3)

(108) **Sä olit** kiva, ku [kun] **sä autoit** mua. (2;7;3)

Tässä tutkimuksessa käsittelen persoonien esiintymistä lapsen puheessa lähinnä tarkastelemalla persoonapronomineja ja finiittisten verbien persoonapäätteitä. Persoonaa edustuu myös nomineissa possessiivisuffikseina (*taloni*) ja verbien infiniittimuodoissa (*tehtyään*) (VISK, määritelmät). Iässä 2;6–2;7 lapsen puheessa esiintyy aiempaa enemmän possessiivisuffikseja, kuten lauseet *Iskä, sun pyyhkesi* [pyyhkeesi] (2;6;4), *Nää on nyt sun ruokojas* [ruokiasi] (2;6;4) ja *Se on mun äitini* (2;7;4) kuvastavat. Vaikka taivutuksessa voikin vielä olla horjuvuutta (*pyyhkesi, ruokojas*),

possessiivisuffiksi on silti asianmukaisesti liitetty nominin loppuun. Infinitiivimuotoon liitettyä possessiivisuffiksia ei vielä esiinny Aadan puheessa.

5.7.2 Modukset

Puoli vuotta aiemmin lapsi on käyttänyt indikatiivia ja imperatiivia. Nyt käytössä ovat indikatiivi, imperatiivi ja konditionaali. Indikatiivi on lapsen eniten käyttämä modus. Vaikka lapsen puheessa esiintyykin jo runsaasti yhdyslauseita, suurin osa lauseista on silti aktiivin indikatiivin preesensissä olevia yksinäislauseita, kuten lause *Mä meen ihan kohta pisulle* (2;6;3). Lapsen verbinmuodot ovat suurimmaksi osaksi morfologisesti korrekteja, mutta esimerkiksi astevaihtelu aiheuttaa verbitaivutuksessa aiempien tarkasteltujen ikäkausien tapaan ongelmia, kuten lauseessa *Sä näkit mut* (2;7;4).

Konditionaali on uusi modus lapsen puheessa. Konditionaalinn tunnus edustuu lapsella muutamana varianttina (109, 110). Konditionaalinn *isi*-tunnus voi aikuistenkin puhutussa kielessä edustua tunnuksena *-is* tai *-s* (ISK 2010: 143). Yleinen modus konditionaali ilmaantuu Toivaisen (1999: 142) mukaan jo suhteellisen varhain lapsen kielenkäyttöön. Toivaisen 25 lapsen otoksessa varhaisin merkitsevästi käytetty esiintymä on iässä 1;11. Keskimääräinen konditionaalinn omaksumisikä on 2;10. Laalon (2011: 103–104) aineistossa konditionaalit yleistyvät Tomi-pojalla iässä 2;1.

(109) Mikä **auttais**? (N2;7;4)

(110) Mitä mä **voisin** tehdä? (2;6;3)

Toivaisen (1999: 142) mukaan lapsella ei sitä vastoin ole edes pyrkimystä potentiaalinn käyttöön, koska se on niin harvinainen myös aikuis kielessä. Toivaisen (1980: 31) oululaislasten aineiston perusteella potentiaalia ei voidakaan pitää osana lapsen omaksumaa taivutussysteemiä, koska potentiaalinn suffiksi *-ne* esiintyy aineistossa vain sanassa *lienee*. Leena Niiranen (2008: 228) toteaa potentiaalinn olevan jopa häviävä modus suomen kielessä. Toisaalta Hannele Forsberg (1998: 19, 117–118, 214, 426) osoittaa, että potentiaali ei suinkaan ole katoamassa suomen kielestä. Vaikka potentiaali onkin melko harvinainen nykykirjakiellessä, se on elinvoimainen modus itäsuomalaisessa puheessa, erityisesti Kainuun murteissa ja itäsavolaisissa murteissa. Sen sijaan lounaismurteissa, joita informanttinkin kuulee puhuttavan, potentiaalinn käyttö on hyvin vähäistä. Näin ollen alueellinen variaatio voi vaikuttaa myös lapsen kielen omaksumiseen.

Konditionaalien avulla osoitetaan esimerkiksi kuviteltua, suunniteltua tai ennustettua asiointilaa. Suunnitelmat ovat kuitenkin olemassa vasta ajattelun tasolla, eivät vielä konkreettisesti. Lapset käyttävätkin konditionaalia myös suunnitellessaan kuvitteellista leikkiä. Konditionaalien avulla lapsi voi luoda leikissä esimerkiksi tilanteen, johon on tarkoitus seuraavaksi siirtyä (*tää kaatuis tähän ja se tulis lohruttaa toi isosisko*). (ISK 2010: 1512.) Aadakin käyttää konditionaalia suunnitellessaan leikkitilannetta (111).

(111) Toi **vois** olla ton tuoli, ja toi **vois** olla ton tuoli. (N2;6;4)

Mielenkiintoista on, että konditionaalia esiintyy lapsen puheessa lähes ainoastaan yhdessä verbissä. Aada käyttää konditionaalimuotoja sekundaariverbistä *voida*. Lapsi käyttää konditionaalia kuitenkin monipuolisesti eri persoonissa. Puheessa esiintyvät muun muassa muodot *vois*, *voisin* ja *voisimme*. Ainoastaan toisesta verbistä *saada* on aineistossa iässä 2;6–2;7 yksi konditionaaliesiintymä lauseessa *Saisinko lisää maitoo* (2;7;3) sekä verbiä *auttaa* lapsi myös käyttää konditionaalissa.

5.7.3 Tempukset

Tempuksista Aada käyttää kaikkia muita tempuksia paitsi pluskvamperfektiä. Odotuksenmukaisesti preesens on yleisin tempus Aadan puheessa. Preesensmuotojen määrää nostaa lisäksi se, että imperatiivi esiintyy ainoastaan preesensissä. Ei ole myöskään todennäköistä, että lapsi käyttäisi uutta modusta konditionaalia perfektissä. Konditionaalista onkin ainoastaan preesens- ja perfektimuodot (Alho–Kauppinen 2008: 102). Näin ollen myös esiintymät konditionaalista ovat ainoastaan preesensissä. Imperfektiiä esiintyy puheessa enemmän kuin puoli vuotta aiemmin. Esimerkiksi iässä 1;11 nauhoitetussa lapsen puheessa esiintyy imperfektejä 4 % ja loput verbiesiintymät (96 %) ovat preesensissä. Iässä 2;6 preesensmuotoja on lapsen nauhoitetussa puheessa 85 %, imperfektejä 13 % ja perfektejä 2 %. Iässä 2;7 vastaavat luvut ovat preesensmuotojen osalta 92 %, imperfektien 7 % ja perfektien 1 %. Lyytisen (2003: 56) mukaan 2–3-vuotias lapsi käyttää puheessaan preesens- ja imperfektimuotoja.

Aadan puheessa on iästä 1;10 asti esiintynyt sekä yleiskielisiä että *s*-loppuisia (*tippus pro tippui*) imperfektejä. Tätä aiemmin Aada on käyttänyt lähinnä *s*-imperfektiiä. Iässä 2;6–2;7 Aada käyttää edelleen molempia imperfektimuotoja (112, 113). Kuten olen jo aiemmin todennut (ks. luku 5.1.3), Rapolan (1990: 113) mukaan lounaismurteille on

tyypillistä imperfektissä esiintyvä *si*-tunnus, jolloin yleiskielinen imperfekti *istui* muuttuu muotoon *istus*. Toisaalta Laalo (1999: 370, 2011: 189) toteaa, että jokin lapsen käyttämistä imperfektityypeistä (*hyppäs, meni, kaatu*) voi kehittyä ekspansiiviseksi ja alkaa vaikuttaa myös muihin imperfekteihin. Nähdäkseni Aadan käyttämät *s*-loppuiset imperfektimuodot ovat sekä murteen että toisten imperfektityyppien vaikutusta ja verbistä riippuu, kummasta vaikutuksesta on kyse.

(112) Äiti, sä **sanosit** taas väälän [väärin]. (2;7;4)

(113) Mä **löysin** nämä, ne **oli** hukassa. (2;6;4)

Iässä 2;0 Aadan puheessa on jo ollut viitteitä perfektin käytöstä, mutta esiintymät ovat olleet vähäisiä. Nauhoitetussa aineistossa ei esiinny perfektiiä lainkaan tuossa iässä. Iässä 2;6–2;7 perfektiesiintymät nauhoitetussa aineistossa ovat yhä vähäisiä, mutta päiväkirjamerkinnöissä on useita esiintymiä perfektistä. Toivaisen (1980: 75) aineiston perusteella näyttää siltä, että suomalaislapset omaksuvat perfektin yleensä ikään 2;6 mennessä, useat lapset jo heti kaksi vuotta täytettyään. Perfektin varhaista omaksumista saattaa edesauttaa *olla*-verbin yleisyys puheessa. Toisaalta apuverbi voi silti puuttua lapsen muodostamasta perfektistä. *Olla*-verbin puuttuessa voikin olla epäselvää, tarkoittaako lapsi ilmaisullaan kielteistä imperfektiä vai perfektiiä, koska partisiippimuodot ovat identtiset. Aiemmin Aadankin imperfekteistä on saattanut puuttua *olla*-apuverbi. Nyt Aadan perfektimuodot muodostuvat *olla*-apuverbin preesensistä ja aiemmuutta ilmaisevasta NUT- tai TU-partisiipista (114–116).

(114) Mä **olen syäny**, mä voitin. (2;6;1)

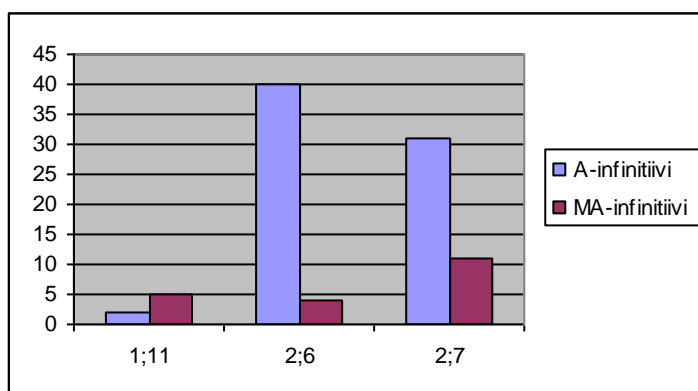
(115) **Onko** nyt se **koojattu** [korjattu]? (2;6;4)

(116) **Ookko** [oletko] sä **nukkunu** hyvi [nukkunut hyvin]? (2;7;3)

Partisiippeja ei esiinny Aadan puheessa yksinään substantiivilausekkeen sisäisinä määritteinä (esim. *haukkuva koira*), vaan Aada käyttää partisiippeja ainoastaan perfektii-ilmauksissa ja kielteisissä imperfekteissä. Toivaisen (1980: 91) mukaan lapsi käyttääkin partisiippeja nimenomaan kielteisissä imperfekteissä ja liittotempuksissa, eikä muunlaista partisiippien käyttöä esiinny.

5.7.4 Infinitiivit

Infinitiivien käytössä on tapahtunut merkittävää kehitystä kuuden kuukauden aikana. Puoli vuotta aiemmin lapsen puheessa on esiintynyt A- ja MA-infinitiivejä jonkin verran, mutta esimerkiksi nauhoitetussa materiaalissa niitä on saattanut olla vain muutamia. A- ja MA-infinitiiviesiintymien määrää lapsen puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 1;11, 2;6 ja 2;7⁴ havainnollistaa kuvio 4. Kuten kuviosta 4 voidaan havaita, iässä 2;6–2;7 infinitiivien, erityisesti A-infinitiivin, käyttö lisääntyy verrattuna lapsen noin puolta vuotta aiemmin käyttämiin infinitiiveihin. MA-infinitiiviäkin Aadan puheessa esiintyy, mutta vähemmän suhteessa A-infinitiiviin. A-infinitiivin perusmuoto (*tehdä*) on monikäyttöinen. Se on esimerkiksi verbiketjujen yleisin infinitiivi. (ISK 2010: 490.) E-infinitiiviä lapsi ei vielä käytä.

KUVIO 4. Lapsen käyttämät A- ja MA-infinitiivit nauhoituksista poimittuina iässä 1;11, 2;6 ja 2;7.

Aada käyttää infinitiivejä sujuvasti osana lauserakennetta. Lapsi yhdistää infinitiivejä eri persooniin, moduksiin ja tempuksiin (117–119). Hän käyttää infinitiivejä myös kysymyksissä (120, 121). MA-infinitiivejä lapsi käyttää suurimmaksi osaksi sijamuodossa illatiivi. A- ja MA-infinitiivit voivat esiintyä samassakin lauseessa (122).

(117) Iskä vois **mennä** tähä. (2;6:2)

(118) Mä tulín **ettiin** [etsimään] sitä toista pupuu. (2;6:3)

(119) Iskä nouse jo äitille **tekemää** leipä! (2;7:4)

(120) Mitä me voimme **tehdä** niille? (2;6:4)

(121) Osaako kissat **uida**? (2;7:4)

(122) Meiän täytyy **mennä syämää**. (2;7:3)

⁴ Ikää 2;0 ei ole huomioitu, koska kyseisenä kuukautena nauhoituksia on tehty vain yksi, muina kuukausina kaksi.

Suuri osa lapsen käyttämistä verbinmuodoista on puhekielisiä, kuten *vois pro voisi* ja *ettiin pro etsimään*. Sen sijaan esimerkki 120 on hyvin kirjakielinen lause. Onkin mahdollista, että tämäntyyppisiin ilmauksiin voi vaikuttaa esimerkiksi jonkin kirjan hahmon käyttämä kieli.

5.7.5 Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne

Iässä 2;6 lapsen verbileksikkoon nauhoituksista poimittuina kuuluu 67 eri verbilekseemiä. Jos mukaan lasketaan myös päiväkirja-aineistossa esiintyvät verbit, verbileksikko laajenee lähes 100 verbiin. Iässä 2;7 verbilekseemien määrä nauhoiteaineistossa on 56 verbiä ja yhdistettynä nauhoiteaineiston verbit päiväkirja-aineiston verbeihin saadaan verbileksikon suuruudeksi 80. Nauhoiteaineiston verbilekseemeistä iässä 2;6 suurin osa (73 %) on konkreettisia verbejä. Mentaaliverbien määrä lapsen puheessa on 22,5 %, joten niitäkin puheessa esiintyy. Sekundaariverbien osuus on 4,5 %. Prosenttiosuuksien laskennassa ei ole huomioitu, kuinka usein lapsi kyseistä verbiä käyttää. Lisäksi verbilekseemit jakautuvat ylipäänsä kielessä eri tavoin. Konkreettismerkityksisiä verbilekseemejä on aikuistenkin puhekielessä enemmän kuin mentaaliverbejä (Saukkonen, Haipus, Niemikorpi ja Sulkala 1979: 9).

Asetelmasta 1 näkyy lapsen käyttämien mentaaliverbien jakautuminen psykologiseen tilaan ja prosessiin, perkeptioon sekä puheaktiin ja kielelliseen kommunikaatioon. Joidenkin verbien tulkinta voi riippua kontekstista. Tämän iän yhteydessä haluan nostaa esiin yhden tarkastellun kuukauden mentaaliverbit, koska mentaaliverbejä esiintyy puheessa kokonaisuudessaan vähemmän kuin konkreettismerkityksisiä verbejä. Siksi onkin mielenkiintoista tarkastella, millaisia mentaaliverbejä lapsi puheessaan käyttää.

ASETELMA 1. Mentaaliverbien jakautuminen Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 2;6.

Psykologinen tila ja prosessi	Perkeptio	Puheakti ja kielellinen kommunikaatio
haluta	katsoa	jutella
osata	kuulla	kysyä
unohtaa	kuulua	puhella
yrittää	nähdä	puhua
	näkyä	sanoa
	näyttää	

Kuten asetelmasta 1 voidaan havaita, lapsi käyttää jokseenkin yhtä paljon niin psykologisen tilan ja prosessin, perkeption kuin puheaktin ja kielellisen kommunikaationkin verbejä. Verbit *haluta*, *katsoa* ja *kuulua* ovat yleisimmät Aadan nauhoituksissa käyttämät mentaaliverbit iässä 2;6. Verbit *puhua*, *kuulla* ja *puhella* esiintyvät myös useita kertoja lapsen puheessa. Sen sijaan jotkin mentaaliverbit, kuten verbit *sanoa* ja *unohtaa*, esiintyvät tämän ikäkauden nauhoiteaineistossa ainoastaan kerran. Lapsi näyttääkin esimerkiksi puhumista ilmaistessaan suosivan verbejä *puhua* ja *puhella* synonyymisen verbin *sanoa* sijasta. Suomen kielen taajuussanastossa sen sijaan verbi *sanoa* on huomattavasti yleisempi kuin verbi *puhua*. Verbi *sanoa* on taajuussanastossa sijalla 36 ja verbi *puhua* vasta sijalla 120. (Saukkonen ym. 1979: 41–43.) Päiväkirja-aineistossa esiintyvät lisäksi mentaaliverbit *pelottaa*, *pärjätä*, *vaivata*, *kuunnella*, *kirjoittaa*, *lukea* ja *pyytää*.

Lauseita voidaan jaotella rakenteellisesti sen perusteella, millaisia jäseniä lauseeseen verbin lisäksi kuuluu. ISK jakaa lausetyypit monikäyttöisiin lausetyyppeihin ja erikoislausetyyppeihin. (ISK 2010: 847–848.) Asetelmassa 2 on kuvattu lausetyyppien esiintymistä Aadan puheessa. Aiempien tutkittavien ikäkausien yhteydessä en ole tarkastellut lausetyyppejä, koska Aadan lauseet olivat tuolloin suppeampikäyttöisiä kuin iässä 2;6–2;7. Tämän ikäkauden yhteydessä haluan esimerkinomaisesti tuoda lausetyypit esiin kielenkehityksen kuvaajana, vaikka lausetyyppejä ei olekaan tarkoitus tarkastella yksityiskohtaisemmin myöhempinä ikäkausina. Lausetyyppejä tarkastelemalla voidaan havaita, että Aada käyttää jo monipuolisesti erilaisia lausetyyppejä. Tilalause-esimerkkiä lukuun ottamatta lauseet on poimittu iän 2;6–2;7 nauhoitus- ja päiväkirja-aineiston esiintymistä.

ASETELMA 2. Lausetyypit lapsen puheessa.

MONIKÄYTTÖISET LAUSETYYPIIT

Transitiivilause	Mä en löylä [löydä] häntä. (2;6;3)
Intransitiivilause	Se naulaa [nauraa]. (N2;7;2)
Kopulalause	Iskä on hassu höpöttäjä. (2;7;2)

ERIKOISLAUSETYYPIIT

Eksistentiaalilause	Siel on paajo [paljo] tilaa. (N2;7;2)
Omistuslause	Mul [mulla] on niin pienet jalat. (2;6;4)
Ilmiölause	-
Tilalause	Sataa vettä. (N1;11;3)
Kvanttorilause	-
Tuloslause	Äiti koita, tää tuli kyymäks [kylmäks]. (2;7;3)
Tunnekausatiivilause	Mua pelottaa. (2;6;1)
Genetiivialkuinen	Sun täytyy avaa ikkunat. (N2;6;4)

Syntaktiset lausetyypit jakautuvat paljolti verbien perusteella. Monikäyttöiset lausetyypit transitiivilause, intransitiivilause ja kopulalause eroavat toisistaan argumenttirakenteen perusteella. Transitiivilause muodostuu subjektista, predikaatista ja objektista, mutta transitiivilauseessa pakollisena lauseenjäsenenä predikaatin lisäksi on ainoastaan subjekti. Kopulalauseessa pakollisina jäsenenä ovat subjekti, predikaatti ja predikatiivi tai adverbiaali. Sen sijaan suppeampikäyttöisillä lausetyypeillä on useita rakenteellisia ominaisuuksia, jotka erottavat ne toisistaan, eikä eroavaisuuksiin vaikuta niinkään argumenttirakenne. (ISK 2010: 828.)

Aada käyttää paljon transitiivilauseita, jolloin lauseessa on verbin lisäksi pakollisina jäsenenä subjekti ja objekti. Esimerkissä 123 subjekti tulee ilmi verbin persoonamuodosta. Pakollisten verbin täydennysten lisäksi lauseeseen voi liittyä vapaita määritteitä (124). Esimerkiksi ajan adverbiaalit (*kesällä, illalla*) toimivat usein verbin tai lauseen vapaina määritteinä. Esimerkissä 124 substantiivilauseketta *lumpsa* kuvailee adjektiivimäärite *kauhee* ja adjektiivilauseketta *kauhee* kuvailee adverbiaalimäärite *niin*. Määritteen tehtävänä on muodostaa yhdessä määrittämänsä sanan tai muun rakenteen kanssa laajempi kokonaisuus. Määritteen tehtävänä onkin kuvailla tai antaa lisätietoa. Koska määrite on valinnainen, sen pois jättäminen ei aiheuta ongelmia rakenteen kielenmukaisuuteen. (VISK, määritelmät.) Esimerkiksi esimerkissä 124 olisi mahdollista jättää määritteet pois, jolloin ilmaus olisi muodossa *kummitätillä on lumpsa* [flunssa].

(123) **Kuuntelen** tässä satua. (2;6;1)

(124) Kummitätillä on niin **kauhee** lumpsa [flunssa], ei saa sitä suukottaa (2;7;3)

Argumenttirakenne vaikuttaa verbin vaatimiin täydennyksiin. Esimerkiksi verbi *antaa* vaatii seurakseen kolme täydennystä (*joku antaa jotakin jollekin*), kuten myös Aadan lauseesta (125) ilmenee. Intransitiivilauseita (126) ja kopulalauseita (127) esiintyy myös Aadan puheen nauhoituksissa ja päiväkirjamerkinnöissä. Kopulalause muodostuu *olla*-verbin lisäksi subjektista ja predikatiivista (127). Nesessiiviverbejä esiintyy myös Aadan puheessa (128).

(125) Viivi on antanu ne mulle. (2;7;2)

(126) Mä liukusin isosta liukumäestä. (2;7;2)

(127) Mä oon hiano nainen. (2;6;2)

(128) Äiti, **pitääkö** sen olla sen siinä? (N2;7;2)

Lauseet voivat olla yksinkertaisia tai yhdyslauseita. Yhdyslauseet ovat joko kaksi tai useampaa lausetta sisältäviä kokonaisuuksia tai ne koostuvat päälauseesta ja sille alisteisesta sivulauseesta. Rinnastamista ja alisteisuutta osoitetaan konjunktioilla. Rinnastaminen voi tapahtua myös ilman konjunktioita. Lisäksi alisteisuutta osoitetaan relatiivipronominilla. (ISK 2010: 841.)

Jo ensimmäisestä tutkittavasta ajanjaksosta lähtien, iässä 1;8, Aadan puheessa on ollut esiintymiä yhdyslauseista. Esimerkiksi lause *Pappa tulee, mamma tulee* (N1;8;4) on rinnasteinen lause, vaikka siitä mahdollinen konjunktio *ja* puuttuukin. Iässä 1;9 Aada kuvaa yhdyslauseiden avulla muun muassa kausaalista syy-seuraus-suhdetta, kuten lauseissa *Aada kaatus, pipi tuli* (1;9;1) ja *Äiti iistää [niistää], äkkää [räkkää] tulee* (1;9;1). Mentaaliverbin avulla ilmaistuja kehysliitoksia esiintyy myös Aadan puheessa, kuten lause *Isi, kato isi, piitäny* [on piirtänyt] (N1;10;2). Kehysliitokset koostuvat kahdesta propositiosta, joista ensimmäinen toimii kehyksenä toisen lauseen ilmaisemalle sisällölle. Kehysverbi on aina mentaaliverbi, jonka avulla ilmaistaan suhtautumista komplementtina toimivaan toiseen proposition. Usein kehyksenä toimivat ainoastaan subjekti ja predikaattiverbi (Lieko 1992: 232), kuten Aadan lauseessa *Kato äiti, tuolla on tavavat puukissa* [tavarat purkissa] (1;11;4). Temporaalista yhdyslauseita kuvastavat esimerkiksi Aadan lauseet *Mee vaa* [mene vaan] *Emmi majaa* [majaan], *tulen kohta* (1;11;1) ja *Isi söi jo kokonaa 'omenan', äiti vie loskiin* [roskiin] (2;0;1).

Iässä 1;8–2;0 on kuitenkin ainoastaan yksi esiintymä konjunktion avulla muodostetusta yhdyslauseesta. Muutoin lauseet on yhdistetty ilman konjunktioita. Iässä 1;10 Aada käyttää ilmaisua *Käteen, että hiano* [hieno] *on*. Kyseisessä lauseessa on käytetty konjunktioita *että*, vaikka yhdyslause muutoin onkin aikuiskielen näkökulmasta puutteellinen. Todennäköisesti lapsi on ilmauksellaan tarkoittanut, että laitetaan koru käteen, jotta kädestä tulee hieno.

Aadan puheessa on iässä 2;6–2;7 aiempaa enemmän sivulauseita. Puolen vuoden aikana onkin tapahtunut huomattavaa kehitystä konjunktioiden käytössä. Lapsi käyttää konjunktioita *kun, ja, että, kuin, niin kuin, jos ja sitten kun*. Erityisesti konjunktioita *että* ja *kun* eri muodoissaan (muun muassa *että, et, kun, ku*) esiintyy lapsen puheessa. Toisaalta esimerkiksi konjunktio *jos* esiintyy ainoastaan yhden kerran lapsen puheessa iässä 2;6–2;7. Esimerkit 129–133 kuvaavat lapsen konjunktioiden avulla yhdistettyjä yhdyslauseita. Lapsen puheessa esiintyy myös relatiivipronominin käyttöä (134).

- (129) Sillon **kun** se oli pieni vauva, häntä pidettiin yhdellä kädellä. (2;6;3)
 (130) Mä oon ilone [iloinen], **ku** [kun] pappa tuli mut hakeen [hakemaan]. (2;7;1)
 (131) Meiän täytyy pitää iskän kanssa näistä huolta, **ettei** [että ei] vauva syö näitä. (2;7;2)
 (132) Tuula sanos, **et** [että] mä en saa pikkaleita [pikkareita 'pikkuhousuja'] ulos. (2;7;3)
 (133) Puhu kovemmallä äänellä **ku** [kuin] minä! (2;7;4)
 (134) Se voi kysyy häneltä, **mitä** hänelle kuuluu. (N2;6;2)

Toisaalta silti enemmistö lapsen yhdyslauseista on ilmaistu ilman konjunktiota (135–138). Esimerkistä 135 tuntuisi puuttuvan konjunktio *että* (*mä pyydän, että tule*) ja esimerkiksi 136 konjunktio *ja* (*ota tosta ja repäise*). Näitä molempia konjunktioita lapsen puheessa jo esiintyy. Sitä vastoin esimerkissä 137 odotuksenmukainen konjunktio olisi *mutta* ja esimerkissä 138 *koska*. Näitä konjunktioita ei kuitenkaan vielä esiinny lainkaan lapsen puheessa. Vaikka konjunktioiden käyttö ja määrä ovatkin kasvaneet verrattuna aiempaan tarkasteltuun ikäkauteen, lapsi silti enimmäkseen yhdistää lauseita ilman konjunktiota. Yhdyslauseiden osuus kaikista lauseista on kuitenkin kasvanut edelliseen tutkittuun ikäkauteen verrattuna. Esimerkiksi iässä 1;11 lapsen puheessa on yhdyslauseita päiväkirja- ja nauhoiteaineistossa yhteensä 26. Iässä 2;6 yhdyslauseita esiintyy päiväkirja- ja nauhoiteaineistossa jo 69. Määrät tosin ovat suuntaa-antavia, sillä jokaisena kuukautena ilmaisujen määrä vaihtelee hieman.

- (135) Mä pyydän, tuu kattoon (2;6;2)
 (136) Äiti, ota tosta, lepäse [repäise]. (N2;6;4)
 (137) Mä etin täältä sitä, ei se löytyny. (N2;6;2)
 (138) Emmä taavi kuppii [en minä tarvitse kuppia], mul [minulla] ei oo yhtään kova jano. (N2;7;2).

Kaikki lapsen nauhoituksissa käyttämät verbit sekä verbiesiintymien määrä iässä 2;6–2;7 löytyvät liitteistä 6 ja 7. Verbiesiintymien määrää laskettaessa on huomioitu kaikki lauseessa esiintyvät verbit omana verbilekseminään.

5.7.6 Muita huomioita lapsen puheesta

Kieltä omaksuessaan lapsi muokkaa kieltä itsenäisesti ja soveltaa oppimaansa toisinaan myös virheellisesti. Esimerkiksi sanojen taivutuksessa esiintyy 2–3-vuotiailla vielä runsaasti virheitä. (Lyytinen 2003: 55.) Toisaalta erilaiset analogiset muodot, kuten *kaikkeja* 'kaikkia' ja *ikkei* 'itki', kuvastavat hyvin, että lapsi on alkanut hahmottaa kielen sääntöjä, mutta hänen säännöstönsä ei ole vielä valmis (Brown 2004: 116–117).

Lapsen luova aktiivisuus kielen omaksumisessa ilmeneekin morfologian lisäksi myös syntaksissa (Laalo 2011: 158–159). Lisäksi on syytä huomioda, että sama virhe merkitsee eri asioita eri ikäkausina. Omatekoiset sanavartalot voivat pienellä lapsella kertoa varsin kehittyneistä kielellisistä taidoista, mutta isommalla lapsella ne voivat kuvastaa ikätasoa heikompaa kielellistä kehitystä. (Lyytinen 2003: 62.) Toisaalta virheen käsite on ylipäänsä vaikea lapsenkielen tutkimuksessa, koska aikuiskieleen verrattuna lapsenkieli on aina epätäydellistä. Erilaiset virheet, poikkeamat ja erikoisuudet lapsenkielessä kuvastavat käynnissä olevaa kielen omaksumisprosessia. Lapsenkieli ei ole enää lapsenkieltä, kun poikkeamat katoavat siitä. (Niemelä 2010: 40.)

Aiemman tarkastellun ikäkauden 1;8–2;0 tapaan (ks. luku 5.6) Aadan puheessa esiintyy edelleen jonkin verran virheellisiä taivutusmuotoja niin verbeissä kuin muissakin sanaluokissa (139–141). Esimerkiksi Riionheimon aineistossa hänen tutkimansa Alinalapsen käyttämille yksivartalosisille verbeille, kuten juuri *hakea* ja *pukea*, on tyypillistä vahvan asteen yleistyminen. Alina käyttää sellaisia muotoja kuin *haketaan* 'haetaan' ja *puketaan* 'puetaan' (2;6), *luken* 'luen' (3;0) ja *pyyhkin* 'pyyhin' (3;7). Aadakin on käyttänyt esimerkiksi verbistä *hakea* muotoa *hakes* jo iässä 1;10. Tämänäyttypäinen taivutus on yleistä hänelle edelleen iässä 2;6–2;7. Myös Laalon (2011: 60) aineistosta nousee esiin analogiamuodon *hakes* käyttöä lapsella iässä 1;11 norminmukaisen *haki*-muodon rinnalla. Tässä iässä lapsella ilmeni muutenkin runsaasti uusia analogiamuotoja ja niiden käyttäminen kuvastaa aktiivista kielen prosessointia.

(139) Mä en **tykkäny** [tykännyt] siitä höyhenestä. (2;7;3)

(140) Mä **haken** [haen] sen. (N2;6;4)

(141) Kato, **ihanoita** [ihania] lampaita. (2;6;2)

Lapsi ei aina pysty ilmaisemaan itseään tarpeeksi ymmärrettävästi olemassa olevan sanastonsa pohjalta. Tällöin lapsi pyrkiikin paikkaamaan sanastonsa puutteita muodostamalla uusia sanoja tai johdoksia. Lapsi voi muodostaa esimerkiksi uusia yhdyssanoja, sananjohdoksia tai fonologisesti poikkeavia sanoja. (Karjalainen 1992: 116–117.) Aada käyttää satunnaisesti ainoastaan muutamia uudissanoja ja -johdoksia. Toisaalta uudissanoja ei ole tässä tutkimuksessa järjestelmällisesti kerätty, mikä voi vaikuttaa esiintymien vähäisyyteen. Aadan puheessa esiintyvät satunnaisesti esimerkiksi uudissanat *hihtelyt* 'sukset', *luokalappuset* [ruokalappuset] 'patalaput' ja *pentunen* 'kissanpentu'. Säännönmukaisemmin Aada käyttää uudissanaa *leposet* 'nokoset, torkut'. Lapsen puheessa esiintyy aiempien tarkasteltujen ikäkausien tapaan myös lapsenkielisiä sanoja, kuten *sylkky* 'syli', *pisu*, *tisu*, *masu* ja *höpö*.

Aada käyttää toisinaan puhekielen lisäksi kirjakielisiä ilmauksia. Esimerkiksi muotoja *minä* ja *mä* käytetään sekaisin, kuten lauseissa *Minäkin istun tässä sinun vieleen* [viereen] (2;6;1) ja *Mäki haluan sitä* (2;6;1). Lapselle on pienestä pitäen luettu paljon, minkä uskon vaikuttavan kirjakielisten ilmausten käyttöön. Kotona lapsi kuulee yleispuhekielen ohella runsaasti lounaismurretta. Aadan omassa puheessa esiintyy myös murteellisia sananmuotoja, kuten lauseessa *Ei taavi* [tarvitse] *yhtään mittään tehlä* [tehdä] (2;6;4), jossa konsonantti *t* on kahdentunut. Murteen vaikutus näkyy erityisesti *si*-tunnuksellisissa imperfekteissä, kuten verbinmuodossa *sanosit*.

Suomenkieliset lapset oppivat foneemit /r/ ja /s/ yleensä viimeisinä äänteinään. Esimerkiksi 5 vuoden iässä vielä 32 %:lla lapsista on /r/- ja /s/-virheitä puheessaan. Suomalaislapset oppivat lisäksi foneemin /d/ erityisen myöhään, vasta viimeisten foneemien joukossa, vaikka esimerkiksi englannin kielessä se on ensimmäisiä opittuja konsonantteja. (Savinainen-Makkonen–Kunnari 2004a: 110.) Aada osaa ääntää foneemin /d/ korrektisti muun muassa omassa nimessään⁵, mutta toisinaan /d/ ääntyy virheellisesti, yleensä foneemina /l/ (esim. *kaloksissa*). Foneemia /r/ lapsi ei osaa vielä tuottaa, vaan se ääntyy erilaisina variantteina (*kojjata, väälinpäin*). Vaikka foneemi /l/ korvaa sekä foneemia /d/ että /r/, sen yhdistäminen muihin foneemeihin tuottaa toisinaan ongelmia, kuten lauseessa *Mä olen vaamis* [valmis] (2;7;1). Foneemin /s/ ääntämys ei tuota Aadalle ongelmia.

5.8 Ikä 3;0–3;1

5.8.1 Persoonat

Persoonien ilmenemistä lapsen puheessa vääristää se, että puhekielelle tyypillisesti Aada ilmaisee monikon 1. persoonaa usein passiivilla ja monikon 3. persoonaa yksikön 3. persoonan muodolla. Aadan puheessa esiintyy runsaasti esimerkiksi monikon 3. persoonan lauseita, joissa verbi on kuitenkin yksikössä, kuten lause *Ne tulee tänne* (N3;0;3). Tällöin olen tulkinnut lauseen finiittiverbin perusteella yksikön 3. persoonan muodoksi, vaikka lauseen subjekti onkin monikossa. Tällainen ilmaus on kuitenkin täysin norminmukainen myös aikuisten puhekielessä. Samoin monikon 1. persoonaa

---

⁵ Pseudonyymin lisäksi Aadan oikeassa nimessä esiintyy foneemi /d/.

Aada ilmaisee passiivimuodolla, kuten lauseissa *Miks me ollaa näin hiijasii* [hiljaisia]? (N3;1;2) ja *Saadaanko me mennä leikkii* [leikkimään] ja *ottaa pastillit kaikille?* (N3;1;3). Näissä lauseissa persoonapronomini *me* on ilmaistu, mutta lause voi koostua myös pelkästään passiivimuodosta, jolla Aada kuitenkin viittaa sekä itseensä että johonkin toiseen henkilöön, kuten lauseessa *Leikitään tällä* (N3;1;3). Nämäkin lauseet olen tulkinnut finiittiverbin perusteella passiiviksi. Nauhoiteaineistossa iässä 3;0–3;1 on ainoastaan yksi esiintymä monikon 3. persoonan verbinmuodosta (*noi ovat*, N3;0;4). Persoonamuotojen esiintymistä lapsen puheessa iässä 3;0–3;1 havainnollistaa taulukko 9.

	Yks. 1. p.	Yks. 2. p.	Yks. 3. p.	Mon. 1. p.	Mon. 2. p.	Mon. 3. p.	Passiivi	Yhteensä
3;0	62 (21 %)	61 (20,5 %)	167 (56 %)		2 (0,7 %)	1 (0,3 %)	4 (1,5 %)	297 (100 %)
3;1	35 (11,5 %)	26 (8,5 %)	203 (66 %)		13 (4 %)		30 (10 %)	307 (100 %)

TAULUKKO 9. Persoonamuodot Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 3;0 ja 3;1.

Aada käyttää aiempina tarkasteltuina ikäkausina passiivia runsaasti imperatiivisesti merkityksessä, joka tosin on tyyppillistä myös aikuisten puhekielessä (ISK 2010: 1566). Toisinaan Aada käyttää passiivia myös passiivin funktiossa (142). Suurin kehitys on kuitenkin monikon 2. persoonan käytössä. Monikon 2. persoonan osalta näyttäisi jopa, että yhden kuukauden aikana on persoonamuodon käytön monipuolistumisessa tapahtunut huomattavaa edistymistä. Iässä 3;0 Aadalla on muutama yksittäinen esiintymä monikon 2. persoonamuodosta, mutta iässä 3;1 esiintymiä on jo runsaasti. Monikon 2. persoonaa lapsi käyttää myös eri moduksissa (143, 144).

(142) Mitä äiti toinen sanoo, ku **pyydetää** anteeksi? (3;1;3)

(143) **Oletteko** nyt ihan levottomia [levottomia]? (N3;1;2)

(144) **Pimputtakaa** ovikellosta. (N3;1;2)

Lisäksi lapsi käyttää puheessaan possessiivisuffikseja, kuten lauseissa *Kattokaa käsiäni* (3;1;1) ja *Sinä astuit minun pyyhkeeni päälle* (3;1;2). Toisaalta possessiivisuffikseissa voi esiintyä myös ylileistämistä, kuten lauseessa *Mene omallesi paikallesi* (3;1;4).

5.8.2 Modukset

Aiempien tarkasteltujen kuukausien tapaan indikatiivia esiintyy eniten Aadan puheessa, imperatiivia jonkin verran ja puoli vuotta aiemmin käyttöön tullutta konditionaalia myös hieman. Lisäksi lapsi yhdistää eri moduksia toisiinsa, kuten ilmauksessa *Tos on Aleksin kakkaa, yök, kato nyt* (3;0;1). Tässä yhdyslauseessa lapsi ensin toteaa asian indikatiivilla ja tämän jälkeen esittää imperatiivilla kehotuksen toimia tietyllä tavalla reagoitina ensin esitettyyn toteamukseen.

Puoli vuotta aiemmin uusi modus konditionaali on esiintynyt lähes yksinomaan verbistä *voida*. Iässä 3;0–3;1 Aada käyttää konditionaalia verbeistä *haluta, laittaa, olla, puhua, tulla* ja *voida* (145, 146). Näin ollen konditionaalien käyttö on laajentunut useampiin verbileksemeihin verrattuna ikään 2;6–2;7. Iässä 3;0–3;1 ei myöskään esiinny verbistä *voida* muita verbileksemejä enemmän konditionaalimuotoja.

(145) Mä **haluisin** oikeen kännykän. (3;0;1)

(146) Mitä mä **puhuisin**? (N3;0;3)

(147) **Haluisitko** kahvia? (N3;0;4)

Aada käyttää leikkiessään erityisesti *olla*-verbistä paljon konditionaalimuotoa, kun hän pohtii erilaisten leikkihahmojen tai -paikkojen roolia leikissä. Esimerkiksi lauseet *Ketä olis iskä?* (N3;0;4) ja *Mikä olis liukumäki?* (N3;0;3) kuvastavat kuvitteellisen leikkitalanteen suunnittelua. Lapsenkieleessä tällainen *tämä olis äiti* -rakenne on tyypillinen leikinsuunnittelussa (Kauppinen 1998: 124). Konditionaalia esiintyy myös leikkitalanteessa lapsen esittäessä toiselle leikkijälle kohteliaan kysymyksen (147). Konditionaali onkin paitsi ehtomuoto, myös muun muassa ehdotusmuoto. Konditionaalilla ehdotuksiin saadaan kohtelias sävy. (Alho–Kauppinen 2008: 102–103.)

Kehitystä on tapahtunut imperatiivin käytössä verrattuna aiempiin tarkasteluihin ikäkausiin. Aiemmin Aada on käyttänyt imperatiivista ainoastaan yksikön 2. persoonan muotoa (*tule, katso*). Iässä 3;0–3;1 Aada käyttää tämän yksikkömuotoisen imperatiivin lisäksi monikon 2. persoonan imperatiivia. Aada käyttää monikon imperatiivia yleensä leikkitalanteissa, jolloin hän kehottaa kuvitteellisia henkilöitä tekemään jotakin (148–150).

(148) **Avakaa** [avatkaa] ovi, lukossa! (N3;1;2)

(149) **Tuukaa** [tulkaa] sitte takas. (N3;0;4)

(150) **Astukaa** sisää [sisään]! (N3;1;2)

Imperatiivimuoto voidaan muodostaa kaikista muista persoonista paitsi yksikön 1. persoonasta, mutta esimerkiksi monikon 1. persoonan imperatiivimuoto (*olettakaamme*) on käytössä harvinainen sen vanhahtavuuden takia. Kyseinen imperatiivimuoto korvataan usein passiivin indikatiivin tai konditionaalin preesensillä (*lähdetään, mentäs*). (ISK 2010: 144.) Nähdäkseni odotuksenmukaisina imperatiivimuotoina lapsen puheessa voidaankin pitää yksikön 2. ja monikon 2. persoonan muotoja.

Vaikka taivutuksessa voi vielä olla horjuvuutta (*avakaa pro avatkaa ja tuukaa pro tulkaa*), imperatiivin monikkomuodot erottuvat taivutuksen perusteella yksikkömuodoista. Lapsi esimerkiksi käyttää verbistä *katsoa* sekä yksikkö- että monikkomuotoja imperatiivissa (*kato, kattokaa*). Suurin osa kaikista lapsen käyttämistä imperatiiveista on silti yksikössä. Tämä on luontevaa, koska imperatiivilla lapsi yleensä pyytää toista henkilöä tekemään jotakin, kuten katsomaan tai antamaan jotakin. Tällaisia tilanteita esiintyy jokapäiväisissä tilanteissa usein. Imperatiiviset monikkomuodot esiintyvätkin toistaiseksi vain leikkitilanteissa, joissa kuvitteellisia henkilöitä on useita.

5.8.3 Tempukset

Aiemman tarkastellun ikäkauden 2;6–2;7 mukaisesti Aada käyttää iässä 3;0–3;1 kaikkia muita tempuksia paitsi pluskvamperfektiä (151, 152). Preesensia lapsi käyttää ylivoimaisesti eniten. Tätä selittää se, että preesensin avulla ilmaistaan monenlaisia asioita. Preesensillä kuvataan esimerkiksi puhehetken aikaisia tai tulevia tapahtumia tai tapahtuma voidaan esittää ajattomana eli geneerisenä (Alho–Kauppinen 2008: 94). Aadankin puheessa esiintyy erilaisia preesensin käyttötapoja. Eniten Aadan puheessa esiintyy puhehetkeä kuvaavaa preesensia, mutta myös esimerkiksi geneerisyyttä ilmaisevaa preesensia, kuten lauseessa *Tos* [tuossa] *kuuluu puhuu* (N3;0;3). Aada myös yhdistelee eri tempuksia toisiinsa lisääntyneiden yhdyslauseiden myötä (151, 152). Toisaalta yhdyslauseissa esiintyy paljon samaakin tempusta (153).

(151) Äiti, mulla **on ollut** sua ikävä, ku sä **olit** siellä koulussa. (3;0;1)

(152) **Ei** se **haittaa**, jos **meni** vähä päällekkäin. (3;0;1)

(153) Äiti, keehossa [kerhossa] **ei ollu** hauskaa ja mä **halusin sut**. (3;0;2)

Puoli vuotta aiemmin Aada on alkanut käyttää konditionaalialia. Konditionaalien tarkkaa omaksumisikää ei kuitenkaan voida sanoa, koska tutkittavien ajanjaksojen välillä on kuusi kuukautta, jolloin aineistoa ei ole kerätty. Lapsi on tuolloin iässä 2;6–2;7

käyttänyt konditionaalia preesensissä. Iässä 3;0–3;1 Aadan puheessa on muutamia esiintymiä konditionaalista perfektissä (154, 155). Konditionaalin perfekti muodostetaan *olla*-verbin konditionaalimuodosta ja NUT- tai TU-partisiipista (*olisin laulanut, olisi laulettu*) (Alho–Kauppinen 2008: 102). Kuten Aadankin ilmauksessa esimerkissä 154, käytetään tahtotulkintaista konditionaalia kutsuissa, vetoamuksissa, tiedusteluissa ja ehdotuksissa. Konditionaalilla ilmaistaan tällöin jokin tiedossa oleva suunnitelma tai aikomus. Konditionaalin perfektillä voidaan esittää muun muassa vaihtoehtoisia tulkintoja menneille tapahtumille, kuvata menneisyydessä tapahtunutta toteutumaton asiaintilaa tai ilmaista toteutumaton, esimerkiksi suunniteltua vaihtoehtoa. (ISK 2010: 1512–1513.) Aadan perfektissä olevat konditionaalimuodot ovat kuitenkin satunnaisia esiintymiä, joten niiden käytöstä ei vielä voida tehdä laajempia päätelmiä.

(154) Semmost asiaa **oisin kysyny**, et mä haluan joskus mennä Saloon ei ku Ukiin [’Uuteenkaupunkiin’] ja mennä sinne leijonapuistoo ja Emmi mukaa. (3;0;3)

(155) Toi **olis eksynyt**. (N3;0;4)

Kuten taulukosta 10 voidaan havaita, Aada käyttää puheessaan muutenkin enemmän perfektimuotoja kuin aiempänä tarkasteltuna ikä kautena iässä 2;6–2;7.

	Preesens	Imperfekti	Perfekti	Pluskvamperfekti	Yhteensä
2;6	217 (85 %)	33 (13 %)	4 (2 %)		254 (100 %)
2;7	253 (92 %)	20 (7 %)	3 (1 %)		276 (100 %)
3;0	256 (86 %)	30 (10 %)	11 (4 %)		297 (100 %)
3;1	230 (75 %)	63 (20,5 %)	14 (4,5 %)		307 (100 %)

TAULUKKO 10. Tempukset Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 2;6, 2;7, 3;0 ja 3;1.

Vaikka perfektimuotoja on vähän preesensmuotoihin verrattuna, voidaan ainakin todeta, että perfekti näyttää vakiintuneen lapsen kielenkäyttöön. Lisäksi päiväkirja-aineistossa on useita esiintymiä perfektistä, vaikka niitä ei kvantitatiivissa laskelmissa olekaan huomioitu. Aada käyttää sekä NUT- että TU-partisiippeja (156–159). Perfektiä esiintyy lapsen puheessa eri persoonissa ja niin myönteisissä kuin kielteisissäkin muodoissa.

- (156) Mun huulet **on** vähä **lohtunu** [rohtunut], mä **olen saanu** lunssan [flunssan], haami [harmi]. (3;1;3)
 (157) **Etkö ole** vielä **nauhottanut** puhetta? (N3;1;2)
 (158) **Onko** jo sepeli **levitetty?** (3;1;3)
 (159) **Ei oo** mitää lokostusta [ole mitään rokotusta] **annettu.** (N3;1;2)

Perfektikäytön lisäksi Aadan puheessa esiintyy aiemman tarkastellun ikäkauden 2;6–2;7 tapaan partisiippeja kielteisissä imperfektimuodoissa, kuten lauseissa *Mä vaamaa* [varmaan] *en itkeny* (N3;0;4) ja *Siks ku mä en löytäny lääkalitaavikkeit* [lääkäritarvikkeita] (N3;1;2). Ensimmäisistä havainnoituista imperfektimuodoista alkaen Aada on käyttänyt puheessaan *s*-imperfektejä. Tällaisia imperfektimuotoja esiintyy edelleen lapsen puheessa. Esimerkiksi lauseet *Mä voittasin* [voitin] (3;1;4) ja *Ainaki se oli tossa, ku mä laittasin* [laitoin] *sen* (3;1;4) on muodostettu *s*-imperfektiä käyttäen, vaikka suurin osa imperfektimuodoista onkin jo täysin aikuiskielen mukaisia.

5.8.4 Infinitiivit

Iässä 3;0–3;1 ei näytä olevan suurtakaan eroa Aadan infinitiivien käytössä verrattuna aiemmin tarkasteltuun ikäkauteen 2;6–2;7. Tarkat infinitiivien esiintymämäärät iässä 2;6–2;7 ja 3;0–3;1 löytyvät taulukosta 11.

	A-infinitiivi	MA-infinitiivi
2;6	41	4
2;7	33	11
3;0	29	5
3;1	28	16

TAULUKKO 11. A- ja MA-infinitiivit Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 2;6, 2;7, 3;0 ja 3;1.

Iässä 3;0–3;1 A-infinitiivejä esiintyy edelleen enemmän kuin MA-infinitiivejä. Lapsen puheessa ei esiinny E-infinitiivejä. Nauhoiteaineistossa lähes kaikki lapsen käyttämät MA-infinitiivit ovat sijamuodossa illatiivi, vaikka jo iässä 1;11 Aada on käyttänyt MA-infinitiiviä myös sijamuodossa inessiivi. Uutena infinitiivimuotona esiintyy kerran MA-infinitiivin abessiivimuoto, jota lapsi ei ole kertaakaan aiemmin käyttänyt (160).

- (160) Tän oli noi **syömät** [syömättä]. (N3;1;3)
 (161) Halutaan **mennä katsoon** [katsomaan], ku äiti ku kaivinkone tekee hommia. (N3;1;3)

Vaikka abessiivista puuttuukin loppupääte *tä*, voidaan silti kontekstin perusteella päätellä lapsen tarkoittaneen muotoa *syömättä*. Lapsi käyttää myös sujuvasti ilmauksia, joissa on sekä A- että MA-infinitiivejä (161).

5.8.5 Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne

Iässä 3;0 Aadan verbileksikkoon kuuluu nauhoituksista poimittuina 74 verbiä. Iässä 3;1 nauhoiteaineiston verbejä on 56. Yleisimmät verbit näyttävät pysyvän melko samoina. Iässä 2;6, 2;7, 3;0 ja 3;1 kaksi lapsen eniten käyttämää verbiä ovat *olla*-verbi ja kieltoverbi *ei*. Lisäksi esimerkiksi verbit *mennä*, *tulla* ja *voida* ovat jokaisena kyseisenä kuukautena kymmenen eniten käytetyn verbin joukossa. Yleisimpiä verbejä Aadan puheessa iässä 2;6–2;7 ja 3;0–3;1 havainnollistaa taulukko 12.

	2;6	2;7	3;0	3;1
1.	olla (60)	olla (70)	olla (105)	olla (112)
2.	kieltoverbi ei (51)	kieltoverbi ei (51)	kieltoverbi ei (32)	kieltoverbi ei (35)
3.	voida (22)	ottaa (32)	haluta (25)	saada (18)
4.	nukkua (13)	laittaa (20)	tulla (22)	mennä (18)
5.	haluta (12)	syödä (18)	mennä (16)	ottaa (17)
6.	mennä (11)	voida (18)	puhua (14)	laittaa (16)
7.	tulla (10)	saada (17)	voida (11)	syödä (13)
8.	katsoa (9)	tulla (11)	saada (10)	tulla (10)
9.	kuulua (9)	haluta (10)	ottaa (9)	katsoa (8)
10.	laittaa (9)	mennä (8)	sanoa (7)	voida (7)
11.	puhua (8)	tykätä (8)	syödä (7)	haluta (7)
12.	kuulla (7)	täytyä (7)	eksyä (5)	tehdä (6)
13.	ottaa (7)	mahtua (6)	nauhoittaa (5)	sanoa (5)
14.	puhella (7)	antaa (5)	sattua (5)	leikkiä (4)
15.	saada (7)	jaksaa (5)	osata (4)	sattua (4)

TAULUKKO 12. Lapsen eniten käyttämät 15 verbiä ja suluissa verbien esiintymismäärät nauhoituksista poimittuina iässä 2;6, 2;7, 3;0 ja 3;1.

Iässä 3;0 lapsi käyttää myös verbiä *valita* yhtä paljon kuin viimeisenä taulukossa näkyvää verbiä *osata* eli 4 kertaa. Samoin iässä 3;1 taulukon ulkopuolelle ovat jääneet verbit *pukea*, *pitää* 'täytyä' ja *antaa*, vaikka ne esiintyvät lapsen puheessa yhtä monta kertaa kuin viimeisenä taulukossa näkyvä verbi *sattua*. Näitä eniten esiintyviä verbejä lukuun ottamatta lapsi käyttää useita verbejä ainoastaan muutamia kertoja. Monet verbit esiintyvät puheessa myös pelkästään yhden kerran.

Kuten taulukosta 12 voidaan havaita, 15 yleisimmän verbin joukosta kaikkina kuukausina löytyy sekä konkreettisia verbejä, mentaalisia verbejä että sekundaariverbejä. Konkreettisia verbejä ovat esimerkiksi *mennä*, *tulla*, *syödä* ja *nukkua*. Mentaalisia verbejä ovat muun muassa verbit *katsoa*, *puhua*, *kuulla*, *haluta* ja *tykätä*. Sekundaariverbejä ovat verbit *voida* ja *täytyä*. Verbit *olla*, kieltoverbi *ei*, *voida*, *haluta*, *mennä* ja *tulla* esiintyvät kaikkina tarkasteltuina neljänä kuukautena yleisimpinä verbeinä. Näissä verbeissä ovat myös edustettuina niin konkreettiset, mentaaliset kuin sekundaarisetkin verbit. Lisäksi verbit *laittaa* ja *saada* esiintyvät lapsen puheessa yhtä kuukautta lukuun ottamatta kaikkina kuukausina. Mentaaliverbit *sanoa* tai *puhua* ovat myös yleisiä Aadan puheessa.

Suomen kielen taajuussanaston 100 yleisimmän sanan joukosta löytyy myös useita Aadan yleisimpiä verbejä. *Olla*-verbi on Suomen kielen taajuussanastossakin kaikkein yleisin sana. Taajuussanaston sadasta yleisimmästä sanasta eniten on verbejä. Verbien avulla kuvataan yleensä ihmisen suorittamia perustoimintoja, kuten liikettä, psyykkistä tapahtumaa tai aistihavaintoa, tai ne ovat eräänlaisia apuverbejä. Esimerkiksi *olla*-verbin yleisyyteen vaikuttaa sen käyttö tempusten apuverbinä. Muut taajuussanaston yleisimmät verbit ovat kieltoverbi *ei*, *voida*, *saada* ja *tulla*. Kieltoverbi *ei* on sijalla 4, verbi *saada* sijalla 10 ja verbi *tulla* sijalla 16. (Saukkonen ym. 1979: 9, 41–42.) Näitä kaikkia verbejä esiintyy runsaasti myös Aadan puheessa.

Taajuussanaston aineiston perusteella liikettä kuvaavista verbeistä *tulla* on tärkeämpi kuin verbi *mennä*, joka on taajuussanastossa vasta sijalla 68. Monimerkityksinen verbi *pitää* on sijalla 29. Sijalla 30 oleva verbi *tehdä* on laaja-alainen toimintaa leksikalisoiava yleisverbi. Psyykkisiä toimintoja kuvaavista verbeistä kommunikaatiota ilmaiseva verbi *sanoa* osoittautuu tärkeimmäksi, se on sijalla 36. Aistitoiminnoista visuaaliset *nähdä* ja *katsoa* ovat myös tärkeitä. Niiden edelle sijoittuu aistihavaintoverbeistä ainoastaan verbi *kuulla*, mutta verbin yleisin merkitys onkin abstrakti 'kuulla johonkin tai jollekin'. Muut yleisimmät verbit ovat suurimmaksi osaksi konkreettismerkityksisiä. (Saukkonen ym. 1979: 9, 41–42.)

Edellisellä tarkastellulla ikäkaudella iässä 2;6–2;7 lapsi on alkanut käyttää konjunktioita huomattavasti aiempaa enemmän. Nyt aiemmin käytettyjen konjunktoiden *kun*, *ja*, *että*, *kuin*, *niin kuin*, *jos* ja *sitten kun* rinnalla puheessa esiintyvät myös konjunktiot *koska* ja *mutta* (162–165). Erityisesti konjunktioita *koska* esiintyy lapsen puheessa runsaasti.

- (162) Mä otan piänemmän, **koska** mä olen äiti. (N3;0;3)
 (163) Nää on vialaita [vieraita], vialaat [vieraat] tuli, **koska** on synttälit [synttärät 'syntymäpäivät']. (N3;0;4)
 (164) Pöylät [pöydät] on aika pieniä, **mut** se on kuitenkin lasten pöytä. (N3;0;4)
 (165) Täs leikis oikeesti sä olet äiti kyllä, **mut** nyt sä olet lapsi. (N3;0;4)

Lisäksi konjunktiolla *jos* yhdistettyjen lauseiden määrä on kasvanut. Puoli vuotta aiemmin konjunktiosta *jos* on ainoastaan yksi esiintymä, mutta nyt Aadan puheessa esiintyy useita *jos*-konjunktiolla muodostettuja ehtolauseita. Kun toinen lause esittää ehdon, jonka ollessa voimassa toisen lauseen ilmaisema asiointi toteutuu tai on mahdollinen, muodostuu lauseiden välille konditionaalinen suhde. Konditionaalista suhdetta merkitään tyypillisesti juuri konjunktiolla *jos*. Muita konditionaalisen suhteen merkittäviä ovat muun muassa *jollei*, *ellei* ja *kunhan*. *Jos*-lauseet esiintyvät yleensä yhdyslauseessa alkuasemaisena eli etujäsenenä. Tällöin yhdyslauseen toinen lause on lauseessa loppuasemaisena eli jälkijäsenenä. (ISK 2010: 1058, 1081–1082.) Aada käyttää *jos*-ehtolauseita sekä yhdyslauseiden etu- että jälkijäsenenä (166, 167). Interrogatiivisesta proadverbista *kuinka* on myös yksi esiintymä Aadan puheessa iässä 3;0–3;1 (168). Interrogatiivipronomia tai interrogatiivista proadjektiivia tai proadverbia käytetään hakukysymyksissä, kuten *En tiedä, **ketkä** ovat tulossa* (VISK, määritelmät).

- (166) **Jos** mä syön pastillii, sit mä oon vauva. (3;0;1)
 (167) Aleksi voi mennä kipeeks, **jos** se syö oikeeta luokaa [oikeaa ruokaa]. (3;0;3)
 (168) Me halutaan mennä kattoon [katsomaan], **kuinka** vesi lilluu tuolla pihalla. (N3;1;3)

Yhdyslauseiden semanttisten suhteiden ilmaiseminen on muuttunut aiempaan tarkasteltuun ikäkauteen verrattuna. Iässä 2;6–2;7 Aadan käyttämät yhdyslauseet olivat suurimmaksi osaksi implisiittisesti eli ilman konjunktiota tai konnektiivia ilmaistuja yhdyslauseita. Esimerkiksi iässä 2;6 nauhoite- ja päiväkirja-aineistossa on kaikkiaan yhdyslauseita 69, joista 90 % on implisiittisiä yhdyslauseita ja loput 10 % eksplisiittisiä eli konjunktiolla tai konnektiivilla yhdistettyjä yhdyslauseita. Iässä 2;7 yhdyslauseita on 71, joista implisiittisten yhdyslauseiden osuus on 83 % ja eksplisiittisten 17 %. Liekon tutkimalla Elina-tytöllä implisiittisiä yhdyslauseita esiintyi myös eniten iässä 1;8–2;5 (Lieko 1993a: 169).

Iässä 3;0 Aadalla on yhdyslauseita nauhoite- ja päiväkirja-aineistossa yhteensä 66, joista implisiittisiä yhdyslauseita on 36 % ja eksplisiittisiä 64 %. Iässä 3;1 yhdyslauseita on 85, joista implisiittisiä yhdyslauseita on 35 % ja eksplisiittisiä 65 %. Näin ollen eksplisiittisten yhdyslauseiden osuus on kasvanut ja niiden määrä on jopa suurempi kuin implisiittisten yhdyslauseiden. Lieko havaitsi omassa tutkimuksessaan, että lapsella oli yhdyslauseiden kehityksessä kaksi kiivaan kehityksen kautta, ensimmäinen iässä 2;5 ja toinen iässä 3;1. Hänenkin tutkimallaan lapsella yhdyslauseita alkoi esiintyä puheessa ennen kahden vuoden ikää. Iässä 1;8 ilmaantuivat ensimmäiset implisiittiset yhdyslauseet Elinan kieleen. Ensimmäiset konjunktiot sen sijaan vakiintuivat kieleen iässä 2;2–2;3. (Lieko 1993a: 184–185.) Omat havaintoni Aadan yhdyslauseiden kehityksestä ovat hyvin samansuuntaisia Liekon tutkimustulosten kanssa.

Kaikki lapsen nauhoituksissa käyttämät verbit sekä verbiesiintymien määrä iässä 3;0–3;1 löytyvät liitteistä 8 ja 9. Verbiesiintymien määrää laskettaessa on huomioitu kaikki lauseessa esiintyvät verbit omana verbilekseminään.

5.8.6 Muita huomioita lapsen puheesta

Aadan ollessa kolmevuotias perheeseen syntyi toinen lapsi. Pikkuveljen syntymällä on vaikutusta myös Aadan käyttämään sanastoon. Aadan puheessa esiintyy esimerkiksi syntymään (169, 170), vauvan syöttämiseen (171) ja ylipäänsä vauvan tuomiin perheessä tapahtuneisiin muutoksiin (172) liittyviä sanoja.

(169) Molemmat **vauvat on syntyny** masusta. (3;0;2)

(170) Mä haluan **synnyttää** yhen **vauvan**. (3;0;4)

(171) Mä leikin, että tää on mun nukke ja hän **syö tisu**. [tisia 'rintaa'].

(3;1;4)

(172) Huomenta pikku mies, sä **olet vaavottanu** [valvottanut] äitii. (3;0;2)

Kuten kaikkina aiempinakin tarkasteltuina ikäkausina, Aadan puheessa esiintyy edelleen morfofonologista horjuvuutta. Aada käyttää esimerkiksi sellaisia ilmaisuja kuin *Mä puhallin* [puhalsin] (N3;0;3), *Joku kaatasi* [kaatoi] *papan* (N3;1;2) ja *Nää käännänty* [kääntyi] *näin* (N3;1;3). Verbien lisäksi morfofonologista horjuvuutta esiintyy myös muun muassa adjektiiveissa ja substantiiveissa, kuten ilmaisuissa *Mä haluan sitä tummeeta* [tummaa] *jätskii* (3;0;1) ja *Minä laitan nämä lautaseitten päälle* [lautasien päälle] (3;0;4). Liekon tutkimalla lapsella sanavartalon valitseminen ja siihen liittyvä morfofonologinen vaihtelu tuottivat myös vastaavanlaisia muotoja kuin Aadalla.

Liekon tutkimalla Elinalla esiintyi esimerkiksi sellaisia muotoja kuin *ek sä kuulenukki* (3;6) ja *me ei pesetä* (3;7). Lieko toteaa, että astevaihtelu aiheutti Elinalle satunnaisesti vaikeuksia vielä neljän vuoden iässä. (Lieko 1993a: 185.) Aadallekin astevaihtelu tuottaa toisinaan vaikeuksia, kuten ilmaisuisissa *Pyyhkitään suut* (N3;0;3) ja *Mä haken* [haen] *kaikki lautaset* (N3;0;4). Toisinaan myös lapsen käyttämä verbi voi aikuiskielen näkökulmasta olla virheellinen, vaikka ilmaus olisikin täysin ymmärrettävä. Virheellistä verbivalintaa havainnollistaa ilmaus *Äiti, opettele mua tekee hiekkakakkui* [tekemään hiekkakakkuja] (N3;0;3). Aada käyttää verbiä *opetella* verbin *opettaa* sijasta. Lapsen väärää sananvalintaa selittävät esimerkiksi uuden sanan sekoittuminen aiemmin opittuun sanaan, sanojen foneettinen samankaltaisuus (Vihman 1981: 249–250) tai yksinkertaisesti sanojen ymmärtämisvaikeudet (Karjalainen 1992: 125–127).

Murteellisia sananmuotoja esiintyy myös jonkin verran Aadan puheessa, kuten ilmaisussa *Hän on kippee* (N3;1;2), jossa konsonantti *p* on kahdentunut *kipeä*-sanassa. Puhutun suomen alueellinen variaatio voikin aiheuttaa eroavaisuuksia esimerkiksi morfologian omaksumisjärjestyksessä. Siksi lapsenkielen tutkimuksessa olisi tärkeää huomioida lähiympäristössä puhuttu kielimuoto ja aikuiskielessäkin esiintyvä variaatio. (Riionheimo 2002a: 59–60.) Lisäksi Aada muodostaa jonkin verran omatekoisia uudissanoja. Aada käyttää esimerkiksi sellaisia uudissanoja kuin *tulimies* 'palomies', *umpipiukka* 'umpisolmu', *uunittaa* 'laittaa uuniin' ja *suojaliivikkeet* 'liivinsuojukset'.

Kieliopin jäsentymisen ja sanavaraston kasvun ollessa kesken lapsi muodostaa kekseliäitä uudisjohdoksia pystyäkseen viestimään paremmin. Esimerkiksi niin aikuiskielessä kuin lapsenkielessäkin produktiivisella verbinjohtimella *tta* lapsi pystyy lisäämään kielenkäyttönsä ja lauserakenteidensa joustavuutta muodostamalla sellaisia uudennoksia kuin *pehmettää* 'tehdä pehmeäksi' ja *viuluttaa* 'soittaa viulua'. (Laalo 2011: 254–255.) Aadan uudisjohdos *uunittaa* edustaa vastaavanlaista verbijohdosta kuin *viuluttaa*. Näissä uudisjohdoksissa nominin merkityssisältö on siirretty verbien sanaluokkaan. Koska kaksi- ja kolmivuotiaat lapset ovat jo oppineet joitakin johtimia ja osaavat niitä liittää taivutussuffiksien tapaan sanavartaloihin, mutta eivät ole vielä oppineet kieliyhteisönsä vakiintunutta sanastoa riittävästi ilmaistakseen kaiken sanottavansa, he hyödyntävät puheessaan uudissanoja. Lapset käyttävätkin omaksumiaan kielen resursseja varsin innovatiivisesti ja luovasti. Toisaalta esimerkiksi uudissanojen tarve ja käyttö vähenee, kun lapsen sanasto karttuu. (Laalo 2011: 254–255, 274.)

5.9 Ikä 3;7–3;8

5.9.1 Persoonat

Persoonamuotojen esiintymisessä on vaihtelua tarkasteltujen kuukausien välillä. Vaikka edellisellä tarkastellulla ikäkaudella iässä 3;1 Aadalla on useita esiintymiä monikon 2. persoonamuodon käytöstä, iän 3;7 nauhoiteaineistossa ei ole yhtään esiintymää monikon 2. persoonamuodosta. Sen sijaan iässä 3;8 lapsi käyttää kaikkia persoonamuotoja. Kuten taulukosta 13 voidaan havaita, persoonamuotojen käyttö vaihtelee jonkin verran eri kuukausina, vaikka iässä 3;7 ja 3;8 finiittisiä verbinmuotoja on lähes sama määrä. Toisaalta yksikön persoonamuodoissa ja passiivin käytössä luvut ovat melko yhtenäiset. Erot näiden kahden kuukauden välillä muodostuvatkin monikon persoonamuotojen esiintymismääristä.

	Yks. 1. p.	Yks. 2. p.	Yks. 3. p.	Mon. 1. p.	Mon. 2. p.	Mon. 3. p.	Passiivi	Yhteensä
3;7	43 (16 %)	36 (14 %)	150 (57 %)				35 (13 %)	264 (100 %)
3;8	45 (17 %)	29 (11 %)	141 (53 %)	12 (4,5 %)	2 (1 %)	4 (1,5 %)	33 (12 %)	266 (100 %)

TAULUKKO 13. Persoonamuodot Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 3;7 ja 3;8.

Monikkomuodoista monikon 1. persoona on lapsen eniten käyttämä persoonamuoto iän 3;8 nauhoiteaineistossa. Aiemmin monikon 1. persoonaa ei ole nauhoiteaineistoissa esiintynyt lainkaan ja päiväkirja-aineistossakin monikon 1. persoonan käytöstä on ainoastaan satunnaisia esiintymiä. Nyt Aada käyttää monikon 1. persoonaa useimmiten leikkitalanteessa, jolloin leikissä mukana olevat todelliset tai kuvitteelliset henkilöt tekevät yhdessä jotakin (173–175).

(173) En minä tiedä, kun **me olimme** vielä nukkumassa. (N3;8;3)

(174) **Me voimme** auttaa jäljestelyssä [järjestelyssä]. (N3;8;3)

(175) Koska **me pääsemme** heidän kanssa leikkimään? (N3;8;3)

Toisaalta aikuistenkin puhekielessä monikon 1. ja 3. persoonan muodot usein korvataan passiivilla tai yksikön 3. persoonan muodolla (ISK 2010: 135). Esimerkissä 176 Aada on korvannut puhekielelle tyypillisesti monikon 1. persoonan muodon passiivilla.

- (176) Koska me **voitais** yhles [yhdessä] mennä kahestaa [kahdestaan] vaan puistoon? (N3;7;2)
 (177) Hei, siin [siinä] on sipsi, mikä **syädään**. (N3;8;3)
 (178) Minun täytyy mennä kotiin, **koittakaa** pallotella kahlestaan [kahdestaan]. (3;7;1)
 (179) Joo jos **vauvat hyppäävät** kyytiin, me työnnämme. (N3;8;3)

Passiivia esiintyy Aadan puheessa silti myös passiiviin funktiossa (177). Lisäksi Aadan puheessa esiintyy jonkin verran monikon 2. ja 3. persoonan muotoja (178, 179). Aiempien tarkastelujen ikäkausien tapaan Aada käyttää puheessaan jonkin verran myös possessiivisuffikseja, kuten ilmaisuissa *Hän jää kotiimme*, *vahtikaa häntä* (3;7;1), *Minä unohdin laukkuni* (3;7;1) ja *Haluan nämä iimallot [ilmapallot] minun huoneeseeni* (3;7;4).

5.9.2 Modukset

Lapsen kielenkäyttöön ovat ikään 3;7 mennessä vakiintuneet kaikki muut modukset paitsi potentiaali. Kuten kaikkina tarkasteltuina ikäkausina, indikatiivi on ylivoimaisesti Aadan eniten käyttämä modus. Se onkin luonnollista, koska ylipäänsä moduksista indikatiivi on tavallisin (Alho–Kauppinen 2008: 100). Toisaalta esimerkiksi iässä 3;7 imperatiivin ja konditionaalien käyttömäärissä ei ole juurikaan eroa, sillä imperatiivin osuus on 8 % ja konditionaalien 6 % indikatiivin käyttöosuuden ollessa 86 %.

Indikatiivin perustehtävänä on esittää väite totena (Alho–Kauppinen 2008: 100). Toisaalta indikatiivilla voidaan viitata esimerkiksi tulevaan aikaan. Futuurisuus saadaan aikaan tavallisesti preesensmuotoisella verbillä ja tulevaan ajankohtaan viittaavalla adverbillä. Perfektiäkin käytetään futuurisessa merkityksessä. Tulevaan voidaan viitata myös esimerkiksi preesensissä olevan *olla*-verbin ja inessiivisijaisen MA-infinitiivin muodostamalla verbiliitolla. Tällaisella ilmauksella viitataan usein lähitulevaisuuteen. (ISK 2010: 1468, 1470.) Aada käyttää myös tällaisia futuurisia ilmauksia jonkin verran puheessaan viitatessaan tulevaisuuteen (180–182).

- (180) Ku [kun] Aleksist **on tullu** mun kokone [kokoinen], **ni sillon** me **voidaan leikkii** yhes [yhdessä] pikkusilla. (3;7;1)
 (181) Must [minusta] **tulee** lääkäli [lääkäri], Aleksist **tulee** kukkataahuli [kukkarhuri]. (3;7;1)
 (182) Mulle **on syntymäs** vauva, se on mun vattas [vatsassa] viel hetken aikaa. (3;7;1)

Lapsi käyttää konditionaalia sujuvasti erilaisissa merkityksissä. Aada käyttää konditionaalia esimerkiksi toivomuksissa (183), kohteliaissa kysymyksissä (184) ja leikin suunnittelussa (185). Toisaalta leikin suunnittelussa Aada konditionaalin lisäksi hyödyntää indikatiivin imperfektiä (186, 187).

(183) Toivottavasti Aleks **nukkuis** aika kauan et me jo **ehlittäis** [ehdittäis] ulos. (N3;7;2)

(184) **Voisitko** sä alottaa pikkuapulina [pikku apurina]? (N3;7;2)

(185) Voidaanko leikkii semmotti [sillä tavoin] et nää kaks **ois** vauvoi ja tää **ois** äiti? (N3;8;3)

(186) Sopiiko et toi äitiponi **tuli** ja ne **oli** kaikki lapsii. (N3;8;2)

(187) Jooko et täs [tässä] **oli** lääkäli [lääkäri] ja sä **laitoit** lääkkeen lusikkaa? (N3;7;1)

Imperatiivista lapsi käyttää iässä 3;7–3;8 lähes pelkästään yksikön 2. persoonan muotoja (*anna*), vaikka osaakin muodostaa myös monikon 2. persoonan muotoja (*koittakaa*). Imperatiivien osuus lapsen puheessa näyttää myös vakiintuneen jokseenkin samalle tasolle. Nauhoiteaineistossa iässä 3;0 lapsen puheessa on imperatiiveja 9 % ja iässä 3;1 imperatiiveja on 7 %. Vastaavasti iässä 3;7 imperatiivien osuus on 8 % ja iässä 3;8 imperatiiveja on lapsen puheessa 9 %. Määrät ovat lähes samat kaikkina kuukausina.

5.9.3 Tempukset

Iässä 3;8 lapsi käyttää kaikkia tempuksia. Tätä aiemmin kerättyyn aineistoon ei ole tallentunut esiintymiä pluskvamperfektistä. Nytkin pluskvamperfektiesiintymät ovat vähäisiä (188, 189), mutta esiintymät antavat silti viitteitä pluskvamperfektin vakiintumisesta lapsen kieleen. Toisaalta pluskvamperfektin omaksuminen voi olla lapselle luontevaa, koska siinä yhdistyvät tuttu imperfektimuoto (*oli*) ja perfektissä sekä kielteisessä imperfektissä käytetty NUT- tai TU-partisiippi (*mennyt, menty*).

(188) Ja sit ne ei yhtään vastannu sille äitiponille, ne **oli nukahtanut**. (N3;8;2)

(189) Sopiik [sopiiko] et ne **oli jo leikkiny**? (N3;8;3)

Kuten esimerkeissä 188 ja 189, pluskvamperfektin muodostaminen monikossa tuottaa vielä Aadalle vaikeuksia. Suurin osa Aadan pluskvamperfektissä olevista ilmauksista onkin yksikössä, vaikka niillä viitattaisiin monikolliseen subjektiin. Esimerkiksi uudehkon monikon 1. persoonan käyttö aiheuttaa toisinaan horjuvuutta muodon valintaan riippumatta siitä, mikä tempus on kyseessä.

Esimerkissä 190 Aada käyttää kielteisessä imperfektissä monikon 1. persoonan persoonapronominia ja kieltoverbiä *ei* monikossa, mutta partisiippimuoto *sotkenut* on yksikössä monikkomuodon (*sotkeneet*) sijaan. Yksikön partisiippimuotoja Aada on käyttänyt jo iästä 1;9 alkaen, joten yksikkömuodon valinta on odotuksenmukaistakin. Yksikkömuodon käyttö on lapselle helpompaa kuin monikkomuodon käyttö. Toisaalta lapsi osaa jo muodostaa partisiippimuodon monikossa, kuten esimerkki 191 osoittaa. Tässä esimerkissä Aada käyttää monikon 3. persoonaa, vaikka se useimmiten korvataan yksikön 3. persoonan muodolla niin aikuisten kuin lastenkin kielessä (ISK 2010: 135). Lisäksi esimerkissä 191 Aada käyttää uutta tempusta pluskvamperfektiä sen lisäksi, että partisiippimuoto on korrektisti monikossa.

(190) Kuule me emme **sotkenut**. (N3;8;3)

(191) Äiti, kaikki **olivat helänneet**. (N3;8;3)

Iässä 3;8 on yksi esiintymä VA-partisiipista, jota ei ole kertaakaan aikaisemmin esiintynyt lapsen puheessa (192). Kyseisessä esimerkissä lapsi käyttää niin sanottua referatiivirakennetta. Samaa rakennetta ilmentää myös Aadan ilmaus *Muuten se näytti olleen kipeenä* (N3;8;2). Referatiivirakenne on infiniittirakenne, jonka verbi muodostetaan partisiippipohjaisesta *vAn-*, *neen-* tai *tUn-*tunnuksen sisältävästä referatiivimuodosta. Referatiivirakennetta käytetään mentaaliverbien, kuten *sanoa*, *tietää*, *nähdä* ja *haluta*, yhteydessä, sillä rakenteella referoidaan ajatuksia tai puhetta. (ISK 2010: 531.) Lisäksi Aada käyttää puheessaan perfektiä passiivissa (193, 194), joten hän muodostaa yhtä lailla niin NUT- kuin TU-partisiippejäkin.

(192) Nyt se pien heläs [pieni heräsi], mä kuulin äitin **sanovan**. (N3;8;2)

(193) Joo nyt ku [kun] se tie **on tasotettu**. (N3;7;2)

(194) **Onko** se jo **nauhotettu**? (N3;7;2)

Ensimmäisestä tarkastellusta ajanjaksosta alkaen iässä 1;8 Aada on käyttänyt puheessaan *s*-loppuista imperfektiä (*kaatus*, *tippus*), vaikka jo seuraavana kuukautena iässä 1;9 puheessa esiintyy myös täysin yleiskielisiä imperfektimuotoja. Vielä kaksi vuotta myöhemminkin Aada käyttää puheessaan satunnaisesti *s*-loppuisia imperfektejä (195–198). Esimerkiksi *s*-loppuinen imperfekti *kaatus*, jota Aada käyttää esimerkissä 195, on ollut hänellä käytössä jo iässä 1;8.

(195) Niin nää tikapuut **kaatus** [kaatui]. (N3;8;2)

(196) Koska ne **nukkus** [nukkui]. (N3;8;2)

(197) Onneks mä **näyttäsin** [näytin] soomella [sormella]. (3;8;4)

(198) Mä **piirtäsin** [piirsin] tytön, ton on sen suu. (3;8;1)

Lapsella suurin ongelma imperfektinmuodostuksessa onkin vartalonloppuisen äänneaineksen valinta. Lapselle tuttu verbin preesensvartalo muuttuu useimmissa verbityypeissä, kun vartalon loppuun laitetaan imperfektin *i*-suffiksi. Lasten kesken on kuitenkin eroavaisuuksia siinä, mitkä imperfektityypit tulevat ensimmäisenä käyttöön ja ovatko jotkin imperfektityypit suosittumia kuin toiset. Lapsi voi esimerkiksi oppia, että imperfektissä preesensmuodon pitkä loppuvokaali korvataan *i*:llä (*heittää* : *heitti*). Opittuaan tämän säännönmukaisuuden lapsi usein soveltaa sitä niihinkin verbeihin, joihin se aikuiskielen näkökulmasta katsottuna ei sovellu. Tällöin lapsi voi muodostaa sellaisia imperfektejä kuin *laitti* pro *laittoi* ja *sati* pro *satoi*. Toisaalta kyse ei ole aina vain lapsenkielen ilmiöstä, sillä esimerkiksi tällaista *laitti*-tyyppistä imperfektiä tavataan myös monissa murteissa. (Laalo 2011: 189–190.)

Supistumaverbien *si*-imperfekti puolestaan on niin silmiinpistävän erilainen, että se yleensä erilaisuutensa takia pyrkiikin jossakin kielen omaksumisprosessin vaiheessa levittäytymään yli aikuiskielen käyttöalansa. Esimerkiksi Laalon tutkimalla Marilla imperfektinmuodostuksen alussa *s(i)*-variantti kehittyi ekspansiiviseksi ja valtasi alaa muilta imperfektityypeiltä. Mari alkoi käyttää *s*-imperfektiä iässä 1;11 ja Laalon toinen tutkima lapsi Tomi jo iässä 1;9. (Laalo 2011: 192.) Vastaavanlaisia tuloksia ovat saaneet myös muut lapsenkielen tutkijat. Esimerkiksi Jussi ja Sinikka Niemi havaitsivat, että heidän poikansa yleisti imperfektin *i*-variantin (*pelki*) *s*-variantin tilalle iässä 1;8–4;0 ja toisaalta *si*-variantin (*sotkes*) *i*-variantin tilalle iässä 1;9–4;8. (Niemi–Niemi 1985: 165–166). *S*-imperfekti onkin lapsenkielellä usein ekspansiivinen, mutta toisaalta se on myös etenkin imperfektitaivutuksen alussa altis väistymään muiden varianttien, erityisesti juuri *i*-variantin tieltä (Laalo 2011:194). Liekon tutkimalla Elinalla-tytöllä *si*-variantti levisi myös kaikkiin vartalotyyppeihin iässä 2;0–4;9 (Lieko 1994: 85). Imperfektityyppien leviäminen yli käyttöalojen jatkuu siis pitkälle lapsuuteen, eikä leviäminen rajoitu ainoastaan varhaisimpiin imperfektimuotoihin.

5.9.4 Infinitiivit

Aadan puheen infinitiivien jakauma iässä 3;7–3;8 on jokseenkin samanlainen kuin iässä 3;0–3;1. Kuten puoli vuotta aiemminkin, Aada käyttää A-infinitiivejä (199) enemmän kuin MA-infinitiivejä. Toisaalta Aada myös yhdistelee A- ja MA-infinitiivejä toisiinsa (200). Esimerkki 199 on mielenkiintoinen, koska siinä Aada käyttää yhdessä

alkaa-infinitiivin kanssa toista A-infinitiiviä. Valittu muoto on täysin korrekki, sillä *alkaa*-verbin infinitiivitäydennyksenä on yleensä A-infinitiivi. Silti varsinkin nykypuhekielessä on yleistä, että *alkaa tehdä* -muoto korvataan usein muodolla *alkaa tekemään*. *Alkaa tehdä* -muotoa on aiemmin esiintynyt erityisesti länsimurteissa, mutta nykyisin sen käyttö on levinnyt myös itämurteisiin. (Herlin 2012: 146–148.)

(199) Nyt te voitte **alkaa työntää**. (N3;8;3)

(200) Sitten sen täytyy **olla** hetken **kuivumassa**. (N3;8;3)

Iässä 3;7 A-infinitiivejä on Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina 38 ja MA-infinitiivejä 9. Iässä 3;8 nauhoitetusta aineistosta löytyy 51 A-infinitiiviä ja 6 MA-infinitiiviä. Näin ollen iässä 3;8 määrällinen ero esiintymien välillä on vieläkin suurempi kuin iässä 3;7. Lapsen usein käyttämät verbilekseemit esiintyvät usein myös infinitiiveinä. Esimerkiksi iässä 3;8 Aadan puheessa usein toistuvat verbit *olla* ja *mennä* esiintyvät eniten myös A-infinitiiveinä. *Olla*-verbin A-infinitiivimuotoa lapsi käyttää nauhoiteaineistossa 11 kertaa ja *mennä*-verbin vastaavaa muotoa 9 kertaa. Silti suurin osa A-infinitiiveistä esiintyy lapsen puheessa ainoastaan kerran, kuten A-infinitiivit *etsiä*, *tietää*, *auttaa*, *hoitaa* ja *syödä*. Yksittäisen infinitiivin esiintymiseen puheessa voi myös toisinaan vaikuttaa puheenaihe. Iässä 3;8 esimerkiksi verbit *leikkiä* ja *korjata* esiintyvät useamman kerran lapsen puheessa A-infinitiivimuodossa, koska Aada toistaa puheessaan samaa asiaa (*minä voin sen koojata* [korjata], *minä voin äiti sen koojata* [korjata], *minä voin koojata* [korjata] *tämänkin* N3;8;3). Lapsenkielelle tyypillisesti Aadalla myös esiintyy eri variantteja samasta sanasta, kuten *korjata*-sanana eri muodot (*koojata*, *kojjata*) osoittavat.

5.9.5 Verbien semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenne

Iässä 3;7 Aadan verbileksikkoon nauhoituksista poimittuina kuuluu 68 eri verbiä. Iässä 3;8 verbileksikossa on 83 verbiä. Aiempien tarkasteltujen ikäkausien tapaan myös tänä ikä kautena yleisimpiä verbejä ovat muun muassa *olla*, *mennä*, kieltoverbi *ei* ja *voida*. Mentaaliverbi *haluta* on myös molempina kuukausina kymmenen yleisimmän verbin joukossa. Muita lapsen puheessa esiintyviä mentaaliverbejä ovat esimerkiksi *aikoa*, *ajatella*, *jännittää*, *kuunnella*, *nähdä* ja *tietää*. Lapsen eniten käyttämistä verbeistä löytyy myös enemmän eri variantteja kuin vähemmän esiintyvistä verbeistä. Esimerkiksi iässä 3;8 *olla*-verbillä ja *voida*-verbillä on kummallakin 14 muotovarianttia.

Toisaalta vaikka verbilekseemien määrä on lisääntynyt lapsella huomattavasti verrattaessa ikää 3;7–3;8 erityisesti ensimmäiseen tarkasteltuun ikäkauteen 1;8–2;0, ei verbien käyttömäärä silti kasva. Tarkasteltaessa verbien esiintymistä sataa sanaa kohden taulukosta 14, voidaan havaita, että verbien käyttömäärissä on vaihtelua. Verbien määrä sataa sanaa kohden ei nouse, vaikka verbilekseemit lisääntyvätkin lapsen puheessa. Esimerkiksi iässä 1;11 lapsi käyttää nauhoituksista poimittuina 29 verbilekseemiä. Iässä 2;6 verbilekseemejä on jo 67 ja iässä 3;8 eri verbilekseemejä esiintyy lapsen nauhoitetussa puheessa 83. Silti iässä 1;11 esiintyy eniten verbejä sataa sanaa kohden.

	1;8 ⁶	1;9	1;10	1;11	2;0 ⁷	2;6	2;7	3;0	3;1	3;7	3;8
Verbilekseemien määrä	14	22	41	29	13	67	56	74	56	68	83
Finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot sataa sanaa kohden	22	29	39	36	40	28	40	32	23	27	30

TAULUKKO 14. Verbilekseemien määrä ja finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot sataa sanaa kohden Aadan puheessa nauhoituksista poimittuina iässä 1;8–3,8.

Puoli vuotta aiemmin iässä 3;0–3;1 Aada on alkanut käyttää *jos*-konjunktilla muodostettuja ehtolauseita. Niitä esiintyy myös iän 3;7–3;8 aineistossa (201, 202). Suurin osa tämän iän ehtolauseista toimii yhdyslauseessa etujäsenenä. Muutenkin Aadan puheessa esiintyy jo monipuolisesti erilaisia yhdyslauseita, kausaalisten (201, 202) lisäksi esimerkiksi additiivisia (203), temporaalisia (204) ja adversatiivisia (205). Yhdyslauseet eivät silti tule lapsen puheeseen samanaikaisesti, vaan lapset, myös erikieliset lapset, alkavat käyttää yhdyslauseita tietyssä järjestyksessä ja jopa samanikäisinä. Yhdyslauseiden oppimisjärjestystä määrittelee kielestä riippumaton kognitiivinen kehitys. (Lieko 1993a: 165–166.)

- (201) **Jos** tän pudottaa, ni tää ei mee likki [mene rikki], koska tää on muovia. (3;7;2)
 (202) **Jos** huijaa, ni sit voi kasvaa iso nenä. (3;8;1)
 (203) Nyt mä koitan piilottaa tän **ja** sä koitat löytää. (N3;7;1)
 (204) Mä otan **ensin** suklaan **ja sit** vasta mä laulan. (3;8;2)
 (205) Mä en lakasta [rakasta] poikii, **mut** pikkupoikii mä lakastan [rakastan], **enkä** sähkömiehii. (3;7;1)

⁶ Iässä 1;8 on tehty ainoastaan yksi nauhoitus.

⁷ Iässä 2;0 on tehty ainoastaan yksi nauhoitus. Finiittisten ja infiniittisten verbinmuotojen laskennassa sataa sanaa kohden on käytetty suhteutettua lukumäärää.

Kaikki lapsen nauhoituksissa käyttämät verbit sekä verbiesiintymien määrä iässä 3;7–3;8 löytyvät liitteistä 10 ja 11. Verbiesiintymien määrää laskettaessa on huomioitu kaikki lauseessa esiintyvät verbit omana verbilekseminään.

5.9.6 Muita huomioita lapsen puheesta

Aiempien tarkasteltujen ikäkausien tapaan Aadan kielessä esiintyy edelleen jonkin verran morfofonologista horjuvuutta. Esimerkiksi astevaihtelu tuottaa hänelle toisinaan vaikeuksia, kuten ilmauksissa *Täl on hyvä **tapata** muukkuja* [tappaa murkkuja 'muurahaisia'] (3;8;3), *Joku meinas **nappata** mun hiuksiani* (3;7;3), *Ku sade on **lakkanu**, ni sillen on vesilätäköitä paljo* (3;7;2) ja *Äiti äiti, minä löysin, mitä minä olin **hukkanu*** (3;8;2). Riionheimo (2002c: 261–263) on tehnyt samanlaisia havaintoja Alina-tyttärensä kielestä. Alinalla esiintyi myös tA-infinitiivejä, kuten *pilkota* 'pilkkoa' (3;4), *lypsätä* 'lypsää' (3;8) ja sama muoto kuin Aadallakin eli *tapata* 'tappaa' (3;10). Samoin Alinalla esiintyy vahva-asteisia infinitiivejä, kuten Aadankin käyttämä *nappata* 'napata' (2;6) ja *pelkätä* 'pelätä' (4;1), jotka pyrkivät mukautumaan yksikön 3. persoonan asteeseen. Alinan puheen tendenssinä oli myös pitkään konsonanttivartalon korvautuminen vokaalivartalolla NUT-partisiipeissa, kuten verbissä *juokkenu* 'juossut' (2;11) ja *juoksenu* 'juossut' (3;11).

Ennen neljän vuoden ikää on tyypillistä, että lapsella voi esiintyä erilaisia muotoja samoistakin verbeistä, kuten *kaatoi* ja *kaati*. Vielä neljän–viiden vuoden iässä on yleistä, että lapsi käyttää sellaisia imperfektimuotoja kuin *virkkoi* 'virkkasi' ja *tappasin* 'tapoin'. Lapsella onkin valtava tehtävä omaksuessaan suomen kielen monimuotoista morfofonologiaa. Suurin osa morfofonologisesta vaihtelusta on kuitenkin kehittynyt ja vakiintunut 2–4 vuoden iässä, vaikka poikkeaviakin muotoja esiintyy vielä yli viisivuotiaalla lapsella. (Brown 2004: 110–124.)

Aada myös muodostaa edelleen satunnaisesti uudissanoja. Aada käyttää iässä 3;7–3;8 esimerkiksi sellaisia uudissanoja kuin *soudin* 'airo', *niistopaplu* [niistopapru, niistopaperi] 'nenäliina', *koovike* [korvike] 'korvanappi', *kuukautinen* 'ikä lasketaan kuukausissa', *tukittaa* 'tukkia, olla edessä, estää näkyvyys', *kakkuilla* 'tehdä kakkua' ja *vesiväreillä* 'maalata vesiväreillä'. Lapsenkielisiä sanoja edustavat esimerkiksi sanat *pupu* ja *kätönen* 'käsi'. Lounaismurteista kielenkäyttöä ilmenee myös jonkin verran

Aadan puheessa, kuten lauseessa *Iskä, laitas noihinki palloihi lissää iimaa* [lisää ilmaa]. Ilmauksessa konsonantti *s* on kahdentunut sanassa *lisää*. Toisinaan Aadalla voi myös ilmetä aikuiskielen näkökulmasta virheellisiä sananvalintoja, kuten ilmauksessa *Miks sä oot huolellinen Aleksista?* (3;7;3). Kontekstin perusteella on pääteltävissä, että Aada tarkoittaa kysymyksellään, miksi äiti on huolissaan Aleksista, mutta *huolissaan*-sanan sijasta hän käyttääkin sanaa *huolellinen*.

Sanastoon vaikuttaa luonnollisesti lapsen elinympäristö. Aadalla esimerkiksi esiintyy puheessaan vauvoihin ja rakentamiseen liittyvää sanastoa, koska Aadalle on syntynyt pikkuveli hänen ollessa kolmevuotias ja perhe on rakentanut omakotitaloa siitä lähtien, kun Aada on ollut noin 1,5-vuotias. Lisäksi pikkuveljen syntymä ja muutto uuteen kotiin ajoittuivat lähes samaan aikaan. Molemmat asiat ovat lapselle, kuten tietysti koko perheelle, merkittäviä ja lapsi myös käsittelee niitä paljon puheessaan. Rakentamiseen liittyvää sanastoa kuvastavat esimerkiksi ilmaukset *Siin oli kova työ, ku meidän talo lakennettiin* [rakennettiin] (3;8;3) ja *Se on vaan villotettu, ei muuta* (3;7;2). Vauvoihin ja niiden hoitamiseen liittyvää sanastoa Aada kuvailee esimerkiksi ilmauksilla *Aleksi on hyvä syömään tisua* (3;7;1) ja *Se on hauskaa puuhaa, ku hoitaa vauvoja, mut nukuttaminen on vähä tyysää* [tylsää] (3;7;1).

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu yhden lapsen kielenkehitystä kahden vuoden ajalta iässä 1;8–3;8. Tutkimusaineisto on koottu nauhoitus- ja päiväkirjamenetelmällä. Työn tavoitteena on ollut selvittää, miten lapsen käyttämät verbit ja lauserakenteet kehittyvät. Työssä on tarkasteltu verbinmuotojen kehittymistä persoonien, modusten, tempusten ja infinitiivien osalta sekä kartoitettu verbilekseemien jakautumista semanttis-syntaktisesti. Työn tarkoituksena on ollut myös selvittää, millaisista lauserakenteista lapsen puheen tuotokset muodostuvat ja miten verbiesiintymien monipuolistuminen vaikuttaa lauserakenteeseen. Lisäksi työssä on pyritty nostamaan esiin joitakin jokaiselle tarkasteltavalle ikäkaudelle tyypillisiä kielen piirteitä, kuten murteellisuutta, puhekielisyyksiä ja lapsenkielisiä sanoja. Tutkielma sisältää paljon esimerkkejä lapsen puheesta. Esimerkkien avulla on pyritty havainnollistamaan lapsen kielenkehityksen monimuotoisuutta.

Tutkimukseni on tuonut esiin lapsen käyttämiä verbinmuotoja ja verbilekseemien semanttis-syntaktista esiintymistä lapsen puheessa. Verbejä analysoimalla olen myös tutkinut lapsen lauserakenteen kehittymistä. Tuloksista voidaan havaita, että lapsen kieli on tarkasteltavana ajanjaksona iässä 1;8–3;8 kehittynyt huomattavasti. Niin lapsen sanasto sekä verbien että muiden sanojen osalta, verbinmuodot kuin lauserakenteetkin ovat monipuolistuneet. Tarkastelen seuraavaksi tutkimushypoteesejani, arvioin tekemääni tutkimusta sekä pohdin jatkotutkimusmahdollisuuksia.

Oletin, että tutkimuksen alkaessa iässä 1;8 lapsi käyttää niin persoonien, modusten kuin tempustenkin osalta ainoastaan yhtä tai korkeintaan kahta muotoa. Tutkimuksen edetessä verbinmuodot monipuolistuvat ja tutkimuksen lopussa iässä 3;8 lapsella on käytössään kaikki tai lähes kaikki muodot. Hypoteesini oli, että yksikön 3. persoona on hallitseva persoonamuoto lapsen puheessa. Moduksista arvioin lapsen käyttävän tutkimuksen alkaessa eniten imperatiivia ja myöhemmin indikatiivia. Preesensin oletin olevan koko tarkastellun ikäkauden ajan hallitsevin tempus.

Hypoteesini yksikön 3. persoonan hallitsevuudesta osoittautui oikeaksi. Iässä 1;8 lapsi käytti lähes pelkästään yksikön 3. persoonan muotoja, vaikka imperatiivi-ilmauksissa myös yksikön 2. persoona oli käytössä. Yksikön 3. persoonaa lapsi käytti myös viitatessaan itseensä. Iästä 2;6 alkaen tällaista yksikön 3. persoonan käyttöä ei ollut enää

havaittavissa, vaan lapsi viittasi itseensä yksikön 1. persoonan persoonapronominilla ja verbinmuodolla. Passiivista on ensimmäisiä esiintymiä iässä 1;9, vaikka lapsi käyttääkin passiivia koko tutkittavan ikäjakson 1;9–3;8 ajan suurimmaksi osaksi imperatiivin funktiossa. Iässä 1;10 lapsen persoonamuotojen valikoima monipuolistui, kun mukaan tuli yksikön 1. persoona, joka edustui niin persoonapronominina kuin yksikön 1. persoonan verbin persoonapäätteenäkin. Monikkomuodoista lapsi käytti ensimmäisen kerran monikon 1. ja 3. persoonan verbinmuotoja iässä 2;6–2;7. Iästä 3;0–3;1 lapsen puheessa alkoi esiintyä myös monikon 2. persoonan käyttöä. Toisaalta puhekielessä on muutenkin tyypillistä korvata esimerkiksi monikon 1. persoona passiivilla tai monikon 3. persoona yksikön 3. persoonan verbinmuodolla. Näin ollen on odotuksenmukaista, että lapsikin käyttää vastaavanlaisia ilmaisuja puheessaan. Iässä 3;0 lapsi on kuitenkin omaksunut kaikki suomen kielen persoonamuodot, vaikka niiden käyttöaste vaihtelee.

Oletukseni, että imperatiivi olisi aluksi hallitsevin modus, osoittautui vääräksi. Indikatiivi oli lapsen eniten käyttämä modus koko tutkittavan ikäjakson ajan, vaikka imperatiiviakin puheessa esiintyi iästä 1;8 alkaen. Itse asiassa lapsi on käyttänyt imperatiivia *anna* jo iässä 1;0. Iästä 2;6 alkaen lapsi alkoi käyttää myös konditionaalia. Moduksia lapsi käytti monipuolisesti eri tehtäviin. Esimerkiksi imperatiivilla lapsi esitti niin käskyjä, pyyntöjä kuin toivomuksiakin. Konditionaalia lapsi käytti muun muassa leikinsuunnittelussa ja kohteliaissa kysymyksissä. Indikatiivin yleisyys lapsen puheessa on luonnollista, koska se on moduksena hyvin monikäyttöinen. Iässä 2;6 lapsi käytti kaikkia muita moduksia paitsi potentiaalia. Potentiaalinen puuttuminen selittyy sen käytön harvinaisuudella, koska potentiaalia esiintyy harvoin myös aikuisten kielenkäytössä. Toisaalta alueellinen variaatio voi vaikuttaa lapsen kielen omaksumiseen, sillä esimerkiksi juuri potentiaalinen käyttö esiintyy itäsuomalaisessa puheessa.

Hypoteesini mukaisesti preesens oli koko tarkastellun ikäkauden ajan hallitsevin tempus. Suomenkielisten lasten ensimmäiset verbinmuodot ovat yleensä yksikön 3. persoonan preesens ja yksikön 2. persoonan imperatiivi. Informanttini kielenkehitys näyttääkin monelta osin kulkevan tyypillisiä kehityspolkuja pitkin. Preesensin rinnalla esiintyi jo iästä 1;8 alkaen silti myös imperfektimuotoja. Tarkastellun ikäjakson alusta lähtien lapsen puheessa oli viitteitä myös perfektin käytöstä, aluksi tosin ilman *olla*-verbiä. Iästä 2;6 alkaen lapsen puheessa esiintyi aikuiskielen mukaisia perfektejä. Iässä 3;8 lapsi käytti jo kaikkia tempuksia.

Toinen hypoteesini oli, että infinitiivejä ei lapsen puheessa aluksi esiinny lainkaan. Infinitiivistä oli kuitenkin ensimmäinen esiintymä lapsen puheessa jo iässä 1;9. Iästä 1;10 alkaen lapsi käytti useampia A- ja MA-infinitiivejä. Iän myötä infinitiivien käyttö monipuolistui. Lapsi esimerkiksi yhdisti infinitiivejä eri moduksiin ja tempuksiin. Lapsi saattoi käyttää samassa lauseessa myös useampia infinitiivejä.

Lisäksi uskoin lapsen käyttämien verbilekseemien kuvaavan aluksi pelkästään konkreettista toimintaa, enkä oletanut puheessa esiintyvän vielä mentaalisia verbejä. Tämäkin hypoteesi osoittautui virheelliseksi, sillä tutkittavan ajanjakson alusta asti lapsen puheessa esiintyi niin konkreettisia verbejä (*mennä*), mentaalisia verbejä (*tykätä*) kuin sekundaariverbejäkin (*voida*). Konkreettisia verbejä esiintyi silti muita verbejä enemmän lapsen puheessa. Tämäkin on luonnollista, koska myös aikuisten puheen verbilekseemeistä enemmistö on konkreettisia verbejä. Lisäksi informanttini käyttämät verbit kuvastavat yleisiä suomen kielen verbejä. Suomen kielen yleisimmät verbit *olla* ja kieltoverbi *ei* olivat iästä 1;10 alkaen myös informanttini eniten käyttämiä verbejä. Esimerkiksi verbit *mennä*, *tulla*, *voida*, *haluta* ja *puhua* olivat myös lapsen runsaasti käyttämiä verbejä. Näissäkin verbeissä edustuivat niin konkreettiset verbit, mentaaliset verbit kuin sekundaariverbitkin.

Hypoteesini mukaisesti lapsen lauserakenteet monipuolistuivat sanaston ja erilaisten verbilekseemien ja verbinmuotojen lisääntyessä. Lauserakenteiden monipuolistuminen näkyikin tutkimusaineistossa hyvin, kun lapsen kielenkehitystä esimerkiksi iässä 1;8–2;0 tarkasteltiin kuukausi kuukaudelta. Joka kuukausi lapsen sanasto oli laajentunut, mukaan oli tullut uusia ilmauksia, ja lapsi yhdisteli sanoja ja lauseita entistä monipuolisemmin. Iässä 1;8 lapsen lauseet olivat vielä hyvin lyhyitä, ja niissä ei esiintynyt välttämättä lainkaan verbiä. Iässä 2;0 lapsi käytti jo sujuvasti erilaisia verbejä. Verbien lisäksi lauseissa esiintyi subjekteja, objekteja, predikatiiveja ja adverbiaalimääritteitä. Iän myötä lapsen lauserakenteet kehittyivät entisestään. Iästä 2;6 alkaen esimerkiksi yhdyslauseiden käyttö lisääntyi, vaikka yhdyslauseita olikin esiintynyt jonkin verran lapsen puheessa jo tutkittavan ajanjakson alusta asti. Esimerkiksi konjunktoiden käyttö monipuolistui huomattavasti iässä 2;6–2;7 verrattuna puolen vuoden takaiseen ikään 2;0. Verbin vaatimien pakollisten täydennysten lisäksi lapsen lauseissa esiintyi paljon myös vapaita määritteitä. Toisaalta puhekielelle tyypillisesti lapsen lauseissa ei ollut aina lainkaan verbiä, ja ilmaukset saattoivat koostua esimerkiksi vain yhdestä sanasta.

Lisäksi tarkastelin jokaisena ikä kautena joitakin kyseiselle iälle tyypillisiä muita kielen piirteitä, kuten lapsenkielisiä sanoja ja murteellisuutta. Monet tällaiset piirteet toistuivat kaikkina tutkittavina ajanjaksoina. Lapsi esimerkiksi käytti lapsenkielisiä sanoja, kuten *pisu*, *syllky*, *tisu* ja *höpö*. Murteellisia ilmaisuja esiintyi myös lapsen puheessa kaikkina tutkittavina ajanjaksoina. Lisäksi lapsen puheessa esiintyi jonkin verran erilaisia uudissanoja eri ikäkausina, kuten *leposet* 'nokoset', *soudin* 'airo' ja *tukittaa* 'tukkia, olla tiellä, estää näkyvyys'. Lapsenkielelle tyypillisesti informanttini myös helpotti sanojen ääntämystä koko tutkimusjakson ajan sekä kehitti omia, aikuiskielen näkökulmasta virheellisiä analogiamuotoja.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että informanttini käyttämät verbit ja lauserakenteet kuvastavat ikäkaudelle tyypillistä kehitystä. Joiltakin osin tulokset antavat viitteitä jopa keskimääräistä nopeammasta kielenkehityksestä (vrt. Toivainen 1980). Lapset alkavat yleensä yhdistää kaksi sanaa lauseeksi noin 18–24 kuukauden ikäisenä. 2–3-vuotiaille on ominaista esimerkiksi preesens- ja imperfektimuotojen käyttö, imperatiivin ja kieltomuotojen esiintyminen puheessa ja verbien taivuttaminen eri persoonissa. Kaksivuotiaat käyttävät verbejä erityisesti toiminnan ilmaisemiseen, mutta tunteita ilmaiseviakin verbejä osataan puheesta tunnistaa. Kolmevuotiaan lapsen lauserakenteet ovat jo monipuolisia. Lapsi osaa tuolloin käyttää esimerkiksi käsky-, kiello- ja kysymyslauseita, apuverbejä, erilaisia taivutusmuotoja sekä kysymys- ja kieltosanoja (ks. luku 2.5).

Tutkimukseni aineistoa voidaan pitää monipuolisena, koska tutkittavan lapsen äitinä olen pystynyt tallentamaan lapsen puhetta säännöllisesti kaikkina lapsen valveillaoloaikoina. Kerätty aineisto olisi voinut olla hyvinkin erilaista, jos sitä olisi merkitty muistiin ja nauhoitettu esimerkiksi kerran viikossa tietynä ajankohtana. Lisäksi vieraan ihmisen läsnäolo nauhoitustilanteessa olisi voinut lisätä lapsen kokemaa jännitystä ja vääristää lapsen puheesta saatavaa kuvaa. Nytkin lapsi koki toisinaan nauhoitustilanteet hieman jännittäviksi, vaikka nauhoitukset tehtiin aina kotona tutussa ympäristössä.

Tämän tutkimuksen puutteena on kuitenkin se, että kielenkehitystä on tarkasteltu jaksoittain. Näin ollen tietyn kielen piirteen tarkkaa ilmaantumisaikojako ei pystytä määrittelemään. Esimerkiksi iässä 2;0 lapsi ei vielä käyttänyt konditionaalia. Konditionaalista on ensimmäinen muistiin merkitty esiintymä iässä 2;6. Olisikin

hyödyllistä tietää, onko konditionaali ilmaantunut lapsen puheeseen todella iässä 2;6 ensimmäisen kerran vai ovatko ensimmäiset esiintymät konditionaalista jo esimerkiksi iässä 2;1. Nämä mahdolliset aiemmat esiintymät ovat jääneet aineiston ulkopuolelle aineiston keruutavasta johtuen.

Lapselle läheisenä ihmisenä olen pystynyt muodostamaan hyvän kokonaiskuvan informanttini kielenkehityksestä, koska olen seurannut kehitystä lapsen syntymästä saakka. Lisäksi materiaalia on kerätty valikoimatta, jolloin aineistoa on kertynyt monipuolisesti kielen eri osa-alueilta. Erityisesti ensimmäisen tutkittavan ajanjakson, iän 1;8–2;0 aikana, ilmausten tulkintaa myös helpotti se, että tunnen lapsen ja hänen käyttämänsä ilmaukset niin hyvin. Toisaalta tällainen tutkimus edellyttää aina tutkijan tulkintaa, mikä voi vaikuttaa myös tulosten luotettavuuteen. Tutkimuksen puutteena on kerätyn aineiston vähäinen osuus suhteessa kaikkeen lapsen tuottamaan puheeseen, koska kaikkia lapsen puheen tuotoksia ei ole ollut mahdollista merkitä muistiin. Ongelmana on myös, että merkintöjen ja nauhoitusten määrät vaihtelevat kuukausittain. Näin ollen esimerkiksi verbien esiintymismäärät eri kuukausina eivät ole suoraan verrannollisia. Aineistosta saatuja tuloksia voidaankin pitää ainoastaan suuntaa antavina, eikä niistä voida tehdä yleistyksiä lapsenkielen kehityksestä. Samaa analyysimenetelmää pitäisi hyödyntää useammalla lapsella, jotta tuloksista voitaisiin tehdä laajempia päätelmiä. Uskon tutkimuksen silti tuoneen esiin arvokasta tietoa yhden lapsen kielenkehityksestä erityisesti verbien osalta.

Tämä tutkimus kartoitti lapsen kielenkehitystä kahden vuoden ajalta. Tutkimustuloksista voidaan havaita, että kehitys oli nopeaa ja sitä tapahtui toisinaan paljon jo muutamassa kuukaudessa. Toisaalta jotkin kielen piirteet, jotka aiheuttivat ongelmia lapsen kielenkäytössä jo tutkittavan ikäjakson alussa iässä 1;8, kuten astevaihtelu, aiheuttivat niitä myös tutkittavan ikäkauden lopussa iässä 3;8. Joissakin kielen piirteissä näytti myös olevan kiivaampia kehityskausia. Esimerkiksi iästä 2;6 alkaen lapsen yhdyslauseet alkoivat huomattavasti lisääntyä ja monipuolistua, vaikka niitä oli esiintynyt jossain määrin jo tutkimusjakson alusta alkaen iässä 1;8. Yhdyslauseiden kehitys antaisikin runsaasti aihetta jatkotutkimukselle. Tässä tutkimuksessa olen ainoastaan sivunnut yhdyslauseita, mutta niiden tarkempi tarkastelu lisäisi ymmärrystä lapsen kielijärjestelmän ja kielitajun kehittymisestä.

Verbien tarkempi semanttis-syntaktinen luokittelu ja lauserakenteen syvällisempi analyysi lisääisivät myös tietämystä lapsen kielenkehityksestä. Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia murteen vaikutusta lapsen kielen omaksumiseen. Esimerkiksi niin sanottu *s*-imperfekti (*tippus*, *nukkus*) pyrki informantillani levittäytymään yli aikuiskielisen alansa. Tähän uskon vaikuttaneen niin muiden imperfektityyppien kuin lapsen paljon kuuleman lounaismurteenkin. Lapsenkieltä tutkittaessa olisikin tärkeää tarkastella lapsen lähiympäristön kielimuotoa ja alueellista variaatiota, jotka myös vaikuttavat lapsen kielen omaksumiseen.

Koska tämä tutkimus on tapaustutkimus yhden lapsen kielenkehityksestä, olisi mielenkiintoista vertailla lapsen sisaruksen tai muiden samanikäisten lasten kielellistä kehitystä samoina ikäkausina. Jatkotutkimuksen kannalta olisi hyödyllistä tutkia myös sitä, miten informanttini kielenkehitys verbien ja lauserakenteiden osalta tulevaisuudessa jatkuu. Millaiseksi lapsen kieli on kehittynyt esimerkiksi kouluiän alkaessa ja millainen vaikutus nyt tarkastellulla ikäkaudella (1;8–3;8) on lukutaitoon?

Tämän tutkielman tavoitteena on ollut havainnollistaa yhden lapsen kielessä tapahtuvaa huomattavaa kehitystä kahden vuoden tarkastelujakson aikana. Tutkimuksen alkaessa iässä 1;8 lapsen lauseet olivat yleensä lyhyitä, usein yksisanaisiakin ilmauksia. Tutkimuksen edetessä lapsen kieli kehittyi toisinaan jopa kahden kuukauden aikana paljon, vaikka toisaalta jotkin vaikeuksia tuottavat kielen piirteet myös toistuivat koko tutkimuksen ajan. Tutkittavan lapsen äitinä olen luonnollisesti muutenkin kiinnostunut lapseni kehityksestä. Silti tämä tutkimus avasi omiakin silmiäni kielenkehityksen monimuotoisuudelle ja sai tarkastelemaan lapsen kielitajun ja -taidon kehitystä useista eri näkökulmista. Kieli heijastelee myös lapsen tapaa hahmottaa maailmaa. Kielen tutkiminen avaakin mielenkiintoisia ovia lapsen mieleen.

AINESLÄHTEET

Päiväkirjamerkinnot lapsen puheesta iässä 1;8–2;0, 2;6–2;7, 3;0–3;1 ja 3;7–3;8. Kirjoittajan hallussa.

N = Nauhoitukset lapsen puheesta iässä 1;8–2;0, 2;6–2;7, 3;0–3;1 ja 3;7–3;8. Kirjoittajan hallussa.

LÄHTEET

Alho, Irja – Kauppinen, Anneli 2008: *Käyttökielioppi*. SKS, Helsinki.

Antola, Minna. *Palokääki huutaa tontilla. Verbit ja lauserakenteen monipuolistuminen lapsella iässä 1;8–2;0*. Kandidaatintutkielma. Turun yliopisto, suomen kieli.

Brown, Anneli 2004: Morfofonologinen kehitys. *Mistä on pienten sanat tehty*, s. 110–124. Toim. Sari Kunnari ja Tuula Savinainen-Makkonen. WSOY, Helsinki.

Dressler, Wolfgang U. – Karpf, AnneMarie 1995: The Theoretical Relevance of Pre- and Protomorphology in Language Acquisition. *Yearbook of Morphology 1994*, s. 99–122. Dordrecht, Kluwer.

Forsberg, Hannele 1998: *Suomen murteiden potentiaali. Muoto ja merkitys*. SKST 720. SKS, Helsinki.

Herlin, Ilona 2012: Miksi alkaa tekemään? *Verbit ja konstruktiot*, s. 143–174. Toim. Ilona Herlin ja Lari Kotilainen. SKS, Helsinki.

Iivonen, Antti 1993: Paradigmaattisia ja syntagmaattisia näkökohtia lapsen foneettis-fonologisessa kehityksessä. *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys*, s. 34–77. Toim. Antti Iivonen, Anneli Lieko ja Pirjo Korpilahti. SKST 583. SKS, Helsinki.

——— 1996: Syntagmaattisen kompleksisuuden lisääntyminen lapsen fonologiassa. *Suomalaiskielten omaksumista tutkimassa*, s. 69–85. Toim. Kirsti Toivainen. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 53. Turun yliopisto, Turku.

ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja-Riitta – Alho, Irja 2010: *Iso suomen kielioppi*. 4. painos. SKS, Helsinki.

Itkonen, Terho 1977a: *Lapsen kielenoppiminen*. Opuscula instituti linguae fennicae 58. Universitas Helsingiensis.

——— 1977b: Huomioita lapsen äänteistön kehityksestä. *Virittäjä* 81, s. 279–308.

Jakobson, Roman 1968: *Child language, aphasia and language universals*. Janun Linguarum series minor 72. Mouton, The Hague. Alkuperäinen, saksankielinen teos: *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze*, Uppsala 1941.

Journal of Child Language. Aikakausjulkaisu. Cambridge University Press, Cambridge.

- Karjalainen, Merja 1992: Lapsellisia sanoja. *Acquisition of Language – Acquisition of Culture. Kielen ja kulttuurin omaksuminen*. AFinLA Yearbook 1992, AFinLa:n vuosikirja 1992, s. 115–130. Toim. Heikki Nyysönen ja Leena Kuure. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja.
- Karmiloff-Smith, Annette 1992: *Beyond Modularity: A Developmental Perspective on Cognitive Science*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Karpp, Annemarie 1990: *Selbstorganisationsprozesse in der sprachlichen Ontogenese: Erst- und Fremdsprache(n)*. Tübinger Beiträge zur Linguistik 352. Günter Narr Verlag, Tübingen.
- Kauppinen, Anneli 1998: *Puhekuviot, tilanteen ja rakenteen liitto. Tutkimus kielen omaksumisesta ja suomen konditionaalista*. SKST 713. SKS, Helsinki.
- Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. Opetusministeriö. Edita, Helsinki 1996.
- Koppinen, Marja-Leena – Lyytinen, Paula – Rasku-Puttonen, Helena 1989: *Lapsen kieli ja vuorovaikutustaidot*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Kunnari, Sari – Savinainen-Makkonen, Tuula 2004a: Ensisanojen kausi. Sanaston kehitys. *Mistä on pienten sanat tehty*, s. 54–55. Toim. Sari Kunnari ja Tuula Savinainen-Makkonen. WSOY, Helsinki.
- 2004b: Näkökulmia äänteelliseen kehitykseen. *Mistä on pienten sanat tehty*, s. 68–74.
- 2004c: Varhainen ääntely ja jokeltelu. *Mistä on pienten sanat tehty*, s. 57–62.
- Kunnari, Sari – Savinainen-Makkonen, Tuula 2012: Äänteellinen kehitys ja sen kaudet. *Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys*, s. 65–67. Toim. Sari Kunnari ja Tuula Savinainen-Makkonen. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Laalo, Klaus 1994: Kaksitavuvaihe lapsen kielen kehityksessä. *Virittäjä* 98, s. 430–448.
- 1995: Skeemakongruenssi. Morfologisten skeemojen kongruenssia lapsenkielessä. *Virittäjä* 99, s. 153–172.
- 1997: Alkukatsaus lapsenkielen esi- ja varhaismorfologiaan. Lyhyen ja pitkän loppuvokaalin sekä vartalonvaihteluiden ikonisuutta. *Virittäjä* 101, s. 186–207.
- 1998: Välikatsaus lapsenkielen varhaismorfologiaan. *Virittäjä* 102, s. 361–385.
- 1999: Ensisanoista ja esimorfologiasta varhaismorfologiaan. Lapsen sijajärjestelmän ja verbintaivutuksen alkuvaiheita. *Virittäjä* 103, s. 354–377.
- 2011: *Lapsen varhaiskielioppi ja miniparadigmat*. SKST 1309, Tiede. SKS, Helsinki.
- Laalo, Klaus – Kunnari, Sari 2004: Hoivakieli. *Mistä on pienten sanat tehty*, s. 88–98. Toim. Sari Kunnari ja Tuula Savinainen-Makkonen. WSOY, Helsinki.

Leiwo, Matti 1989: *Lapsen kielen kehitys*. 3. painos. Yliopistopaino, Helsinki.

Lieko, Anneli 1992: *The development of complex sentences. A case study of Finnish*. Studia Fennica Linguistica 3. SKS, Helsinki.

—— 1993a: Lapsen kielen lauseyhdistykset. *Lapsen normaali ja poikkeava kielen kehitys*, s. 165–187. Toim. Antti Iivonen, Anneli Lieko ja Pirjo Korpilahti. SKST 583. SKS, Helsinki.

—— 1993b: Lapsen kielen tutkimusmetodeista. *Virittäjä* 97, s. 537–545.

—— 1994: Lapsen kielen morfofonologiaa: indikatiivin imperfektin muodostus. *Suomen logopedis-foniatriinen aikakauslehti* 14:4, s. 81–89.

Lyytinen, Paula 1985: *Lasten vastauksia ohjaavista tekijöistä taivutusmuotojen tuottamistestissä*. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 278. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

—— 1988: *Suomen kielen taivutusmuotojen hallinta 2–9 -vuotiailla. Katsaus psykologiseen tutkimukseen*. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 297. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

—— 2003: Kielen kehityksen varhaisvaiheet. *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*, s. 48–68. Toim. Tiina Siiskonen, Tuija Aro, Timo Ahonen ja Ritva Ketonen. PS-Kustannus, Jyväskylä.

Lyytinen, Paula – Poikkeus, Anna-Maija – Leiwo, Matti – Ahonen, Timo – Lyytinen, Heikki 1996: Kielen kehityksen jatkuvuus ja sen arviointi kahden ensimmäisen ikävuoden aikana. *Lapsi ja tutkimus*. Toim. Paula Lyytinen ja Heikki Lyytinen. Lapsitutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.

Marchan, Virginia – Bates, Elisabeth 1994: Continuity in lexical and morphological development: a test of the critical mass hypothesis. *Journal of Child Language* 21, s. 339–366.

Mäkinen, Marita 2002: *Puheen palat ja sanan salat esiopetuksessa. Fonologisen tietoisuuden yhteys alkavaan lukutaitoon*. Acta Universitatis Tamperensis 902. Tampereen yliopisto, Tampere.

Neuvolakortti. Kirjoittajan hallussa.

Niemelä, Jenny 2010: *Kukin tavallaan, jokainen vuorollaan. Kahden sisaruksen kielenkehitys ja keskinäinen kommunikaatio*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, suomen kieli.

Niemi, Jussi – Niemi, Sinikka 1985: Suomenkielisen lapsen morfosyntaksin ja sanaston kehityksestä: tapaustutkimus. *Virittäjä* 89, s. 152–172.

Nieminen, Lea 2007: *A complex case: A morphosyntactic approach to complexity in early child language*. Jyväskylä studies in humanities 72. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Niiranen, Leena 2008: *Effects of Learning Contexts on Knowledge of Verbs. Lexical and Inflectional Knowledge of Verbs among Pupils Learning Finnish in Northern Norway*. Faculty of Humanities, Department of Language and Linguistics. University of Tromsø, Tromsø.

Oller, D. Kimbrough 2000: *The emergence of the speech capacity*. Mahwah, NJ. Lawrence Erlbaum Associates.

Overregularization in Language Acquisition. Edited by Gary F. Marcus, Steven Pinker, Micael Ullman, Michelle Hollander, John T. Rosen ja Fei Zu. Monographs of the Society for Research in Child Development 57:4, 1992.

Pajunen, Anneli 1999: *Suomen verbirektiosta*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 1. Turun yliopisto, Turku.

——— 2001: *Argumenttirakenne. Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. SKS, Helsinki.

Rapola, Martti 1990: *Johdatus suomen murteisiin*. 4. painos. SKS, Helsinki.

Riionheimo, Helka 2002a: Taivutusta yli sanaluokkarajojen. Itäsuomalaisen lapsen varhaisen taivutuskeinon lingvististä analyysia. *Virittäjä* 106, s. 58–84.

——— 2002b: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: nominintaivutus. *Virittäjä* 106, s. 104–113.

——— 2002c: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: verbintaivutus. *Virittäjä* 106, s. 259–270.

——— 2002d: Havaintoja itäsuomalaisen lapsen morfologisista poikkeamista: uudisjohdokset. *Virittäjä* 106, s. 432–443.

Räsänen, Alpo 1975: Havaintoja lastenkielestä. *Virittäjä* 79, 251–266.

Saukkonen, Pauli – Haipus, Marjatta – Niemikorpi, Antero – Sulkala, Helena 1979: *Suomen kielen taajuussanasto*. WSOY, Porvoo.

Savinainen-Makkonen, Tuula – Kunnari, Sari 2004a: Fonologisen viimeistelyn kausi. *Mistä on pienten sanat tehty*, s. 110. Toim. Sari Kunnari ja Tuula Savinainen-Makkonen. WSOY, Helsinki.

——— 2004b: Vuorovaikutus äänteellisen kehityksen edellytyksenä. *Mistä on pienten sanat tehty*, s. 48–52.

——— 2004c: Systemaattisen kauden rajoitukset ja fonologiset prosessit. *Mistä on pienten sanat tehty*, s. 99–109.

Siiroinen, Mari 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa. Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. SKST 844. SKS, Helsinki.

Sivonen, Jari 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. SKST 1017. SKS, Helsinki.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia

Toivainen, Jorma 1961: Lastenkieli ja äidinkieli. *Virittäjä* 65, s. 305–310.

— 1976: Lapsenkielen tutkimushanke 1970–1976. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 6. Oulun yliopisto, Oulu.

— 1980: *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years*. SKST 359. SKS, Helsinki.

— 1990: *Acquisition of Finnish as a First Language: General and Particular Themes*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 35. Turun yliopisto, Turku.

— 1993: Lapsi ja lauseoppi. *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993*, s. 349–358. Toim. Sirkka Saarinen, Jorma Luutonen ja Eeva Herrala. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42. Turun yliopisto, Turku.

— 1999: Äidinkielen omaksuminen. *Kielenoppimisen kysymyksiä*, s. 129–155. Toim. Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Toivainen, Kirsti 1996: Kielenomaksun tutkimisen historiaa. *Suomalaiskielten omaksumista tutkimassa*. Toim. Kirsti Toivainen. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 53. Turun yliopisto, Turku.

Tomasello, Michael 1992: *First verbs: A case study of early grammatical development*. Cambridge University Press, Cambridge.

— 2000: Acquiring syntax is not what you think. *Speech and language impairments in children: Causes, characteristics, intervention and outcome*. Edited by Dorothy V.M. Bishop and Laurence B. Leonard. Psychology Press. Hove and New York.

— 2003: *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Torvelainen, Päivi 2007a: *Kaksivuotiaiden lasten fonologisen kehityksen variaatio. Puheen ymmärrettävyyden sekä sananmuotojen tavoittelun ja tuottamisen tarkastelu*. Jyväskylä Studies in Humanities 73. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

— 2007b: Kaksivuotiaiden lasten fonologisen kehityksen variaatio. *Virittäjä* 4/2007, s. 1–7. Verkkoliite.

Turunen, Pirjo 2003: *Production of Word Structures. A Constraint-based Study of 2;6 Year Old Finnish Children at-risk for Dyslexia and Their Controls*. Jyväskylä studies in Languages 54. University of Jyväskylä, Jyväskylä.

Vihman, Marilyn May 1981: Phonology and the development of the lexicon: evidence from children's errors. *Journal of Child Language* 8, s. 239–264.

Virittäjä. Kotikielen seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki.

Visapää, Laura 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. SKST 1181, Tiede. SKS, Helsinki.

VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja-Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS, Helsinki. Ison suomen kieliopin verkkoversio, viitattu 15.3.2012, 11.12.2013 ja 9.1.2014. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7

Wilson, Stephen 2003: Lexically specific constructions in the acquisition of inflection in English. *Journal of Child Language* 30, s. 75–115.

LIITE 1. Lapsen iässä 1;8 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksesta poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	istua	itti, istu	2
2	itkeä	ikkee	1
3	kaatua	kaatus, kaataa	3
4	katsoa	tatos	2
5	kieltoverbi ei	ei	3
6	laittaa	aittaa	1
7	maalata	maalas	2
8	mennä	minee, enee	2
9	olla	(ei) oo	1
10	pelätä	peekää	3
11	piirtää	piittää	1
12	pyöriä	pyöii	2
13	tulla	tulee	2
14	voida	(ei) voi	1
		Esiintymien määrä yhteensä	26

LIITE 2. Lapsen iässä 1;9 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	antaa	anna	4
2	auttaa	auta, auttaa	3
3	haluta	(ei) halua, hauaa	7
4	istua	istuu	3
5	itkeä	ikkee	2
6	kaataa	kaataa, kaada	3
7	katsoa	kattoo, tato	2
8	kieltoverbi ei	ei	8
9	lukea	ukee	1
10	maalata	maalas	5
11	mennä	menee, mennää	2
12	näkyä	äky	1
13	olla	o, on	4
14	paistua	aistuu, paistuu	3
15	pakata	pakkaa	1
16	pelätä	peekää	2
17	piirtää	piitää, (ei) piilläkkää, pitää	5
18	pitää	pitää	1
19	pukea	pukee	2
20	tulla	tulee, (ei) tule	2
21	varoa	valo	1
22	ylettyä	(ei) yllä	1
		Esiintymien määrä yhteensä	63

LIITE 3. Lapsen iässä 1;10 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	ajaa	ajan	5
2	antaa	anna, annan	3
3	haluta	hauu, haluu, (ei) haluu	3
4	heiluttaa	eiluttaa	1
5	hävitä	hävis	1
6	istua	istu, istuu, istun	5
7	kaatua	kaatus, kaatu, kaatuu	4
8	katsoa	attoo, kattomaa, kato, attomaa, attoon, tato	11
9	keinua	keinuu	1
10	kieltoverbi ei	ei, älä	33
11	korjata	kojjaa	1
12	laittaa	aita, aitan, laittaa, laita	6
13	lähteä	ähti	1
14	maata	akaa	1
15	mahtua	(ei) maatoo, mahtu, pahtu, (ei) mahtu	5
16	maksaa	(ei) massa, (ei) passa	3
17	mennä	mennää, menee, meni, (ei) mennä, menipäs, menen	10
18	nukkua	nukkuu	1
19	näkyä	(ei) näkyy, äkyy	6
20	olla	on, (ei) oo, oli, olla, ollaa	13
21	ottaa	tottaa	7
22	painaa	painaa	2
23	peruuttaa	peluutan	3
24	pestä	pestää	4
25	piirtää	piittää, piitäny, pöötäny, piitämää	13
26	pistää 'laittaa'	pistää	2
27	pitää	pitää	1
28	päästä	pääse, (ei) pääse	2
29	ratsastaa	astastaan, lastastaa, astastaa	3
30	rikkoa	likkoo	1
31	saada	(ei) saa	9
32	seisoa	seison, seisoo	3
33	siivota	siivoo	1
34	syödä	(ei) syä	1
35	tiputtaa	iputan	1
36	tulla	tuli, tulee, tule	9
37	tunkea	tunkesi	1
38	tykätä	ykkää, (ei) tykkää, (ei) dykkää	5
39	työntää	tyäntää, työntää	4
40	viedä	vien	2
41	voida	voi	1
		Esiintymien määrä yhteensä	189

LIITE 4. Lapsen iässä 1;11 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	antaa	anna	1
2	auttaa	auta	7
3	avata	avaa	1
4	istua	istumaa, istu	2
5	jättää	jättää	1
6	kastua	kastuu	1
7	katsoa	kato	2
8	kieltoverbi ei	ei, emmä	14
9	koittaa	koita	1
10	laittaa	laita, aitan, (ei) laiteta	10
11	liimata	liimataa	1
12	loppua	loppus	3
13	mahtua	mahuu, (ei) mahu, (emmä) mahu, mahun	13
14	mennä	menee, (ei) mennä, (ei) mene, mennää, mennään	18
15	nostaa	nosta	3
16	nukkua	nukkumaa	2
17	olla	on	4
18	osata	(ei) osaa	1
19	ostaa	ostaa	2
20	ottaa	tottaa, ottaa, (ei) ottaa	4
21	pistää 'laittaa'	pistää, pistä, pistän	9
22	puristaa	pulistana, pulista	3
23	päästä	pääsin	1
24	sataa	sataa	2
25	syödä	syämää, (ei) syälä, syädää, syädään	5
26	tulla	tule	2
27	työntää	tyännä	2
28	viedä	vie	1
29	voida	(ei) voi	2
		Esiintymien määrä yhteensä	118

LIITE 5. Lapsen iässä 2;0 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksesta poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	auttaa	auta, auttaa	3
2	haluta	haluan	1
3	herättää	helättää	2
4	katsoa	kato	2
5	kieltoverbi ei	ei	4
6	laittaa	laittaa	1
7	löytää	löydetää	1
8	mahtua	(ei) mahu	1
9	mennä	meneekö, (ei) menny, mennää	4
10	olla	on	2
11	päästä	pääsin	1
12	saada	(ei) saa	2
13	silittää	silitä	1
		Esiintymien määrä yhteensä	25

LIITE 6. Lapsen iässä 2;6 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	aloittaa	alota	1
2	antaa	anna	1
3	avata	avaa, avata	2
4	etsiä	ettii, etin	3
5	hakea	hake, hakee, haken	3
6	haluta	haluun, (en) halua, haluan, (emmä) haluu, (en) haluu	12
7	hoitaa	hoitaa	1
8	jumpata	jumppaa	1
9	jutella	juttelee, jutella	2
10	kaatua	kaatus	1
11	karata	(ettei) kaakaa	1
12	katsoa	kattoo, kato, katotaa	9
13	keinua	keinuun	1
14	kestää	(ei) kestäny	1
15	kieltoverbi ei	ei, eikä, en, älä, emmä, ettei	51
16	koittaa	koitetaa, koita	2
17	kokeilla	kokeilen, koittaa	1
18	kuulla	(ei) kuule	7
19	kuulua	kuuluu	9
20	kysyä	kysyy	2
21	käydä	käyn	1
22	laittaa	laitoinko, laita, laitetaa, laitan, laittaa	9
23	leikkiä	leikkii, leiki	4
24	loppua	loppusko	1
25	lähteä	lähti	1
26	löytyä	(ei) löytyny, löytys	2
27	löytää	(en) löylä, löysin	6
28	mahtua	mahtuu, (ei) mahlu	4
29	mennä	meneekö, menikö, mennä, meni, menee	11
30	nukahtaa	(ei) nukah, nukahti	2
31	nukkua	nuuku, nukkuu	13
32	nukuttaa	nukutan	2
33	nähdä	(ei) näkee, näkee, (en) nää	3
34	näkyä	(ei) näkyy, näkyy	3
35	näyttää	näyttää	1
36	olla	on, oon, onko, oli, (ei) ollukaa, olis, (ei) oo, olla, ole, (ei) ole	60
37	osata	(en) osaa, osasi, osasin, osaan	5
38	ostaa	ostaa	2
39	osua	(ei) osunu	1
40	ottaa	otetaan, otakko, ota, ottaa	7
41	parantua	palantunu	1
42	pelata	pelataan	1
43	pudota	putos	1
44	puhella	puhella, (ei) puhele, puheli	7
45	puhua	puhuu, puhu	8
46	pukea	pukee	1

47	repäistä	lepäse	1
48	riisua	liisunu, liisua	2
49	rikkoa	(älä) riko	1
50	saada	saanko, (ei) saa, saan, sain, saala	7
51	sairastua	sailastunu	1
52	sanoa	sano	1
53	seistä	seison	1
54	sekoittaa	(älä) sekota	3
55	syödä	syö, syädä	2
56	tarvita	(ei) taavi, taaviin	3
57	tehdä	tehdä, tekin, tehlä	3
58	tippua	tippus	1
59	tulla	tulee, tuu, tuli	10
60	tuoda	toissen	1
61	työntää	tyäntää	1
62	täytyy	täytyy	4
63	unohtaa	unohdin	1
64	viedä	viädä, vien	4
65	voida	voin, vois, voiko, voi, (ei) voi, voit, voisikko	22
66	väsyä	väsy	2
67	yrittää	ylitän	1
		Esiintymien määrä yhteensä	340

LIITE 7. Lapsen iässä 2;7 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	alkaa	aletaa	3
2	aloittaa	alota	2
3	antaa	anna, antaa, annetaan, annan	5
4	auttaa	auttaa, auttais	3
5	ehtii	ehittää	1
6	etsii	ettisin	1
7	hakea	haen, hakee, haken	4
8	haluta	(emmä) haluu, haluun, (ei) haluu, haluukko, (et) halua	10
9	jaksaa	jaksakko, jaksat, jaksaa, (ei) jaksa	5
10	jauhaa	jauhettu	1
11	juoda	juon, juala, jualaa	3
12	jäähtyä	jäähtyä, jäähtyy	4
13	kaataa	kaadetaa	3
14	kaatua	kaatuu	1
15	kasvaa	kasvaa	1
16	katsoa	kattoon, kato	3
17	keksiä	keksin	3
18	kieltoverbi ei	ei, emmä, en, älä	51
19	kiusata	kiusata	1
20	kypsyttää	kypsyttää	1
21	laittaa	laittaa, laitaa, laitetaa, laita, laitettuu	20
22	leikkiä	leikkivät	1
23	lukea	luki	1
24	mahtua	(ei) mahlu, (ei) mahu, mahtuu, mahun, mahtuis, (ei) mahdu	6
25	maistaa	maista	1
26	mennä	mennä, mennäänkö, menee, meni	8
27	mieltii	miettisin	1
28	muistaa	muistanu	1
29	nauraa	naulaa	1
30	nukkua	nukkumaa	2
31	odottaa	oota, olota	2
32	olla	on, (ei) oo, (ei) ole, (en) ole, onko, ole, olla, o, ooki, ollaki	70
33	oppia	opit, opin	2
34	ottaa	ottaa, otan, ota, (en) ota, otin, otat, otakko	32
35	paistaa	paistetaan, paistaa	2
36	paistua	paistuu	1
37	pitää	pitää, (älä) pidä	2
38	pitää 'täytyy'	pitää, pitääkö	4
39	pudota	putos	1
40	puhella	puhella	1
41	pystyä	(ei) pysty	1
42	pysyä	pysyn, (ei) pysy	2
43	riittää	liittää	2
44	saada	(ei) saa, (en) saa, saat, saanko, saa, (en) saanu,	17

		(emmä) saa	
45	sanoa	sanoin, sanoo	2
46	syödä	syämää, (ei) syälä, syälä, syädä, syälää, syön, syö, syöt	18
47	säästää	säästin, säästetään	3
48	tapella	tappelevat, tappelee	2
49	tarvita	taavitten, (emmä) taavi, taavisin	3
50	tehdä	teken, tekeen, tekee	3
51	tulla	tuu, tuli, tulee, tuun, (ei) tullu	11
52	tykätä	tykkään, (en) tykkää, (ei) tykkää, tykkää, tykkäsin, tykkääkö	8
53	täytyä	täytyy	7
54	uida	uida	1
55	vaihtaa	vaihdettu	1
56	voida	voisikko, voin, voi, vois, voit	18
		Esiintymien määrä yhteensä	364

LIITE 8. Lapsen iässä 3;0 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	ajaa	ajan	2
2	antaa	anna, annapas	2
3	auttaa	auttaa, auta	2
4	eksyä	eksyy, eksynyt, eksyä	5
5	haitata	(ei) haittaa	1
6	hakea	hakeen, haken	2
7	haluta	haluun, haluisin, haluatko, haluukko, haluutko, (ei) haluu, haluisitko, haluut	25
8	hoitaa	hoiti	1
9	höpöttää	höpöttää	1
10	itkeä	(en) itkeny	1
11	jaksaa	(ei) jaksa	1
12	jutella	jutella	1
13	kaatua	kaatus	2
14	kakata	kakannu	2
15	katsoa	kato	1
16	keinua	keinuu	1
17	kertoa	kellon	1
18	kestää	kestää	1
19	kieltoverbi ei	ei, miksen 'miksi en', emmäkää, en, empäs, ettei, älä, eipäs, et	32
20	kiivetä	kiivetään	1
21	kolista	kolisee	1
22	kompastua	(älä) kompastu	1
23	koskea	(en) koske	1
24	kurkata	kuukkasin	2
25	kuulua	(ei) kuulu, kuuluu	3
26	kävellä	kävelee, kävellä	2
27	laittaa	laittanut, laitan	3
28	laskea	laskee	1
29	laulaa	laulaa	1
30	leikkiä	leikitää, leikkiä	3
31	loikkia	loikkii	1
32	lähteä	lähteä	1
33	löytää	(ei) löylä	1
34	maistaa	maistaa	2
35	mennä	menee, menen, meet, meen, meni, (ei) mee, mennä	16
36	muistaa	muistas	1
37	nauhoittaa	nauhottaako, nauhoittaa, nauhotan	5
38	nukkua	nukkuu	1
39	olla	(ei) oo, on, oli, ovviäl 'on vielä', olen, olis, olla, onko, olenko, onks, olit, olin, olet, (ei) ole, ovat	105
40	onnistua	(ei) onnistunu	1
41	opetella	opettele	1
42	osata	osaan, osaa, (en) osaa, (et) osaa	4
43	ottaa	ota, otan, otti, (älä) ota, ottaa	9
44	pilkkoa	piikkoo, piikon	2

45	pissata	pissannu	2
46	pistää	pistän	1
47	pitää 'täytyy'	pitää	2
48	pudottaa	(ei) pudota	1
49	puhaltaa	puhallin	1
50	puhua	puhuu, puhun, puhua, puhuun, puhuisin, puhut, (ei) puhuta	14
51	pysyä	(et) pysy, pysyy	2
52	pyyhkiä	pyyhkitään	1
53	pärjätä	pääjään	1
54	päästä	pääsi	1
55	päättää	päättää	1
56	pötköttää	pötkötti	1
57	saada	sain, (ei) saa, saat, saa, sait, saanko, sai	10
58	sammuttaa	sammuta	1
59	sanoa	sanooko, sanot, (älä) sano, sano	7
60	sattua	sattuu, (ei) satu, sattu	5
61	seisoa	seisoo	1
62	syödä	syön, syädä, söi, syälä, syä	7
63	taputtaa	taputat	1
64	tarvita	(ettei) taavi, (ei) taavikkan	2
65	tehdä	tekee, teen	3
66	tippua	tippu	1
67	tulla	tullu, tulee, tuu, tuut, tuli, tuukaa	22
68	tykätä	(ei) tykkää	1
69	vaihtaa	vaihtaa, vaihtaan, vaihdat	3
70	valita	valitse	4
71	valvoa	vaavonu	1
72	valvottaa	vaavotti	1
73	viedä	vielään	1
74	voida	voin, voiko, voi, voit, (ei) voi	11
		Esiintymien määrä yhteensä	363

LIITE 9. Lapsen iässä 3;1 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	antaa	antaa, anna, annoin	4
2	astua	astukaa	1
3	auttaa	auta, auttaa, auttas	3
4	avata	avakaa	1
5	etsiä	etsiin	1
6	haitata	(ei) haittaa	2
7	hakea	haen	2
8	halia	halii	1
9	haluta	haluu, halus, (ei) halunnu, halutaan	7
10	istua	istuu	1
11	irrota	illonnu	2
12	jättää	jätti	2
13	jäädä	(ei) jääny	1
14	kaataa	kaatan, kaadoin, kaatasi	3
15	kadota	katos	1
16	kannattaa	kannatti	1
17	katsoa	kattokaa, katsotaan, kato, kattoon, katsoon, katon	8
18	kieltoverbi ei	ettei, ei, älkää, et, emmä, älä	35
19	kurkistaa	kuukistaa	1
20	kääntyä	käännänty	1
21	laittaa	laitoit, laitettii, laitän, laittaa, laittasin, laitoinko, laittaisin, laitoin, laitetaan, laitto, laita	16
22	leikkiä	leikkisin, leikkii, leikitään, leikkiin	5
23	lillua	lilluu	1
24	lukea	lue, (älä) lue	2
25	lyödä	lyölää	2
26	mahtua	mahtuu	1
27	mennä	menee, meni, mennä, menny, mennää, (ei) menny, menen	18
28	muistaa	muistan	1
29	nauhoittaa	nauhottaa	1
30	niistää	niistää	1
31	nukkua	nukkuun, nukkua, nukkus	3
32	näyttää	näytä	1
33	olla	olen, on, oli, (ei) oo, onko, (en) oo, oletteko, olla, oon, olis, oletko, (etkö) ole, (ei) ole, onki, ollaa, (ettei) oo	112
34	osata	osataan	1
35	ostaa	ostaa	1
36	ottaa	otti, otan, otat, ota, ottaa, otetaan	17
37	pelottaa	(ettei) pelota	1
38	pitää	pitää	1
39	pitää 'täytyy'	pitää	4
40	pudota	(ettei) putoo	1
41	pukea	(ei) puettu, puki, pue	4
42	pystyä	pystyy	1
43	pysyä	(ei) pysy	1
44	saada	(ettei) saa, (ei) saa, saanu, saa, sai, saat, (et) saa, saadaanko, saako	18

45	sanoa	sanon, sanoin, sano, sanoo	5
46	sattua	sattu, (ettei) sattunut, sattuu, sattus	4
47	siirtää	siiltään	1
48	syödä	syädä, syämään, syökää, syöny, syö, syämää, syämät, syötte	13
49	tehdä	tekee, teki, tehty	6
50	tietää	(emmä) tiedä	1
51	tulla	tulee, tuukaa, tulla, tuli	10
52	tykätä	(ei) tykkää	1
53	uskaltaa	(ei) uskalla	1
54	vastata	(ei) vastaa	2
55	voida	voidaanko, voinko, voin, voi, voisi, voit	7
56	välittää	(ei) välitä	1
		Esiintymien määrä yhteensä	344

LIITE 10. Lapsen iässä 3;7 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	aikoa	aijjoo, aion	2
2	ajatella	ajatellu	1
3	aloittaa	alotettais, alottaa, alotetaa, alotetaan, alota	6
4	antaa	anna	3
5	arvata	aavaa	1
6	auttaa	auttaa	1
7	ehtiä	ehlittäis	1
8	etsiä	ettii, ettimään, eti	5
9	hakea	haen	1
10	haluta	haluu, haluun, haluan	7
11	istua	(miksei) istu	1
12	juosta	juoksee	1
13	jännittää	jännittää, (ei) jännitä	2
14	jäädä	jäät	1
15	kaataa	kaataa	1
16	kannattaa	(ei) kannata	1
17	kastella	kastella	1
18	katsoa	katsotaan, kato	4
19	kestää	kestäkö	1
20	kieltoverbi ei	ei, mikset, miksei, emmä, enkö, älä, en, eikö	36
21	kiinnittää	kiinnittää	1
22	koittaa	koitan, koitat, koita	6
23	kokeilla	kokeilla, kokeillaan	3
24	kuulla	kuulin	1
25	kuulua	kuuluu	6
26	kuunnella	kuunnellaan, kuunnellaa, kuunnella	4
27	laittaa	laittaa, laita, laitoit, laitoin, laitetaan, laitetaa, laittaa, laitaa	9
28	laskea	laske, lasken	2
29	leikata	leikkaa	1
30	leikkiä	leikin, leikkii, (ei) leiki	3
31	löytää	löytää, löysin, (en) löylä, löytään	4
32	mahtua	mahtuu	1
33	mennä	meni, mennä, menee, (ei) mee, mennää	17
34	muistaa	muistan	3
35	myöhästyä	myöhästyn	1
36	nauhoittaa	nauhotetaan, nauhottaako, nauhotetaan, nauhotettu	6
37	neuvoa	neuvoo	1
38	nousta	nousee	1
39	nukkua	nukkumas, nukkuu, nukkuis	6
40	nähdä	nähny	1
41	näkyä	näkyy	2
42	näyttää	näytä	1
43	odottaa	oottaa	1
44	ohittaa	ohittaaan	2
45	olla	oo, on, ookko, (ei) oo, oli, onko, (ei) ollu, (ei) ois, ois, o, olla, ollaanko, olit, oot, (ei) ookkaa, oon, (eikö) oo	94
46	osata	osaatko, osaan	2

47	ottaa	ottaa, otan, otetaan, ota	9
48	piilottaa	piilottaa, piilotan, piilota, piilotat	5
49	pitää	pilit	1
50	pitää 'täytyy'	pitää, pitäis	3
51	polttaa	poottaa, poltetaan, poltetaa	3
52	pystyä	pystyy, pystyis	3
53	rakentaa	lakentaa	1
54	saada	(ei) saa	2
55	sanoa	sanonu, sanoin	2
56	sekoittaa	sekotetaan	2
57	sopia	sopiiko, (miksei) sovi, (ei) sovi	6
58	tarkoittaa	(emmä) taakottanu, taakotin	2
59	tasoittaa	tasotettu	1
60	tehdä	tehdä, tehtäis, tehään, tein, tekee, tehä, tee, teen, tekemään, tehny, tehdään, tekeen	19
61	tietää	(emmä) tiennykkää, (ei) tiä	2
62	tulla	tule, tullu, tuli, tulee	6
63	täytyy	täytyy, täytyis	8
64	varastaa	valastaa	1
65	veistää	veistää, veistan, (älä) veistä	4
66	voida	voidaa, voi, voidaan, voin, voitais, voisitko, voit	13
67	voittaa	voitin	1
68	ylittää	ylittää	1
		Esiintymien määrä yhteensä	351

LIITE 11. Lapsen iässä 3;8 käyttämät finiittiset ja infiniittiset verbinmuodot aakkosjärjestyksessä nauhoituksista poimittuina.

	Verbi	Lapsen tuotos	Esiintymien määrä
1	alkaa	alkaa	1
2	aloittaa	alotetaan, alotetaa	3
3	antaa	annetaan, antaa	5
4	arvata	(mikset) alvannu	1
5	asua	asun, asuu	2
6	auttaa	auttaa, autan	2
7	etsiä	ettiin, etsiä	2
8	hakea	hakee	1
9	haluta	haluat, haluun, haluan, haluutteko, haluumme, halus	8
10	herättää	(ei) helättäny, helänny, helänneet	3
11	herätä	heläs, heläsi	3
12	hoitaa	hoitaa	1
13	hukkua	hukkuu	1
14	hypätä	hyppäävät	1
15	ihmetellä	ihmetteli	1
16	itkeä	itki	1
17	jaksaa	jaksan	1
18	jatkaa	jatketaan, jatketaa	5
19	jännittää	jännittää	1
20	järjestellä	jäljestellään	1
21	järjestää	jäljestin	1
22	jäää	jäävät	1
23	kaatua	kaatus, kaatu, kaatusimme	3
24	kannattaa	(ei) kannata	1
25	katsoa	kato, katso	3
26	kertoa	(älä) kello	2
27	kieltoverbi ei	ei, emmä, älä, mikset, emme, en	20
28	kimaltaa	kimaltaa	1
29	koittaa 'yrittää'	koitan	1
30	koristella	kolistelee	1
31	korjata	kojjata, koojata, kojjaa	5
32	kuihua	kuiyumassa, kuivunu	2
33	kuulla	kuulin, kuule, kuulen	5
34	kävellä	kävele	1
35	kääntyä	käänty	1
36	laittaa	laita, laitaa, laittaa	3
37	leikkiä	leikitään, leikkii, leikkimään, leikkiä, leikittäisi, leikkiny, leikitty, leikitää	11
38	liikkua	liikkuu	1
39	liimata	liimannu	1
40	lähteä	lähti, lähletään	2
41	löytää	löysin	1
42	mahtua	mahtuis, mahtuu	2
43	matkia	matkii	1
44	meinata	meinasin	1
45	mennä	mennä, menee, meni, menemme, meen, mennäänkö,	27

		mennyt, menis, menny	
46	muistaa	muistan	2
47	niistää	niistätä	1
48	nostaa	nosta	1
49	nukahtaa	nukahti	1
50	nukkua	nukkuu, nukkua, nukumme, nukahtanut, nukkus, nukkumassa, (ei) nuku	9
51	näyttää	näyttää	1
52	odottaa	olota, oota	4
53	olla	olla, on, (ei) oo, oli, onko, oon, ole, o, ois, olimme, olivat, ollaan, olleen, onks	80
54	osata	osannu	1
55	ottaa	otan, otetaan, ottaa, ota, ottaan, otetaa	13
56	pitää	pitää	2
57	pitää 'täytyy'	pitää	1
58	pomppia	pomppii	1
59	pudottaa	pudottanut	1
60	päästä	pääsemme	1
61	rikkoa	likkonut	1
62	saada	saa, saalaan, saat, sain, (ei) saanukkaa	5
63	sanoa	(älä) sano, sanovan, sano	4
64	sopia	sovittu, sopiiko, sopiik	12
65	sotkea	sotki, (emme) sotkenut, sotkenu, sotkenut	4
66	sulkea	sulkee	1
67	syödä	syädään, söi, syödä	3
68	tarkoittaa	taakotan	1
69	tarttua	taattuu	1
70	tarvita	taavitaan, talvii	2
71	tehdä	tehlään, tein, teen	3
72	tietää	(emmä) tiää, tietää, tiän, (emmä) tienny, (en) tiedä	7
73	tipahtaa	tipahti, tipahtaa	2
74	tulla	tulla, tuli, tulee, tule	7
75	tuoda	toi	1
76	työntää	työns, työnnämme, työntää	3
77	täytyy	täytyy	1
78	unohtaa	unohlimme	1
79	unohtua	unohtunu	1
80	vastata	(ei) vastannu	1
81	viedä	vien, viedä, vei	3
82	voida	voidaan, (ei) voi, voi, voinko, voimmeko, voinks, voidaanko, voimme, voit, voin, vois, voiko, voitko, voitte	36
83	yrittää	ylittäny	1
		Esiintymien määrä yhteensä	362